

KA KOMMENTARI IA KA KITAB

U Nongiathuhlypa Isaiah

(Ki Lynnong 40—55)

DA

U REV. K. SHANPRU, B.A., B.D.

La pynmih da

Ka Khasi Jaintia Presbyterian Synod

K. J. P. Synod Church House

Mission Compound, Shillong.

State of New York
Albany, N. Y.

RECEIVED
NOT TO BE LOST

KA KITAB U ISIAIAH (Lynnong 40-55).

KI KYNTIEN LAMKHMAT

Ki lynnong 40-55 jong ka Kitab U Isaiah ki dap da ki jingthoh kiba phylla bad bathiang ban pule. Hynrei ngiu ym lah ban sngewthuh bha ia kane ka bynta lynda ngi tip ruh ia ki jingjia jong ka por (historical background) ha kaba la thoh ia kane ka bynta jong ka Kitab. Nalor kane, kane ka bynta ka long ruh kawei na ki bynta ha ka Testament barim kaba dap da ki jingthoh kiba eh ban sngewthuh ia ki jingmut jong ki.

Ki don shibun ki kot iarap ba la thoh da kiba bun ki nongthoh bad kine ki ai ia la ki jong ki jingmut kiba iapher. Nga la pyrshang ban lum jingtip jingangewthuh na katto katne ki kot bad Komentari jong ki nongwad jingtip bniah bad nga la shu shim bad buh ia kaba nga kham sngewiadei bad thikna.

Nga kwah ban shon jur ha ki nongpule bad khamtam ki nongh kai Skulpynpaw ba ha shwa ban pule bad batai ia ki lynnong ba kin da pule bniah shwa ia KA JING-KDEW LAMPHRANG ha kaba la thoh ia ka history ki Israel kaba iadei bad kato ka por jong kato ka bynta bad ruh ia kiwei kiwei ki bynta kiba iadei bad kane ka bynta jong ka Kitab. Ngam hausa ban kham pyonjong ia ka *Jing kdw Lamphrang* namar nga shem ba lynda ngi sngewthuh bha ia kine ki jingshisha, lehse ngin shu pyrshag tare ruma ia ka bynta baroh kawel.

Nga la pyrshang ban ai jingbatai ia ki jingmut ki ktien bad jingiathuhlypa ha ki lynnong baroh. Ha ka jingshisha nga la kwah ban kham ai jingbatai kaba kham bniah ha man la ki lynnong, hynrei nga shem ba lada yn leh kumta kane ka kot kan long kaba heh than, namar ka don haduh 16 tyll ki lynnong. Kawei ruh ka jingshisha ka long ba na ka bynta ki Skulpynpaw ka donkam ka jingbatai kaba shu tuid na u nonghikai khlem da pyndkoh than da kiba bun ki jingmut.

Library Book - To be used for Long
H. Baroff, et al. (1950) (1950)

Nga la thoh ia kane da kaba sngewthuh ruh ba nga don ki jingduna hangne hangtai, hynrei hapteng kita ki jingduna, nga kyrmen ba kane ka jingpyrshang kan iarap ia ki nongpule ban sngewthuh ia kane ka bynta kaba eh jong ka Kitab u Isaiah Ka khubor u Nongiathuhlypa ka long shaphang U Blei uba donbor baroh, uba leh ia kiei kiei na ka bynta ban pyndep ia ki jingthmu jong U. U iathuh ruh ba ki jingthmu jong U ki long ia ka ban siew-spah ia ki briew baroh, ym tang ia ka jaidbynriew Israel.

Ka ktien U Blei ka long ba la pyrsad mynsiem. La thoh ia ka tang da ki briew, hynrei ia ki ktien jong ki la synshar da ka bor haphylla jong U Mynsiem, ba ia ki ktien jong ki ruh la ai da U Blei hi na ka bynta ka jing-pynpaw jong u. U Petros u ong 'ym da ka mon u briew la wan ka jingiathuhlypa mynno mynno ruh, hynrei ki briew ki la kren na U Blei kein, haba la pynkhih ia ki da U Mynsiem Bakhuid. (2 Pet. 1, 21).

To ngin pule ia ka ktien U Blei da kaba duwai.

Dated Jaiaw Langsning,
Shillong, 793902
17. 3. 81.

Rev. K. Shanpru.

J I N G K D E W

<i>Ka Jingkdew Lamphrang</i>	<i>Page</i>
I. Shaphang ka Kitab U Isaiah ...	I
II. Ki jingjia jong ka Por ...	II
(a) Jingtroln ka Hima Assyria ...	II
(b) Ka Hima Babilon bad ka jingkyllon ka Hima Judah.	III
(k) U Seiros ...	VI
III. Ki Israel ha Ri Babilon ...	VIII
(a) Ha ka imlang salang ...	VIII
(b) Ha ka niam bad jingmane Blei ...	IX
IV. Ka Jinglong ka Ri Palestain ha kane ka por.	XII
V. Uei uba la thoh ia ka bynta kaba Ar ka Kitab Isaiah.	XIV
VI. Shaphang U Isaiah Uba Ar ...	XVII
VII. Ka bynta kaba Lai ka Kitab U Isaiah ...	XIX
VIII. Ka Khubor Jong U Nongiathuhlypa ...	XX
IX. Ka rukom thoh bad jingpyrkhat niam (theology) U Nongiathuhlypa.	XXII
A. Ka jingpyrkhat u Nongiathuhlypa sha- phang ka jingkut kiel kiei.	XXIV
B. Ka jingpyrkhat shaphang U Blei ...	XXIV
C. Ki Israel ha ka jingiadei bad U Blei ...	XXVII
X. U Shakri ...	XXIX
XI. Ka Kommentari ...	1—111

JINGPYNBEIT

Page 2—Paragraph khadduh, lain kaba lai Pule 'la' ha ka jaka 'ia'.

Page 9—lain kaba san, ha ka jaka 'iatuh' pule 'iathuh'

„ —Dkhot 26 lain kaba shiphew ha ka jaka 'synshar ia ia' pule 'synshar ia'.

Page 12—Dkhot 6-7 lain khyndai ha ka jaka 'bthaw' pule 'bathaw'.

Page 16—Dkhot 25 lain shiphew ha ka jaka 'pdiaand' pule 'pdiaang'

Page 26—Dkhot 25 lain phra pule 'hangne ka mut ba kim shym...'

Page 26—Dkhot 1 pule noh 'ka mut ba ki Israel wat la ki shah ha ka jingbishar jong U Blei, hynrei U Blei Um shym iehnoh ia ki'.

Page 37—Dkhot 11 lain balai ha ka jaka 'kita' pule 'kito'.

Page 46—Dkhot 16 lain ba nyngkong ha ka jaka 'sngewsi' pule 'sngewsih'.

Page 86—Dkhot 1 lain hynriew ha ka jaka 'ishai' pule 'shai'.

Page 90—Dkhot 8 lain phra pule 'wat ban pyniap'.

Page 91—Dkhot 10 lain khadlai ha ka jaka 'ki jing-alti' pule 'ka jingaiti'.

Page 92—Dkhot 11 lain arphewlai ha ka jaka 'ban ong' pule 'yn niew'.

Page 101—Paragraph 2 lain nyngkong ha ka jaka 'Peit ba' pule 'peit bha'.

Page 102—Dkhot 2 lain 7 ym dei ban don bracket.

Page 106—Dkhot 6 lain shiphew ha ka jaka 'anei' pule 'alei'.

KA JINGKDEW LAMPHRANG

I. Shaphang ka Kitab u Isaiah

Ia ka Kitab u Isaiah la ju pynia bynta ha kilai bynta ; K1 lynnong 1-39. Ngi iohi ba ka dkhot kaba nyngkong, lynnong kaba nyngkong ka iathuh beit ia ka jingtrei jong u Isaiah uba shong ha Jerusalem, u khun jong u Amos. Namar ba u hi u iathuh thikna ia ka jingtrei jong u bad ia ka jaka shong jong u, namar kata ym don jingeh ei ei ban ong beit ba kane ka dei ka jinglathuhlypa jong u Isaiah uba shong ha Jerusalem. La ju khot ia une u nong-iathuhlypa, u Isaiah jeng ka Jerusalem bad na ka kyrteng jong u hi, la kane ka Kitab, baroh kawei la khot ka Kitab u Isaiah. Ka por jong ka jingtrei lane ka jinglathuhlypa jong u ka long ha kaba jan kut jong ka spah snem kaba phra, shua U Khrist (S.K.). Kane ka bynta ka kut ha ka lynnong 39. Lada ngin pelt ha 2 Syiem. 18-20, ngia iohi ia ka jingiathuh shaphang ka jingwan jop jong ki nong Assyria la ka Judah bad ia ka Jerusalem ha ka snem 701 S.K. Kane ka bynta ka iadei bad kato ba la iathuh da une u Nonglathuhlypa ha ki lynnong 36-39. Kine ki jingjia namarkata ki pynskhem ia ka por jong ka jinglathuhlypa jong une u Isaiah ka Jerusalem.

Ha ka lynnong kaba 40, ngi iohi ia ka jingiapher jong ki jingiathuhlypa. Ka don ka jingiapher la ha ka liang ka por, ka jinglong ki jaka bad rukom ktien ba la buh. Ka don ka jinglathuh, la kam da long kaba shai, shaphang ki Israel ha ka ri Babilon, shaphang u Seiros, u nongjop uba khraw jong ka ri Persia, uba la jop ia ka Babilon ha ka snem 538 S. K., bad shaphang ka jingkyrmen jong ki Israel ban leit phai pat sha ka ri la jong. Kine kiei kiei, la shu buh kynsan ha ka lynnong kaba 40. Namarkata ngi iohi ba kito kiei kiei kiba la iathuh ha ki lynnong kiba sha khmat ki iadei bad kato ka por jong ka spah snem kaba phra S. K., hynrei kane pat ka kdew ia ka por jong ka spah snem kaba hynriew S. K. Ki jingjia ha kane ka por jong ka jinglathuhlypa, ka rukom iathuhlypa, kiei

kiei kiba iadei bad ki rukom mane Blei, ki niem, ki jingpyrkhat shaphang ki bleithaw ka pynpaw ba kane ka bynta ka kut ha ka lynnong kaba 55.

Ki lynnong 55-56 pat ki pynlong sa kawei ka bynta jong ka kitap. Ka jingiathuhlypa ha kine ki lynnong ki kren shaphang ka jingim jong ki Israel kaba la wan phai pat, bad kaba la sdang ban thaw thymmai pat kum ka jaldbynriew. Kane ka bynta namarkata ka long hadien ka jingwan phai na Babilon bad ka kren ia kiei kiei ha Jerusaleam bad sawdong jong ka.

Halor kine ki jingshisha, don kiwei pat ki nongbatai kiba ieng skhem ha ka nongrim ba kane ka kitab ka long tang kawel hi, ki da pynshong nongrim halor ki jingshisha ba u nongiathuhlypa uba im ha ka apah snem kaba phra S. K. da ka bor jingpyrsad mynsiem U Blei U lah ban iathuhlypa ia ki jingjia ki bansa jia ha ki snem kumba 150 ne 200 snem hadien ka por jong U. Hynrei kiba bun hi ki nongbatai ki niew ia kane ka kitab ba ka long ka 'jingkyl-lum lang' jong ki jingiathuhlypa ki nongiathuhlypa kiba iapher uwei na uwei pat bad kiba im ha la ki jong ki por jong ki.

II. Ki jingjia jong ka por (kata ka por jong kane ka jingiathuhlypa—Lynnong 46-55)

(a) *Ka jingtroin jong ka hima Assyria.* Naduh ka snem 731 S. K., ka snem jong u Sylem uba khadduh eh jong ka hima Assyria haduh ka jingjop ia ka Babilon da u Seiros, 538 (S. K.) ki jingjia kiba jia ki la ktah shibun ia ka jingim, jinglong bad jingngeit jong ki briew, nador ba ki la pynkylla shibun eh ia ka sain hima sima jong kito ki hima jong kito ki por. Ki jingmut jingpyrkhat thymmai ki la kkih ha ki hima jong kito ki por. Ki hima Judah bad Israel ki shong syler ha ka jingbymthikna.

N.B.—1. Ka rukom khein snem ha shwa U Khrist (S.K.) ka long mar khongpong ia kaba ngi ju leh mynta, kata hadien U Khrist (H. K.). (Kum ka nuksa U Syiem Ussalah u synshar naduh 783 haduh 742 S. K. bad u khun jong u U Jonathan naduh 742 haduh 765 S. K.).

Ki iohi ia ka jingkut ba ka la jan. Ka jingsawa shaphang ka jingjop U Seiros ka la pynkhynniuh ia ka ri Palestain hi. Ki nong Assyria, ki nong Babilon, ki nong Ijipt, ki Mid, ki nong Persia, ki Grik, kine ki jaidhynriew ki iatyngkhuh kawei bad kawei pat ha ka sain hima sima jong kito ki por. Ki don na kine kiba shong syier, ki don pat kiba pyrshang ban knieh hima.

Ka jingiap jong U Ashurbanipal u Syiem Assyria ha ka snem 631 S. K. ka long ka dak ka jingkylla kaba khraw. U Nabopolessar, u nongsynshar jong ka hima Khaldi (Ki Khaldi ki pynlong ia ka Babilon kum ka nongbah jong ki), u la ia khlad lok nob bad ki Assyria. Ki Mid hapoh u Cyaxares, kine ruh ki la ioh la ka jong ka jinglait-luid. Nangta pat ka ri Ijipt ka la sdang khie rasong biang ha ka jingialam jong u Paamtik (663-609 S. K.) bad ka la thmu ban pynleng blang ia ka hima Ijipt. Ka ri Phoinikia la ka long kaba rit, hynrei kam treh shuh ban long hapoh ka hima Assyria. Ha Israel ka la don ka jingpynkhih im hima hapoh ka jingialam U Josaiah (640-609 S. K.). Ha kane ka por namarkata ka la don ka jingiashut kaba jur hapdeng ka Hima Assyria, ki Mid bad ki nong Babilon. Kane ka la jia ha ki snem 616-610 S.K. Dei ha kane ka por ba ka hima Assyria ka la kyllon artad. Ka Ninebeh, ka nongbah jong ka, ka la kyllon, bad la pynjot ia ka ha ka snem 612 S.K. da ki Mid bad ki Babilon. U Nong-iathuhlypa Nahum u iathuh shaphang kane. Ha ka snem 605 S.K. pat, u Pharo ka Ijipt u Neko II, u la shah jop ha Karkhemis ha u Nebukhadnessar, u khun jong u syiem Nabopolassar.

(b) *Ka hima Babilon bad ka jingkyllon ka Judah.* U syiem Nebukhadnessar u la long u syiem uba khraw tam na ki syiem jong ka Babilon baroh. U la synshar ia ka Babilon naduh 604 haduh 562 S.K. Ki hima kiba rit bad baheh ki la sdang ban lohi ia ka bor jong ka hima Babilon hapoh jong une u Syiem. U syiem ka ri Judah u Jehoia-kim une ruh u la pynlasuk ia lade bad u Nebukhadnessar. Hynrei hadien lai snem u Jehoiakim u la ialeh pyrshah ia u Nebukhadnessar. U Nebukhadnessar u la phah shipai ban pynjem ia kane, hynrei u Jehoiakim um sngap, u la

engewkhlain namar ka jingiateh lok bad ka Ijipt. U Nebukhadnessar u la leh tynggeh bad dei ha kane *ka por ba la kem mraw* ia ki katto katne ki Israel bad la ialam sha ka ri Babilon (597 S.K.). Kan ym da la jia kumne lada ka Judah ka la engewhun ban shu pdiang jem ia ka bor jong ka hima Babilon. U Jehoiakim u la iap shua ban knieh ia ka Jerusalem. Hynrei ia ukhun samla jong u, u Jehoiakin la teh da ki kynjri bad la ringmraw ia u sha Babilon (peit 2 Syiem. 24) bad u la shong ha ka ri Babilon kumba 37 snem. Hynrei wat hadien ba la leh kumne, la ai biang ia ka hima Judah ha u syiem Sedekalah ban synshar bad u la synshar 11 snem (597-586 S.K.). Hynrei ha ka snem 588 S.K., ka hima Judah sa shisien ka la ialeh pyrshah ia u syiem ka Babilon (2. Syiem 24), hynrei kane kam shim long kam eiei. U Sedekalah u la nang pyrshang shuh shuh ban ialeh pyrshah ia ka hima Babilon. Ki la don ki nongpynshit, ki nongalbut aibor bad ki nonziarap na ki ri Edom, Moab, Amon, Tyros bad Sidon kumno ban ialeh pyrshah ia ka Hima Babilon da kaba ia trei ryngkat ha kane. Kane namarkata ka long ka jingiaphon pyrshah ia ka Babilon. Ngi kynmaw hangne ia u nongiathuhlypa Jeremaiah uba la pyni dak da kaba bah ia ka lyngkor ha la ka ryndang, kaba thew ia ka lyngkor ka jinglongmraw ka Judah hapoh ka hima Babilon ia ka bym lah ban lait namar ka dei da ka mon jong U Blei hi, bad ym don ba lah ban pynkhein ia ka. U la kren ruh da ka ktien ka shyntur shaphang kane. Hynrei uwei pat u nongiathuhlypa u Hananiah u la kren markhongpong ia kane, u da kdiah ia ka lyngkor dieng jong u Jeremaiah da kaba iathuh ba kito ki Israel kiba la shah ringmraw sha Babilon kin sa wan phai pat bad ia ki khlew ki pliang jong ka jaka kyntang yn sa pynphai hapoh 2 snem. Ha kane ka por la pynsengap jar shipor ia u Jeremaiah, hynrei sa shisien la kyntu ia u ba un thaw da ka lyngkor nar bad ban bein pyrshah ia u Hannaiah ba u long u nongiathuhlypa lamler (peit Jer. 27, 28).

U syiem Sedekalah da kine ki jingleh kob jong u ia ka hima Babilon u wallam ka jingjot kaba khraw ia la ka hima. U syiem Nebukhadnessar u la tip ia kane bad u la phah khot ia u Sedekiah sha Babilon ba un iathuh shaphang

kine kiei kiei. (Jer. 51,59). Naduh kane ka por da kane ka jingialeh pyrshah ka hima Judah, la kem mraw biang ia ki katto katne ki Israel bad la rah ia ki sha Babilon. Kane ka la sdang ha ka snem 588 S.K. Wat la ki don kine ki dak jong ka jingma, hynrei u Sedekalah u iai leh ia ki kam phon pyrshah ia ka hima Babilon. Toi, ha ka jingshisha u syiem Nebukhadnessar, u leh jem shibun ia ka ri Judah. Dei ha kane ka snem (588) ba u syiem Pharoah ba thymmai uba kyrteng u Hophra u la synshar ia ka Ijpt. Une u la tyrwa ka jingkyrshan ia u Sedekalah, ban ialeh pyrshah ia ka Babilon. U Nonglathublypa Esekiel u iathuh ba dei u Sedekalah hi uba pan ia ka jingiarap (17.15). U Nebukhadnessar ha ka snem 586 u la phah shipai ban knieh noh syndon ia ka Jerusalem. Kane ka jingialeh ka la neh 18 bnai. Ka la don ka jingum snem kaba shyrkhei. Hamar kane ka por ka la don ka jingkyrmen ia ka Judah ban loh ka jingiarap na Ijpt. Hynrei u Hophra ka Ijpt u la shah rem. Kumta ka jingknieh ia ka Jerusalem ka la nanglaid. Ka jingjia ha Jerusalem ha kata ka por ka la long kaba shyrkhei. Ka la don ka jingiapthngan kaba jur, ki jingshitom kiba kthang, bad ka jingengewshyrkhei kaba khraw ia ka jingim ki brlew. La iathuh la kane ha ka lynnong kaba nyingkong ha ka kitab ka Jingrwai Sngewsynei. U Sedekalah u la pyrshang ban phet, hynrei u la shah kem ha Jerikho bad la phah ia u sha u Nebukhadnessar ha Riblah, bad la khlaw matlah ia ki khmat jong u hadien ba u la lohi ba la pyniap noh ia ki khun jong u. La ialam pat ia u Sedekalah sha Babilon bad tang katto katne por u la iap noh.

Hadien shibnai jong ka jingjop ia ka Jerusalem, u nongialam shipai jong ka Babilon u la ai hukum ba dei ban pynjot noh khoit ia kano kano kaba lah ban pynjot. La thang khoit ia ka Temple. La ring mraw ia ki brlew sha Babilon, bad la iehnoh tang ia kito ki nongrep kiba rit bad kito ki briew kiba kham poh, kham duk ban rep ban riang. Ia ki katto katne ki rangbah kiba paw khmat la pyniap ha Riblah. Baroh ki mar kiba kordor bad rem la shim lute. Ka lain hiar pateng syiem U Dabid ka la kut noh, bad kawei pat ka bynta jong ka history ka la plie.

U Nebukhadnessar u la kiew ha khlieh eh kum u syiem jong ka hima kaba khlain bor ha kito ki por. U la jop ia ka Tyros bad u la pynpaw ia lade kum u nongsain nong-tei ba khraw tam jong ka hima Babilon.

U Nebukhadnessar u la lap noh ha ka snem 561 S.K. bad da ka jingiap jong u ka hima Babilon ka la sdang ban pynpaw ia ki dak jong ka jingtroin. U Ebil Merodak (2 Sylem, 25.27) u khun jong U Nebukhadnessar u la shimti ia ka jingaynsnar ha ka snem 562 S.K. Hynrei une u la synsuar tang ar snem. Hadien jong une la synsuar pat da ar ngut ki sylem kiba tlot, bad la knleh noh ia ka bor synsuar na ki da U Nabodinus ha ka snem 556 S.K. Une ym tang ba u long uba tlot hynrei u la pyntlot ia ka hima kaba khraw. U pynlut ia ka por ha ka shnong Telma bad u leh ia ka jingaynsnar ha U Belshassar, u khun jong u. U la iehnoh bymsuidniew ia ka jingsynsuar bad ia ka jingmaneblel kaba ki nong Babilon ki ju leh pyndonburom. Kumta ha ka snem 539 la jop ia ka Babilon da U Seiros. Da kane ka jingjop ka Babilon kaba khraw ka la kyllon.

(k) U Seiros. Khyndiat ha shuwa ka snem 550 S.K. u nongjop bakhraw uba dang thymmai u la mih, une u dei u nong Persia bad ka kyrteng jong u ka dei U Seiros Une u Seiros u la long u syiem jong ki jaka kiba rit shatei lam mihngi na ka khim duriaw Persia (Persian Gulf). Kine ki jaka ki hap hapoh ki Mid bad ki kyrteng jong ki ki long ka Anshan bad Persia. La u Seiros u hap hapoh ka bor jong ki Mid, hynrei une u la ieng pyrshah ia ki ha ka snem 553 bad ha ka snem 550 u la pyndem ia ki. Te namar kata ka hima jong u ka la iar naduh kane ka khim duriaw shaduh ki khap pud jong ka ri Assyria. Ha kine ki thain don sa kawei ka jaka rit kaba kyrteng ka Lydia bad ia kane la synsuar da u syiem uba kyrteng u Croesus. U Seiros u la jop ruh ia une u syiem ha ka snem 547, Kumta kaba sah mynta ka long sa tang ka hima bakhraw, ka Babilon. Ka long namar kata, ka jingkhmih lynti jong ki Israel, kat kum ka jingiathuhlypa ban bishar ia ki dak jong ki por, ba une u syiem un jop ruh la ka Babilon.

Ki don ki jingshisha kiba khraw ba kine ki por jong ki jingjia pyrthei ki kdew shai ba kane ka bynta jong ka Kitab Isaiah, (kata 40-55) ka long ka por jong ka jingmih bad jingsynshar u Seiros bad ka jingkyllon ka hima Babilon. La iathuh kyrteng ha ki jingiathuhlypa shaphang U Seiros (44.28 ; 45.1) bad ha kiwei ki lynnong la iathuh shai bha shaphang jong u (41.2, 25 ; 45.13 ; 41.11 : 48.14 ter ter). Ki Israel ki don ha ka ri ka jinglongmraw (42 22 ter ter ; 48 20) ha ka ri jong ki Khaldi (Babilon) (47 5, ter ter). Ka Jerusalem bad ki nongbah ka ri Judah la la pynjot hynrei yn tei pat (44.26 ; 45.13 ; 52.2, 9) kumjuh ruh ia ka Temple 44.28) Ka Babilon, ka kynrad jjong ki hima, yn sa jop noh ia ka (43.14, 46 bad 47) bad ki Israel kiba la shah ring mraw kin leit phai pat sha la ka ri 40.9 ter ter 51.3).

Ka hima Babilon hapoh ka jingsynshar jong u syiem Nabonidus ka la nang tlot bor. Ka jingngeit ki nong Babilon shaphang kane ka jingtlot, ka long ba hana une u syiem Nabonidus u la leh sting shibun ia ka jingmane blei ia u Marduk, u blei uba ki niew kor shibun ha Babilon. Ha ka jaka jong u Marduk, u la mane noh ia kiwei ki blei thaw. Ha ka snem 539 S.K. kane ka jingsheptieng shaphang ka jingwan hiarthma jong u Seiros, ia ka Babilon ka la wan jia shisha. U Seiros u la wan na ki phang jong ka ri Assyria, u la pyndem ia u Nabonidus bad ia u khun jong u, u Belshassar ha ka madan thma ha Opis kaba harud ka wah Tikria. U Nabonidus u la phet sha Bersippa, bad ia ka Babilon la jop jem ia ka, khlem kano kano ka jingialeh. Kane ka jingjop kaba khlem kano kano ka jingialeh pyrshah kaba jur, ka la pynlyngngoh shibun ia ki briew. U Herodotus uwei na ki Nongthoh histori uba khraw, u la thoh shaphang kane ka jingjia. La jop ia ka Babilon, hynrei ym shim pynjolor lane pynjot khoit ia ka Nongbah. U Seiros u la long pynban kum u nongpyllait na ka kti jong u syiem uba snlew bad u Seiros hi u la pynlong ia ka nongbah Babilon ka jaka shong synshar jong u. U Seiros u la long u syiem uba bha bad ba iar mynsiem ha ka jingiadei bad ki briew. U la a i ia ki briew ka jinglailuid ha ka jingmaneblei. Katkum ka jingthoh ha ka kitab (Esra. 6.1-5) ngi iohi ba dei ma u, uba la ai hukum ia ki

Israel kiba shong ha Babilon ba kin leit phai noh sha la ka jong ka ri. U Seiros u la synshar haduh ka snem 529 S.K.

III. Ki Israel ha ka Ri Babilon

Kat kumba ngi lah ban shem na ka Kitab u Jeremaiah (52. 28-30) ki briew kiba la shah ringmraw sha Babilon kim da bun eh, bad ka jingring mraw ka la long haduh lai sien kumne: 3,023 ngut ki briew ha ka snem 597, 832 ha ka snem 587 bad 745 ha ka snem 582 bad baroh ki long 4,600 ngut. Ka por jong ka jinglong mraw ha ka ri Babilon ka long kumba 50 snem tam. Kata naduh ka jingpyn-jot ia ka Jerusalem haduh ka jingpynmh ia ka hukum da u Seiros ban phah noh ia ki Israel sha la ka ri.

(a) *Ha ka imlang sahleng*.—Ka long kaba bakla lada ngin pyrkhath ia ka jinglong mraw jong ki Israel ha ri Babilon ba ka long kum kato ka jinglong mraw ha ka ri Ijlypt. Lada ka don da kawei pat ka ktien ba ngi lah ban bujli ia ka ktien 'mraw' kan jin da la bha haba ngi kren shaphang ka jinglong mraw ki Israel ha ri Babilon. Ki Israel hi ki im ka jingim laba laithaid ban ia khleh bad ki briew ha kato ka jaka. Ki long ki briew ba la ithuh kum ki nongwei, hynrei ba la al pat ia ka lad ban ia im mar ryngkat bad kito ki briew pdong jong kato ka jaka. La kim im kum ki baheh bahain jong kato ka jaka, hynrei kim shym im ha ka kyrdan 'mraw'. Ia kane la pynshisha na ka shithi jong u Jeremaiah uba don ha Jerusalem kaba u theh sha ki, kaba kyntu ia ki ba kin ia im suk im bha im miat, bad ban im kumba kiwei de ki briew pdong ha kato ka ri, (Jer. 29. 5-7). La ai ia ki jaka ba kin rep kin riang, bad napdeng jong ki, kiba kham bun, ha kaba nyngkong, ki la im da kaba rep ba riang. Ki la ai ia ki kyrteng shnong jong ki ruh kiba pynshisha ia kane, kum ka nuksa, ka shnong kaba kyrteng 'Tell-abib' ka mut 'u lum jong u krai u riewhadem' lane 'Tell Chersa' kaba mut 'u lum jong ka jinglur'. Hynrei katba nang iaid ki por katto katne na zi, ki la khaii pateng. Ki la mih na ki nongkyndong bad leit sha ki jaka sor. U Esekial u kren shaphang ka Babilon kum 'ka nongbah jong ki nongkhaii'. Ka jingia khaii pateng

jong ki, ka la pynriewspah ia ki. Ha ki spah snem ba hadien ngishem bad kito kiba wan phai ki long kiba riwespah. Wat la kila leit sha ki ri Babilon khlem kano kano ka bai seng hynrei hapoh ka por kaba lyngkot ki la kylla riwespah. Kane ka pynshisha ia ka jinglailuid jong ki ha kane ka ri. Ha ka por ba ki wan phai pat sha la ka ri, ki Israel kiba ieit ri ki la lah ban ai kylluid sha ka jingtei pat ia ka Temple, (Esa. 2. 69). Ngi lohengew ruh ba 20 snem hadien, ia ka jingiasynniang la phah na Babilon sha Jerusalem (Sekharaia 6. 9 ter ter). Baroh kine ki pynshisha ia ka jingleh jem jong ki nongsynshar ia ki Israel ha ka ri Babilon, lait neh sa tang ia kito kiba pynkhih shnong pyrsah ia ki nongsynshar, kumba la iathuh da u Jerematah shaphang ki arngut ki nongiathuhlypa, kiba iathuhlypa shaphang ka jingkyllon noh jong ka hima Babilon (Jer. 29. 21 ter ter).

Ia kane jinglailuid jong ki Isreal ha Babilon, lah ruh ban iohi na ka jingshisha ba la shah ia ki ban pynneh ia la ka jong ka kynhun, bad ba ki jingialang kynhun rit jong ki ym shym la pynduh noh. Ki rangbah nongialam ha la ki kynhun kynhun, ki leit ban ia phylliew jingmut bad ia syllok bad u Esekziel (8. 1 ; 14. 1 ; 20. 1) uba im kum uba la shong kurim (24. 18) ha la ka jong ka ling ha Tellabib (3. 1). Ki don sa kiwei pat ki jaka shong jong ki Isreal, kiba ia pra bad ki ioh lad ban ia leit ia wan (Esa 8 15,17). Ki don ruh ki kot buh jingkhein briew, bad kane ka pynshisha ba ka don ka jingim suk im saln bad ki kam hima sima ruh ki laid ryntih (Esekziel 13. 9). Ka ju long ka rukom ha kito ki por ba ia kito ki briew ba la wan rah na kiwei pat ki jaka, la pynshong saphred ia ki, khnang ban pynduhbor ia ki. Hynrei kam long kumta bad ki Isreal. Kine ki ia ioh lad ban ia shem, ia lang kynhun bad ki don ka jingialong shitylli kum ka jaidbynriew.

(b) *Ha ka niam bad jingmane ia U Blei.*—Shaphang ka jingim jong ki Isreal ha ka liang ka jingmane ngi lah ban tip na ki jingkren jong U Nongiathuhlypa Esekziel. Une u nongiathuhlypa, u long uwei na kiba la shah ringmraw sha Babilon, namarkata u tip bha ia ki jingjia baroh. Ki don ki jingengew kiba pher bapher hapdeng jong ki Isreal ha ka ri ka jinglong mraw ha ka jingia dei jong ki bad U Blei.

Don napdeng jong ki, kiba la duh jingkyrmen shaphang ka jingpyllait jong U Blei. Ki ong ba ki 'sngi ki la jrong eh bad ka jingithuhpaw baroh ka la duh neh' (Esekiel 12 22). Hynrei don pat napdeng jong ki kiba la sngewthuh ia ka jingbakla bad ia ka jingsneng jong U Blei, ki kren bynniaw ki ong 'ki ryngkang jong ngi baroh bad ki pop jong ngi ki long halor jong ngi, bad ngi ringswai namar jong ki' (33 10), bad kiwei pat ki kynnoh ia la ki kpa ki ong, ki kpa ki la bam ia ki sohwaln kiba jew, bad ki bniat ki khun jjong ki ki shyrkhei' (18. 2). Don kiba kwah ban sngew ia ka ktien jong U Blei da kaba ki leit sha U Esekiel ban sngap aiu ba U Blei U kren lyngba jong U. Hynrei don pat kiba kren sngewsib ki da ong 'ka lynti U Trai ka bym iadei' (18,25). Namar kata, ngi iohi ia ka jinglapher ki jing-sngew jong ki briew. Ki mih ruh ki nonglathuhlypa lamler kiba ialam bakla ia ki briew. (Jer. 29. 21-3, Esekiel 13.1-9). Nalor kine ki jingshisha, don ruh ka jingmane bleithaw (Esekiel 20. 30-42). Ka ri nongwei hi baroh kawei ka pyntngit ia lade da ki bleithaw jong ka (Esekiel 4.13). Ki Isreal kiba angnud ia ka jaka kyrpang ban ai jingknia, kim loh shuh. Ym don temple ha Babilon, namar kata ki rukom leh niam ha ka temple ia kiba ki ju leh ym lah shuh ban bud ha ri nongwel. Hynrei kane ka pynmih pynban ia kawei pat ka rukom mane blei, bad kata ka dei ka jingmane ha la ka jong ka jong wei briew lane shimet shimet. La ym ioh shuh ban ia mane bunsien ryngkat bad kiwei pat ha ka temple, hynrei ha ka jingiadei kaba tang marwei bad U Blei hi. U Jeremaiah u la pynpaw madan ia kane ka rukom mane blei kabaia la ka dohnud bad shimet shimet. Ha kane ka rukom, u briew uba mane blei shisha, u dwai ha U Blei ryngkat bad kaba phai ia la ka khmat sha Jerusalem (I Syiem. 8. 48). Ha ka jaka jong ka jingknia, la pyndonkam teng teng da ka jingduwai bad ka jingshah jingit (Esra 8. 21, Nehemia. 1. 4). U Esekiel ruh u kren shaphang ka jingknia kaba kynja mynsiem jong ka dohnud bad ka mynsiem ka ba-thymmai (Esekiel 11.19). Kine ki jingknia kim donkam ia ki maw ne ka duwan kaba paw. Ki Isreal ki ju bud bniah ia ki ain kiba iadei bad ka bam ka dih, U Esekiel u iathuh ba ia kine ki ain ruh la bat pyrkbing. Ki rakhe bniah ia ka sngi Sabbaton, kumjuh

ruh ia ka niam ka jingotsher. Klei klei kiba ki ju leh ha la ka ri, ki pyrshang ban bud pyrkhing ha Babilon ruh. Ngim tip thikna hangno had mynno la sdang ia ki Synakok, hynrei ki don ki jingshisha ba dei ha kane ka por, haba kim ioh shuh ia ka Temple ba kine ki la sdang. Imat dei ha kine ki jaka ba ki pule lang ia ki jingthoh bakhuid, bad dei kane kaba bat ia ka mynsiem mane jong ki. I ei ha kane ka por ba ki briew ki shem jingkynduh ia la ki jong ki pop bad ka jingkynduh ban wad ia ka jingpyllait na ka pop. U Esekiel haba u kren ia kane, um kren tang ialade, hynrei ka don ka jingpynshisha ba kane ka jingangnud ban ioh map ia ki pop ka wan ha ka rukom jong ka jinglehniam, ha kaba u Esekiel hi u la long u nongmait lynti ia kane bad la khot ielt ia u kum 'u kpa jong ka niam Jew'.

Ha kane ka por don arngut ki nongiathuhlypa, U Esekiel bad u Isalah uba Ar. U Esekiel u khot ia ki briew sha ka jingkylla ka bamut ha ka jingladei marwei marwei bad U Blei. Haba ki briew ki phai pat sha U Blei, U Blei un leh kambah ban pyllait ia ki. U ngeit ba ha ka jingkylla ka bamut u Mynsiem U Blei U pynkylla ia ka dohnud sniew. U ngeit ba U Blei Un ai pat ia ka Jerusalem bad u pynkut ba 'U Jehobah u don hangta'. U Isalah uba ar pat, u kren shaphang ka jingpyllait U Blei ia la ki briew da ka jingwallam jong U ia U nongjop hima u Seiros. U ngeit ba dei tang U Jehobah uba lah ban pynwan pat ia la ki briew sha la ka ka ri bad kane ruh un trei lyngba u briew. U ial pyntngen ia ki briew ba ka jingpyllait kan ym slem shuh. Ka jingkyrmen jong u ka long ha U Jehobah Uba donbor halor ka bneng bad ka khyndew bad ki jingthaw baroh, bad wat la kiei kiei ki ban sa wan. Ka jingangewsih jong ki kan ym kut noh namar U Blei un sa pynksan ia ki, ym tang da kaba n pynioh pat ia la ka ri, hynrei da kaba ki ri ka pyrthei ruh kin ithuh ia U Blei Jehobah.

Hynrei kane ka jingngeit bad ka mynsiem niam kaba snoh ha ki Isreal kam long kaba synlar ha baroh. Kat kumba paw na ki jingiathuhlypa, ki don ki Isreal kiba la sakma noh ha ki jingmut jingpyrkhat jong ki, bad ki la bud noh ia kiwei pat ki blei. Ki jingiathuhlypa ki kren

shaphang 'ki khyndiat ngut ki Israel' kiba dang pynsah ia la ka jingngeit kaba beit ha U Jehobah. Namar ka jinglailuid jong ki Isreal ha Babilon, bun na ki, ki la ia khleh bad ki trai shnong ha ki tamasa bad ki jinglehnlam jong ki. Don kiba la shah ring noh ha ki jingitynnad jong ki rukom mane jong kito ki jaid niam. Ki rong ki rup ha ka lehnlam ka pyakwah ia ki Isreal ban ia pyrthuh ia ki. Ka Babilon ka long ka 'Syiem jong ki hima', Ka don ka bor bad ka burom bad ka jingngeit jong kiba bun ka long namar ki blei jeng ka. Ki jingiaid kynhun ha ki ngi mih snem thym-mai, ka jingpyni ia ki bleithaw, ka jinglahkai sngewbha ha ka dur jong ki blei hyndai kiba pynmih ia ka bor, ki jinglehnlam leh rukom kiba har rukom, kine ki la pynngeit ia kiba bun ki Isreal ban iehnoh ia ka niam bad ka jingngeit jong ki kpa bad ki manshuwa jong ki. Ki la sdang ban wad jinglarap na ki bleithaw. U blei Marduk u long uwei uba ki ngeit ba u la lah wat ban ai ka jingjop kaba khraw ia ki syiem Babilon. Kine baroh ki pynmih ia ka jinglahkai khaw-lang ka jingngeit, Don ki Isreal la kim shym la iehnoh syndon ia ka jingngeit ha U Jehobah, hynrei ki shim khyndiat nengne nangtai bad ki buh bynrap ha ka jingmane bad jingngeit jong ki,

IV. Ka jinglong ka Ri Palestain ha kane ka por

Ka jingsdang jong ka jingringmraw ia ki briew sha Babilon ka la long naduh ka snem 597 S. K. Ha ka jingring mraw kaba nyngkong, ka la long khamtam ia kito ki briew kiba stad kiba nang, kiba khraw bad kiba kham riwspah. (2 Syiem. 24 : 14-16). Kane ka long ban lada ia kano kano ka jingpynkhih pyrshah ia ka hima Babilon hadien ba ka la jop ia ka ri. Ngi kynmaw ruh ia ka jingjop u Senakharib ia ka Samaria ha kaba u la ring mraw kumba 2,00,150 ki Isreal. La kumno kumno ruh ka la don ka jingktah ha ka im lang sah-lang na kine ki jingring mraw ia ki briew. Hynrei ia ka ri hi ym shym la ieh kumto khlem rep khlem riang, bad khlem da pyndap da ki briew ki bym dei ki Israel kiba wan tuid na kiwei pat ki jaka.

Ki nong Edom ki la wan biang ban rung shapoh ka ri. Ki Isreal pat ki la sah sa tang ki baduk. Nalor kane

ka jingwan tur ki mynder ri, ka jingeynshar ka long ruh ka jingeynshar nongwei. Kine kiei kiei ki kdew ia ka jingahisha ba ka don ka jingiakhleh bha ha ka shong ka sah. La kim shym leit kum ki mraw ha ka ri Babilon, hynrei ki ruh ki ia kynduh ia kine ki jingeh. Ki trai ri ki long kiba duk, hynrei ki nongwei pat ki la nang riwspah. Ka paw na kine ki jingahisha ba ki Israel ha ka ri jong ka jinglong mraw ki kham riwspah ban ia ki Israel kiba don ha la ka ri.

Ka jingwan tyllap jong ki mynder ri ki bym ithuh ia U Jehobah, ka la ktah ia ka jingngeit ki Israel. Ki nongsynshar kiba mane ia kiwel pat ki blei, ki wan rah ia la ki blei bad kane ka pynshlur ia ki Israel ban pyrthuh bud ia ki. Hangne ruh ka don ka jingiakhleh khawlang ha ka jingmane blei. Bunsien ka jingbisher ka jong U Blei ia ki Israel ka long na ka bynta kane. Hynrei ki lai leh ia ka. Ka la don ruh ka jingleit phet jong ki Israel sha Ijipt bad ha kane ka ri ki la mane da kaba thang jingiwbihi ha ka 'syiem bneng'. U Jeremalah u kren pyrshah ia kane (Jer. 44-16-19). Hynrei kam shym dei tang ha Ijipt, ka la jia ruh ha ka ri Israel. U Esekial u nongiathuhlypa uba don ha Babilon u la kren shaphang ka jinglong kiei kiei ha ka Temple ha kane ka por kaba shuwa ka snem 586 S. K., U kren shaphang ka 'dur ka jingatnud' (8. 3) kaba thew ia kane ka jaid jingmane blei ia ka 'syiem bneng' lane ka blei Iethar. Ha ki bynta kiba shadien jong ka Kitab u Isalah la iathuh shaphang ki rukom mane blei ki Isreal kiba long ka jingiakhleh lang bad ki blei nongwei. Kine ki rukom manebli ki long kiba phylla bad kiba i khyllah katta katta. (57. 3-8, 65. 3-5, 66, 3, 17). La ki Isreal kim shym la iehnoh syndon ia ka jingngeit ha U Blei Jehobah, hynrei ka jingmane khleh bad kiwei kiwei pat ki blei nongwei ka don ha kylleng ki jaka. Hynrei hapdeng kine ki jingiakynduh ha ka jingngeit jong ki, ki dang don napdeng ki Isreal kiba ka jingngeit jong ki ka dang khlain ha la U Blei Jehobah. U Jeremalah u iathuh ba ki don ki Isreal na Shiloh, Shikhem bad Samaria kiba wan ban ai jingeinguh ha ka jaka ka Temple kaba la jot bad ka bym don shuh. (Jer. 41. 4 ter ter). Kane ka pynshisha ba ka jingmane blei ia U Blei Jehobah ha ka

jaka ka Temple kaba la jot ka dang neh hi wat hadien ka jingpynjot ia ka Temple kata 586 S. K. Ia kane ka jingmane kaba sngewsynei ha ka jaka ka Temple kaba la shah pynjot thiaw la thoh ha ka Kitab jong ka Jingrwai Sngewsynei (ha ki lynnong 1 bad 5).

**V. Uei uba la thoh ia ka bynta kaba Ar ka Kitab
u Isaiah (Lynnong 40-55) bad ka por ba la
iathuhlypa**

Don shibun ki jingiatainia la kine ki lynnong 40 haduh 55 jong ka kitab U Isaiah la thoh da ujuh u briew uba thoh ia ki bynta kiba shakhmat jong ka Kitab. Don kiba batai ba ka Kitab hi baroh kawei ka long tang kawei ka Kitab bad la thoh tang da uwei u briew bad uta u dei u Isaiah uba im bad shong bad sah ha Jerusalem bad ka jingtrei jong u ka long kumba 50 snem kata kumba ha ki snem 750-700 S.K.). Ki don pat kiba pyniasoh ia ki lynnong naduh 40 haduh bakut ka Kitab ba ki long tang kawei bad da uwei pat u nongthoh. Ki pynashisha ia kane na ki jingthoh lane ki jinglathuhlypa ba ki kren bad ki iadei bad kito ki jingjia arspah snem hadien jong u Isaiah uba shong ha Jerusalem Ki ong ba ka long ka bym lah ban long ba u briew un iathuh ia ki jingjia ki bau jia arspah snem hadien jong u. Hynrei don pat kiba shu shim beit ba kane ka long kaba lah, namar, ki ong ba ki prophet ki lah, bad ki la lah iathuhlypa ruh ia ki jingjia kiba lah ban jia hadien ba ki la iap ruh.

Kane ka jingngelt ba kane ka Kitab ka long hi tang kawei, ka kham khlain ha ka por jong ka Testament bathymmai, lane ia kito kiba pule ia ka Testament ka bathymmai. Lada ngin pule ia ka Testament kaba thymmai, don katto katne ki jingthoh ba la shim na kane ka bynta. (40-55), hynrei la ong beit ba la shim na ka Kitab U Isaiah Kane ka pyni ba u don tang uwei u nongthoh. Ki don ruh ki jingahem da kito kiba wad jingtip na ki jingthoh kiba rim, ba la thoh ia ki jinglathuhlypa baroh jong ka Kitab tang ha kawei ka Kitab kumba long mynta.

Ha kawei pat ka liang ki don ki nongbatai kiba iamynjur ba U Blei u lah ban iathuhlypa ha ki brlew shaphang ki jingjia ki ban sa wan slem bah hadien jong ki, hynrei ha kajuh ka por ki buh ruh ia ka jingkylli, hato U leh ia kata? Ban kylli ia kane ka jingkylli ka mih sa kawei pat ka jingkylli hato ki prophet ki ju iathuhlypa? Ym don ba lah ban ong ba ki prophet kim iathuhlypa. Ngi khot ia ki prophet ki 'nongiathuhlypa', Hynrei ka don pat ka jingshisha kaba khraw kat kumba ngi iohi na ka jingiathuhlypa jong kiwei pat ki nongiathuhlypa, ba haba ki iathuhlypa, ki iathuh ia kiei kiei kiba iadei bad ki jingjia jong ka por jong ki. Pule Esekiel, Jeremaiah, Amos, Hosia bad kiwei kiwei. Haba ngi pule bniah ia ka jingiathuhlypa jong kane ka bynta (lynnong 40-55) ka tong kaba eh ban iohi ba ki jingjia ha kane ka bynta ki iadei eiei bad ka por jong ka bynta kaba nyngkong (lynnong 1-39). Kine ki jingjia hi ki hap ha ka por kumba arspah snem hadien u Nongiathuhlypa uba la kren ia kito ki jingjia ha ki lynnong 1-39, kata ka jog u Isaiah jong ka Jerusalem kumba la kdew sha khmat Ki jingjia ha ki lynnong 40-55 ki long kiba bniah bad ba shai bha ba lah ban angewthuh tang mar shu peit ia ki. Ka don ka jingshisha ba ki nongiathuhlypa ki lah ban iathuhlypa ia ki jingjia ki ban ym jia hadien da ki spah snem, bad ia kiba ym pat shym la pyndep ruh (kum ka nuksa, Isaiah 2.4; 11.9), bad haba yn pyndep ruh, don ki ban ym angewthuh shai lynda ki bishar bniah ia ki jingiathuhlypa. Hynrei ki don ki jingkren ha kane ka bynta (kata lynnong 40-55) kiba shai bha, kum ka jingkyllon noh ka Babilon bad ka jingpyllalt mraw ia ki Isreal na Babilon.

Halor kine ki jingshisha, lada kito kiba kwah ban ngeit ba ia ka bynta kaba Ar (lynnong 40-55) la thoh da ujuh u Nongiathuhlypa (Isalah jong ka Jerusalem) uba thoh ia ki lynnong 1-39, ki lah ban leh ia kata, tang ba la dei ban peit pat ia kane ka bynta kaba Ar ha ki jingshisha jong ka spah snem kaba hynriew S.K. ym ha ka phra spah snem S. K. Ha ka jingshisha kam da lapher eh lada leh kumta. Hynrei lada ngi peit bniah ia ki katto katne ki ktien

jingthoh kane ka bynta kaba Ar, kum ka nuksa, ha 48.6 ter ter, ngishem ia kine ki ktien "nga la pyni ia me ia kiei kiei kiba thymmai naduh mynta, wat kiei kiei ba la buhrieh, kiba mem shym la tip, la pynlong ia ki mynta, ym na mynbarim, bad mynshua kane ka sngi mem pat shym la iohengew la kl. ioh ba men ong, Ha khmih, uga la tip ia ki" lada kine "kiei kiei kiba thymmai" ki thew ia ka por jong u Seiros, ki ktien 'naduh mynta' 'mynta', namarkata kin ym lah da lei lei ban iadei bad ka por jong u Isalah ka Jerusalem lane jong ka bynta ba nyngkong (1-39) uba im 200 snem shua u Seiros. Kane ka dkhot namarkata ka kdew shai ba kane ka **bynta kaba ar** ka dei kawei pat ka bynta jong ka jingiathuhlypa bad ha ka por kaba iapher na ka **bynta kaba nyngkong**.

Nalor ki jingjia jong ki por (history) kumba la kdew haneng kiba kdew ba ka jingiathuhlypa ka hap ha ki por kiba hadien ban ia ki jong ka bynta kaba nyngkong (1-39), ki don sa kiwei pat ki jingshisha na ki kyntien ka jingiathuhlypa hi. Kawei na ki jinghikai jong u Nongiathuhlypa ha ki lynnong 40-55 ka long ban khot ia ki briew ban peit ia ki jingiathuhlypa kiba shadlen. Lada ngin peit ha 41.21-29 ; 43.9 ; 44.7 ter ter' ngin shem ia kine ki jingshisha. U nongiathuhlypa u iathuh ba U Blei Jehovah u la ong, "ha ki por kiba mynshua u la iathuhlypa ia kiei kiei kiba la jia long ruh ; bad ba ki blei nongwei kim don ei ei ban ialeh pyreshah ia ka bor jong U". Ki jingiathuhlypa ha Isreal ki sdang naduh ka spah snem kaba khadwei S.K., hynrei ki jingiathuhlypa ia kiba une u nongiathuhlypa ha kane ka **bynta kaba ar** (lynmong 40-55) u don ha ka jingmut jong u, ki long kito ki jingiathuhlypa kiba ha ka **bynta kaba nyngkong** (1-39) lane ki jong u Isalah jong ka Jerusalem, bad haba u kdew ia ki jingiathuhlypa kiba la dep u mut ia kine. Lada ngin peit ha ka **bynta kaba nyngkong** (1-39) u Nongiathuhlypa u kren pynrem ia ki bleithaw, u khot ia ki ki bymlarkam (Isa. 2.8, 18,20). Ha kane ka bynta kaba ar ruh, la kren bein ia ki bleithaw (40.19 ter ter 41.6 ter ter, 44.9-20), u mut² dur ia U Blei Jehovah ba u kob ia ki ban mih ha madan bishar (41.21-24). U ong 'ki bleithaw lada ki lah to kin pynpaw jingim khyndiat,"

hynrei pleng kim long ei ei ruh em. Don tang uwei U Blei hi, bad uta u dei U Blei Jehovah. Ia ka jinglong Blei ba tang marwei hi la kham pynshai ha ka bynta kaba ar jong ka kitab bad ka iapher na ka bynta kaba nyngkong. Ha kane ka bynta kaba ar la shon jur shaphang U Blei kum u Nongthaw ia klei klei ban ia kaba ha ki bynta jong ki lynnong shakhmat.

Nangta pat ngi shem sa kawei pat ka jingshisha. Ka rukom buh ia ki ktien haba kren. Kane ka bynta (40-55) ka iapher shibun na kiwei pat ki bynta jong ka Kitab. Kito kiba kham engewthuh la ka ktien Hebrew ki nang kham pynskhem la kane. Ke don ka jingphylla ha ki ktien kiba la buh, wat ha ka jingpynkylla khasi ngi shem la kane. Ha ki lynnong 1-39 ngi shem la ki ktien kiba meh kum ki phliah ding, ki ktien kiba dap da ka jingstad, kiba shu tuid (peit kum ha ka lynnong 2). Hynrei ha ki lynnong 40-55 ngi shem la ki ktien jong u Myllung, kiba iahap ha ka sur. kiba rah sha jong ia ki jingmut, kiba la suid rong itynnad. Haba u nongiathuhlypa u kren shaphang U Blei Jehovah u shon jur ia ka jinglong U Blei bad u pynpaw ia U Blei ba um long juba engap jar hynrei uba leh ei ei U kren kum kine ki ktien, 'U Jehovah, u bakhuid jong ki Isreal, U Jehovah U Nongsiewspah jong ki Isreal!' Kum kine ki rukom buh ktien kham niar ban shem ha kiwei pat ki nongiathuhlypa kiba ha shua ka por jong ka jingringmraw sha Babilon. Kane ruh ka rukom kren ha ka dur ka jingrwai jong u Myllung kam long kaba ki ju kham pyndonkam da kiwei pat ki nongiathuhlypa ha kito ki por shua ka jingringmraw.

Haba pyrkhat bad pynshong nongrim ia kitei ki jingshisha, lah ban ong ba ia kane ka bynta kaba ar (Isa. 40-55) ka long ka jingtrei bad ka jingiathuhlypa jong uwei pat u nongiathuhlypa uba im ha ka spah anem kaba hynriew S.K. Ki nongbatai ki khot la u, u Isalah uba Ar lane u Deutero Isalah.

VI. Shaphang u Isalah uba Ar

Shaphang une, ym shim don mano mano ba tip ia ka kyrteng jong u. Khnang ban kham pynsuk ia ki nongpule la shu khot la u, u 'Isalah uba Ar'. Kane ka kyrteng bala

ai ia u, ka iarap ruh ia ki nongpule namar ba kane ka bynta ka don lang hapoh ka kitab jong u Isaiah jong ka Jerusalem (uba im ha ka snem 738-697 B.K.). Ngim tip uei u kpa jong u, hangno la kha ia u lane kumno u wan mih ban trei ia ka kam nongiathuhlypa. Une u iapher shibun na kiwei pat ki nongiathuhlypa la kiba da tip ia ka ing ka sem bad ia ka jinglong jingpynkhreh ia la ka kam. Hynrei une u la shahshkor biang biang ia ka jingkhoh na bneng (40 ; 1-11) bad u hi u la kylla long u nongmihpli ia kata ka ktien kaba pynkhreh ia ka lynti U Trai. Ha u ka Ktien ka long kaba donkam bad don jingmut katta katta, kaba donbor ban pyndep ia kaei ba la kren. U leng ha ka lain hiar ipateng kito ki nongiathuhlypa shua ka jingringmraw sha Babilon, bad ha ka jingshisha del tang ki ktien jong u, kiba long ka jingpyntngen ia ki jingjia kiba shyrkhei tam jong ka snem 586 B.K. ha kaba la lohi ia ka jingpynjot thlaw ia ka Temple. U don ka jingngeit kaba ekhem bad ka jingkyrmen ka bym duh noh ha ka jingthmu kaba stad ka jong U Blei. La u la iohangew ia kiwei pat ki jinglathuhlypa ha shuwa jong u bad ia ki jingmut bad rukom pyrkhat jong ki, hynrei ma u, u leng ha la ka jong ka jingshisha jong ka jinglathuhlypa. Ma u, u lohi ia ka jingjia jong ki por ba ki don la ki jingthmu kiba pher, ki bym lah ilt shuh ki jong U Blei.

Don shibun ki nongthoh bad nongbatai kiba la pyrshang ban wad ia ka jaka ha kaba la kha ia une u nongiathuhlypa, hynrei kiba bun ki ngeit ba dei ha Babilon ba la kha ia u. Don kiba la ong ba la kha ia u ha Palestina, don pat kiba tharai ha ri Ijpt. Hynrei lada ngin peit bha ia ka jingbatai jong u nongiathuhlypa shaphang kiei kiei kiba don ha Babilon, ngi shem ia ka jingtip kaba khem bniah jong u ia ki kyndong kynshrot jong ka Babilon bad ruh ia ki jinglong jong ka. Kane ka pynlong ban tharai ba u dei hi uba la kha bad la don hangto. Ka jingbatai jong u shaphang ki bleithaw bad ia ki nongthaw bleithaw ka paw kumba u da iohi hi da la ki jong ki khmat. Ka jingiathuh shaphang ka jinglehniam ha ka ri Babilon khamtam ia kato ka jingiaid kynhun ha ka jingrah ia ki bleithaw ka pynpaw ba imat une u la don hangta bad ju lohi ia kine. Ka jingiathuh

bniah shaphang ka jingstad peit khlur jong ki briew, ki ki nongleh myntor, bad jadu (44. 24-25 ; 47. 12-13) ka kyrshan ia kane ka jingpyrkhat. Ka jingkren pyniadei jong u bad ki rukom pyrkhat ki nong Babilon ka kyrshan ia kane ka jingshisha. Ka jingialkren jong u shaphang ka Babilon, ka jingringdur jong u ia ka Babilon ka jing-iadei ha ka rukom thoh rukom tar bad rukom pyrkhat jong ki nong Babilon, kine ki nang pynkhlain ia ka jing-tharai ba ka Babilon ka long ka jaka ha kaba la kha ia u.

U Max Haller, uwei na ki riewstad wad jingtip shaphang une u nongiathuhlypa ula iathuh ba une u nongia-ghuhlypa u dei u dkhoh jong ka kynhun nongbud syiem jong u Seiros, u syiem Persia. Une u nongthoh u ong ba imat kine ki jingthoh ki jong u nongiathuhlypa ki long ruh ban pynpaw ia ka burom jong u Seiros, u sylem ia uba U Blei U la pynmih ban pyllait noh ia ki Isreal (41. 1-13, 21-28, 42. 5-9, 43. 1-7, 44 ; 24-28, 45. 1-8; 46. 1-13 ; 48. 12-16). Kiwei pat ki lohl ia une u nongiathuhlypa kum u nongialam ba kynja mynstem ha ka ri jinglong mraw. Ki tharai ia u kumba u don ha ka por jong ka jingiaseng lang jong ki Isreal bad hangne u kren ia ki ktlen pyntngen bad jing-kyrmen, bad u al jinghikal ia ki.

Kat kum ki jingiathuhlypa jong u, lah ban ong ba u la edang ban iathuhlypa naduh ka por ka jingmih jong u Seiros bad ha kito ki por jingjop thma kiba edang jong u. Kane ka pynshisha na ka lynnong 41. 1-5, ha kaba ka iadei bha bad kito ki jingjop thma kiba edang jong u Seiros, kata naduh ka snem 547 haduh 538 S. K.

VII . Ka bynta kaba Lai jongka Kitab Isaiah (56-66)

Haduh ka snem 1892, ki nongbatai kiba bun ki shim ha ka bynta kaba lai ruh la thoh da U Isaiah uba ar. La ha ka jingshisha ki don shibun kiel klei kiba iasyriem ha kine ki lynnong 40-55 bad 56-66, hynrei ki dom katto katne ki jingiapher ia kiba ngi lah ban shem. Kaba paw shai eh hangne ka long ka jingiathuh shaphang ka Temple kaba la ieng pat (56. 5 ter ter ; 60. 7, 13) wat la ki kynroh jong ka Jerusalem ym pat shym tel pat ia ki. (60. 10). Kane namarkata ka ai jingmut ba ka por jong kane ka bynta

kaba lai ka long hapteng ka jingtei ia ka Temple (516 S. K.) bad ka jingwan phai u Nehemiah sha Jerusalem ha ka 444 S. K. Lada ngi pyrkhat ba u Isaiah uba ar u thoh ia kane ka bynta (lynnong 40-66), u la dei ban wan phai sha Jerusalem bad trei ia la ka kam hangto. Uwei u nongbatai uba kyrteng u Duhm (u riew wad jingtip Baibl jong ka ri Germany) u buh ia ka jingmut ha ki nongpule ba ia kane ka bynta (56-66) la thoh da ki nongbud jong Une U Isaiah uba ar, bad namarkata ka don ruh ka jingiasyriem ha ki rukom thoh. Don ki jingbatai kiba lapher hapteng ki riew wad jingstad Baibl, don ki bym pdiang ia kane, hynrei na ki lynnong 40-55 ki pynpaw ba don ka jingabisha ia ka jingong jong u riewstad Duhm ba la ong haneng.

VIII. Ka khubor jong U Nongiathuhlypa

Ngi shem ba ki jinglathuhlypa jong ki prophet Israel ki poi ha ka kyrdan kaba hafrong tam ha ka liang jong ki khubor kiba ai jingkmien, ha kane ka bynta jong ka kitap U Isaiah. Kito ki ngi jong ka jingbisha jong U Blei ia ki Israel ki la laid lait noh. Ki ngi jong ka jingphrang ia ka jingngeit jong ki, ki la poi sha ka bakut. Ia ka jingpalat la map noh (40.2). Mynta U Blei un wan kum U nongaplambrot uba bha bad un bsa ia la ki kynhun langbrot (40.11). Ki jinglathuhlypa ki paw ha ka dur jong ki jingrwai (poems). Ka long kaba jem ban ngewthuh ia ka jinglathuhlypa jong kane ka bynta lada ngi ngewthuh shua ia ka khubor jong u nongiathuhlypa. Ki don ki phang pdeng ha man la ki jinglathuhlypa ha kiba u nongiathuhlypa u ban bad iai ban khnang ba u lah ban pynpaw ia ka khubor jong u.

Ka khubor ka long tang kawei bad kata, ka dei ka jingpynpaw ia ka bor, ka jingkhraw, ka jinglah duh, bad ka bor ha pyrtnei salonsar jong U Blei Jehovah. Lada kine ki briew kiba la sakma na la ka jaka bad kiba la shah ringmaraw ki shah skhor ia u nongiathuhlypa bad ki ngap bad ngeit ia ki ktien jong u, U Blei Jn pynthymmai bor ia ki (40.31).

Bun bunsien u nongiathuhlypa u shlei buk da ka jingiaroh ia U Blei Uba donbor u ong—

To rwai ha U Trai ia ka jingrwai bathymmai, bad ia ka jingiaroh jong u na ka bakut ka khyndew (42. 10).

To rwai phi ki bneng, namar U Trai U la leh ia kane.

To risa ko phi ki niamra. (44. 23).

Kine ki jingrwai iaroh kim long tang ban pynpaw ba U Blei U long Uba donbor, hynrei ki long ruh ban pynpaw ba U Blei U la pyndonkam ia ka bor bakhraw jong u na ka bynta ka hok, khnang ba ki Isreal kin sngewthuh ia ka jingpynim bad jingsiewspah jong U ia ki. Ha ka jingshisha, ka jingielt, bad jingisnei jong U Blei, ka long ban pynpaw ia ka bor bym lah ban batai kat haduh ban wan ban larap ia kine ki briew ki bym don u nongiarap lane u nongpynim.

Ka khubor jong u nongiathuhlypa kam long tang shaphang ka bor jong U Blei ha kiei kiei, hynrei la ong ruh shaphang jong u ba U long u Nongthaw. Ha ki bynta 40. 12-31 bad 42 ; 5-6 ngi tohi ia ka jingpyniadai u nongiathuhlypa bad U Blei kum u Nongthaw Hynrei kane kam kut tang hangta. U Blei u Nongthaw, u long ruh u Nongsiewspah. Uta uba don ka bor ban thaw u long ruh u Nongpynim. Kane namar kata ka kdew ia ka jinglong khlieh duh jong U Blei ha kiei kiei baroh bad u dei, tang ma U U Trai bad U Kynrad. Kane ka long ka dak kaba nyngkong eh ha ki jingjia jong ka pyrthei (history) ha kaba ki briew bad ki jaidbynriew ka pyrthei kin tip la ka bor kaba ha khlieh duh jong u.

Lada ngin kylli, kaei ka jingthmu U Blei ha kine ki jingjia pyrthei (kata ha kato ka por) ? Ka jubab ka long, ka jingsiewspah ia ka jaidbynriew. Wat kito ki briew klba na jngai ha ki por ki ban wan kin mane ia U. U nongiathuhlypa u ong "kin wan ban dem ngon ia me, kin ia kyrpad ia me, kin ia ong, da shisha 'U Blei U don ha me'. Te ym don uwei pat...(45.14)". U Blei u khot sngewbha ia baroh (45:22-23).

U nongiathuhlypa teng teng u iohi ba ha ka jingbishar briew, ym don shuh ka lad ban pyllait ia ki Isreal. U bishar ia ki jingjia jong ka por. Mano U Isreal, uba lah ban ialeh pyrshah ia kine ki bor ki bakhraw.

Hynrei kyndit, U Blei u pynpaw ba u don uwei u ban iarap ban pyllait ia ki Isreal bad uta u dei u Seiros. Ha kane ka jingjia, U nongiathuhlypa u engewlyngoh bad u pyrkhath ia ka bor jong U Blei ka bym lah ban thew mano mano ruh. U Blei u don ka bor ym tang ha la ki briew ki Israel, hynrei wat halor kiwei ruh. U ial kren bad shon jur ia ka jinglong khraw jong U Blei bad u ong badei tang ma U bad ma U hi uba trei ha ki jingjia jong ka pyrthei. Don tang kawei ka bor kabaflah ban pynim bad kata ka dei ka bor U Blei, U nongiathuhlypa u kylli hato phim shim la iohsngew (40 28). Teng teng ki nongbatai ki ong ba u long u nongiathuhlypa uba kyrshan ia ka jingngeit kaba tang ha uwei u Blei, hynrei kam da mut eh kumta, kaba u kwah ka long ban pynskhem ia ka jingngeit jong ki briew ha U Blei Jehovah.

IX. Ka rukom thoh bad pyrkhath niam (Theology) § u Nongiathuhlypa

Ka don ka jingiapher kaba khraw hapdeng kito ki nongiathuhlypa kiba rim bad kito ki Nongiathuhlypa kiba kham hadien. Ka jingiapher ka long ba ki nongiathuhlypa kiba kham mynshua ki shu iathuh ia kiei klei tang da ka ktien ka rmiang shyntur jong ki, katba kine kiba kham hadien jong ki, ki da buh ha ki jingthoh ia ki jing-kren jong ki. Haba buh ia ki ktien ha ki jingthoh, ki nongiathuhlypa ki kham ioh ia ka lad ban pynngam kham jylliew ia ka jingmut da ki rukom buh ia ki ktien kiba bang bad thiang. Haba khmih ia ka jingtrei jong U Blei ha ki por ki por, lyngba ki khubor ba U Blei U ai ha la ki briew, ngi shem ba katba u briew u nangai ia ki khubor, katta ruh U Blei U sei ia ki ktien kiba bang bad thiang, bad ka khubor U Blei ka trei ha ki shkor kito kiba ioh sngew bad kiba pule ia ka. Kane ka long ka jingpyrsad mynsiem jong U Blei ha la ki shakri.

Une u Nongiathuhlypa u don ka bor kaba phylla ha ka rukom thoh jong u. U la pynduh noh ia kato ka rukom kren ha ka rukom bymtip briew kumba kiwei pat ki nongiathuhlypa barim ki leh. Une u nongiathuhlypa u pynpaw ia ka bor jong u ban shon ia ki jingmut ha ki ktien ka

jingthoh. Ka rukom thoh jong u ka pynpaw ba um long u briew u barat ka ryleng ha ka thoh ka tar. Ki rukom thoh kiba ktik ia ka dohnud briew, ka jingriewspah ki ktien kiba u buh, kine ki pynlyngngoh ia ki nongpuie. Teng teng ki nongpule ki pyrkhat ia u khamtam eh kum u Myllung. Hynrei nador ba u long u Myllung nongrwai, u don ruh ka bor ban pynpyrkhat ia ki briew kiba pule. namar ba ka jingpyrkhat ka ia iaid ryngkat ryngkat bad ka rukom thoh. Ka khubor jong u hi, ka dawa ia ka ban da buh ha ka rukom ka jingrwai u Myllung, imat kane ka rukom thoh ka iadei shibun eh bad ka khubor kaba u don bad ym don shuh kawei ka lad ban lah ban pynpaw ia ka dohnud jong ka khubor u Nongiathuhlypa lait na kane.

Ha kawei pat ka llang u Nongiathuhlypa u don ka jingmut dur kaba khraw ia kiel kiel bad bunsien u buh ia ki jingpyrkhat jong u ha ka dur ka drama Pelt ia ka jingkren jong u shaphang ka rukom shong bishar. Kim long ki drama kiba rit hynrei kiba khraw shibun. U buh ia ki nongshim bynta ha ka drama, ia ka bneng, ka khyn-dew, ia ka por kaba la leit, ka mynta bad ka ban sa wan, ia ki Israel, ia ki jaldbynriew bad ia U Blei Jehovah hi. Kane ka rukom buh ia ki jingiathuhlypa ha kane ka rukom ka iadei shibun bad kite ki jaka bad ki jingpyrkhat ki briew ha kito ki por.

Kawei ruh kaba u iai iathuh ka long ia ka jingtrei U Blei lyngba ki jingjia jong ki por. U iohi da kaba bishar ha ka jingstad kum u nongsein hima, ba ki hima ki kylla khongpong, ym kat kum ka jingstad bishar ki briew, hynrei dei ha ka jingpynlaid kaba stad ka jong u Blei. U iohi ba ka hima Babilon kan kyllon noh bad ki hima Persia kan wan mih kum kawei pat ka hima kaba khraw.

U Nongiathuhlypa u pyntrei kam ia ki san tylli ki bor ban pynbna ia ka khubor jong u bad kita ki long ; U Blei, ki jingjia, ki briew, u nongiathuhlypa hi bad ki ktien. Lada ngi kwah ban angewthuh khambha ia ka khubor jong une u nongiathuhlypa ngi la dei shua ban kham angewthuh shaphang ka jingladet jong kine ki san tylli ki bor.

A. *Ka jingpyrkhat u nongiathuhlypa shaphang ka jingkut kiei kiei*—Haba u kren ia kane, u mut ba kane ka jinglong kaba mynta kaba dap da ki jingeh bad jingklusai kan wai noh, bad kan wan pat ka por ha kaba U Blei un leh isnei ia la ki briew bad kane ka long ka step phyrnai ia ki Israel. U Nongiathuhlypa u iathuh shaphang kane ka jingjla ym tang kum ka jingpyllait mraw kaba nynkong na Ijipt, hynrei kaba kham phylla. Kane ruh kan long ka jingiateh soksular kaba thymmai ym kum ka jingiateh jutang rim, kaba long tang ha ki jingthoh hynrei mynta kan long hapoh ka dohnud bad kan iaineh junom junom U iohi ba kine kiei kiei ki long ka jingkhraw ka jingiene jing U Blei ia la ki briew.

B. *Ka jingpyrkhat u nongiathuhlypa shaphang U Blei*—Ka jingpyrkhat jong u shaphang U Blei ka iadei bad kito ka jingpyrkhat jong ki nongiathuhlypa jong ka spah snem kaba phra S.K. (kum ki jong u Amos, Hosia bad u Isaiah ka Jerusalem). Hynrei wat la ka iadei ha ka rukom pyrkhat jong ki, une u Nongiathuhlypa u kham shon ia ka jingmut jong u da kaba pyndonkam ia ki ktien kiba kham jylliew. Kine harum ki long ki jingpyrkhat shaphang U Blei.

1. *U Blei Jehovah, U bakhuid jong ki Israel*.—Ka jingkhuid, ka long ka jinglong U Blei. Kiei kiei ki bakhuid ki ioh na ka jing long khuid jong U Blei. U long Bakhuid bad ym don mano mano ban ia ryngkat bad ka jingkhuid jong U. Wat la U long Uba khuid katta, hynrei u la pyniasoh ia lade bad ki Israel bad la khot ia ki ka Jaidbynriew bakhuid. Haduh kumba 10 sien la pyndonkam ia kane ka ktien ha ka jingiatei bad U Blei. Ha une u Mongiathuhlypa, ka jingkhuid U Blei ka long markhongpong bad ia marpyrshah ia kaei kaei kaba kynja briew bad kynja pyrthei, hynrei u long u bakhuid jong ki Israel. Kane ka long kaba phylla bad ka long ka jingpynapher kaba khraw hapdeng ki Israel bad kiwei pat ki briew ka pyrthei. U Nongiathuhlypa u pyniasoh ia ka ktien u bakhuid bad U Nongsiewspah (41.14). Ka jinglongkhuid jong U Blei ka paw ha ki kam jong u bad ki

jingphylla jong u ba u leh na ka bynta la ki briew, hynrei kaba kongsan tam na kine ka long ka jingsiewspah ia la ki briew. Ka jingkhuid ka khot ia ki briew sha ka jingkit khlieh bad u Israel u hap ban ai jingkheln ia la ka jingleh jong u ha U Blei U bakhuid.

2. *U Nongsiewspah jong ki Israel*.—U Nongiathuhlypa u ioh ia kane ka jingmut na ki jangjia kiba kyutang ha ka jingim ki Israel Ki Israel ki la kylla long ka jaidbynrlew kaba khuid da ka jingleh jong U Blei. Ha ka jingpyllait mraw kaba nyngkong na ka ri Ijpt, la pynpaw shai ha khmat ka pyrthei ba ki Israel ki long ki jong U Blei. U la pyllait ia ki na ka jinglong mraw bad u la jied ruh ia ki ba kin long ki briew jong U. La sngewthuh ia ka jingpyllait na ka ri Ijpt ba ka long ka kam jong ka jingsiewspah. Ia kane ka ktien 'Nongsiewspah' ha ki Israel la pyndonkam ha ki ain ing ain sem. U khmat rangbah jong kano kano ka ing u don ka jingkitkhleeh ban bah ban kit ia ka khia ka shon jong ka ing ka sem. U ieng ia ka jingialong kawei shitylli jong ka ing. Te lada jia ba don mano mano na ka ing uba shah thied mraw namar ka jingduk jingkyrduh, u rangbah ka ing u siew ia ka pisa ban thied pat ia u. Une u long u nongsiewspah.

Ngí iohi ia ka jinglong 'Nongsiewspah' jong U Blei ha ki jingjia kiba iadei bad ki Israel kumne : U la siew spah ia ki Israel da kaba siew dor na ka bynta ki briew jong u (43.3). U bishar da ka jingbitar halor ki nongshun jong ki Israel (41.11 ter ter 49.25-26, 51.23. Ka jingkular ba ki Israel kin sa ioh ban leit phai la ka ri (40.9-10) ka jingtei pat ia ka Jerusalem (52.1 ; 54.11-12), ka jingpyniohpat ia ka nongbah bakhuid (52.1 ; 54.11-12). Ka jingpyniohpat ia ki jaka ki puta (54.26 ; 29.8.19) Ka jingpynkylla ia ki jaidbynrlew ban ithuh ia U Blei Jehovah 45.20-23 ; 51.4-5).

Hynrei nalar kitei ki jingleh ki jong U Blei ha ka liang kaba paw shabar, ka don ruh ka jingsiewspah kaba iadei bad kaba shapoh, lane kaba kynja mynsiem. Ki jingleh jong U Blei ha kane ka bynta ka long ka jingpynngen ia ki briew. Ka jingpyntngen ka long ka jingmap

noh ia ki pop jong ki. Ka jingwan U Blei ban iarap ia ki briew ka long ka por ka jingmap ei ka jong U Blei ia ki. (43.25 ; 44.22 ; 54.8). Kane ka jingleh isnei jong U Blei ka long ym namar ba ki Israel ki don hok ban ioh ia ka, hynrei namar ka kyrteng jong U hi. Ki Israel hi kim don hok na lade ban ioh mad ia kine ki jingkyrkhu jong ka jingmap. U leh khnang ba ia ka kyrteng jong U yn ym kren bein (48.9.99) bad na ka bynta ka burom jong u (42.8, 43.7 ; 48.9). U siewspah namar u don ka bor ban siewspah. U long Uba khraw bad Uba khlain jong ki Israel, U Trai ki paid U Nongjop Uba khraw.

Nangta nador kane, u nonglathulypa u pyrkhathaphang u Nongsiewspah kum u nongjop thma. U ong kumne : U Nongsiewspah uba jop thma pyrshah ia ki nongshun (40.9-10), U Jehobah, ha ka por jong ka jingpynim un 'iarap' ia ki briew (44.23, 49.8), ha ka jingiarap jong u kin shaniah (41.10, 13, 14), bad u shakri u Trai u lm da ka jingngeit ba U Blei U long U nongiarap jong u (50, 7, 9).

Ha kine klei klei ngi iohi ia ka bor U Blei. U nonglathuhlypa u kren shaphang ka bor U Blei da kaba u iathuh ia ka 'Ksangti U Trai'. Kane ka lada ia ki Israel (40.11), ka thaw ia ki bneng bad ka khyndew (48.12-13), ka synshar ia ki briew (51.5) ka jop ia ki hima, ba baroh kin ioh ia ka jingpynim U Trai. U Nonglathuhlypa u kren shaphang ka bor U Blei kaba paw ha ka bor jong ka jingthaw bad jingpynlong jong U, haba U long U Blei Uba thaw ia klei kiei baroh, U long ruh Uba donbor ban pyllait bad siewspah ia ki briew. Ki blei jong ki jaid bynriew ha khmat jong U ki long kiba tlot bor bad kim lah ban leh ei ei ruh (41.24.28, 43.12 ; 46 ; 1-2).

3. *U Blei, U Nongthaw.* U Nonglathuhlypa, kum u Amos u pyrkhathaphang ia U Blei kum U Nongthaw jong kane ka pyrthai kaba ngi shong ngi sah. (Peit Amos. 5.8 ; 9.6). Kiei kiei kiba don hapoh kane ka pyrthai, la ka long ki briew ne ki jaidbynriew ki long ki bym don jingmut ei ei ruh em haba ia pyrshang bad u (40 ; 17-17, 22). Ka jingthmu jong ka jingtnei jong U Blei lyngba ki jingjia jong ka pyrthai ka long ban wallam ia ka jingpynim lane ka jingsiewspah. Kumta ruh ka long lyngba ka jingthaw

bad ka jingpynlong jong u. Dei da kane ka bor jong ka jingpynlong bad ka jingthaw, ba U Blei u pynpaw ia la ka jong ka bor halor kiwei pat ki blei. Dei lyngba ka jingthaw bad jingpynlong jong u ba u pynpaw ruh ia lade ha ka pyrthei. Ia ka bor, ka jingstad jong u ruh la pynpaw haki jingthaw (40.13-14).

Kumba la ong ba U Blei U trei lyngba ki jingjia jong ka por (history), kumta ruh ka jingthaw bad ka jingpynlong ka long ka bynta jong ka history. Ha ka 'jingthaw' jong u ia ka pyrthei, u thaw ruh ia ki briew ki Israel (Jenesia. 1.27), u thaw ia 'klei klei kiba thymmai bad ia kiei klei kiba rieh' (48, 6-8). Kine kiei kiei ki pynpaw ia ka jingphylla jong ka jingthaw jong u.

Khadduh u Nongiathuhlypa haba u kren shaphang ka jingthaw ka jong U Blei u ong ba U Blei U thaw ia ka pyrthei ban shong briew (45.12, 18), bad ka jingthmu jong U Blei Jehovah hi ka long na ka bynta ka jingpynaim bad jingsiewspah la ki briew. Ka jingthaw ka long ka jing-sdang hynrei kaba kut ka long ka jingsiewspah.

4. *U Jehovah, U Blei bymjukut.* U Nongiathuhlypa haba u kren shaphang U Blei u ong ia u ba u long bymjukut (40.23). U long uba sdang bad uba khadduh (44.6) Namar ba U Blei U long u kynrad jong ka pyrthei ka mariang bad jong ka por, u long namarkata ka jingpyn-tngen la ki Israel.4(40.27,28). U Nongiathuhlypa u shym ong ba U Blei u leh ei ei khlempor, hynrei u ong ba U Blei u buh ma u la ka por bad ia ka samoi bad u pyndep ia ka jingthmu baroh ha ka por ka jong u hi.

C. *Ki Israel ha ka jingiadei bad U Blei*—U Nongiathuhlypa u kren shaphang ka jingiadei jong ki Isreal bad U Blei ha kiba bun ki rukom. Haba khmih ia ka jingshah shitom jong ki Isreal ha ka ri jong ka jinglong mraw bad ia ka jinglanot jong ki briew kiba dor ha Palestain khamtam ia ka jingpynjot noh thlaw ia ka Temple ha Jerusalem, la i kumba U Blei U la klet noh ia la ki briew jong u. Hynrei kane kam shym long kumta. U Blei U la pynpaw pynban ia ka mynsiem jong ka jingieit kaba jylliew katta katta ia ki Isreal (49. 14. 16). U Jehovah u long u Nongsiewspah

jong ki (43. 1, 14; 44. 22, 24; 48. 17; 49. 7, 54. 8). Ki Isreal ki long ki jong U Jehobah, (43. 1). Hapdeng ki jingjia kiba eh tam ha ka jingim jong ka Jaidbynriew Isreal, U Jehobah un iai long lem bad la ki jong ki briew bad pyllait ia ki na ka jingpynjot (43. 1, 2) U Jehobah kum u nongaplangbrot un ialam ia la ka kynhun, kiba tlot ba swai kin shem ka jingkyrshan bor (40. 11). U Nongiathuhlypa u pynshisha shuh shuh ia ka jingieit U Blei ia ki Isreal ha ka jingmap ei ia ki pop jong ki La U Blei hi U la thait ia ki jingpalat jong ki Isreal, hynrei U ong 'Nga long ma nga uba pyndam noh ia ki jingpalat jong ki, na ka bynta ka kyrteng jong nga'. Ka nongrim jong ka jingmap ei ka jong U Blei ia ki Isreal ka dei ka jingieit jong U ia ki.

Ha kane ka jingiadel jong ki Isreal bad U Jehobah U Nongiathuhlypa u buh ia kine ki jingshisha balei ba U Blei U ieit ia ki Isreal :

(i) *Ki Isreal ki long kiba la jied da U Jehobah*—U Blei U kren ha ki Isreal lyngba u Nongiathuhlypa u ong 'Kiba la jied jong nga'. Ka jingpyllait na ri Iijpt ka long ka dax jong ka jingjied jong U Blei ia ki Isreal. Ym don ba lah ban thew ia ka jingieit bad jingisnei jong U Blei haba U pyllait ia ki briew jong u. Ki Isreal hi kim don hok ban ioh kam kane ka jingleh isnei ka jong U Blei (pelt Deut. 7. 7-8). U Nongiathuhlypa u tip ba ka jingim ka jaidbynriew Isreal ka shong tynrai tang ha ka jingisnei bym lah thew ka jong U Blei ia ki Isreal. Ki Isreal ki long kiba la jied ki jong U Blei namar kata ki don ka jingkitkhlieh na ka bynta kane ka jingshah jied. U Nongiathuhlypa u shon jur ia kane ka jingjied ba ka long kaba khraw tam ha ka jingim ki Isreal, kham khraw wat ia ka jingiateh jutang. (pule 41. 8, 9; 42. 1; 43. 10, 20; 44. 1-2. 45. 4; 49. 7).

(ii) *Ki Isreal ki long kiba la iateh jutang bad U Blei*—U Nongiathuhlypa u iathuh ba ki Isreal ki long ki briew kiba la iateh jutang bad U Blei. Ha kane ka jingpyrkhat jong u, u kren shaphang ka jutang ba iateh U Blei bad u Dabid (pule 55. 3-5). Kane ka jingiateh jutang ka long ka

jutang jong ka jingsuk bad kane ka neh bymjukut (pale 54. 10 ; 55 3). Haba ngi peit bniah ia kane ka jingiateh jutang kaba U Blei u la iateh bad u Dabid (II Samuel. 7. 7-17) ngi lohi ia ka jingiateh jutang kaba mih na ka jingisnei ka jong U Blei ia u Dabid bad ia u Symbai jong u Kane ka jutang ka long kaba kham phylla namar ki Israel ki long ruh ka jutang ia u Paidlang bad ia kiwei ki jaidbynriew ki bym dei ki Israel. Kumta kane ka jutang ka thew ia ka jingpyndonkam jong U Blei, ba ki briew jong u ki Isreal ki long ka jingshai ia kiwei ruh ki jaidbynriew. (42 6 ; 49 8).

X. U Shakri.

(A) *Ka kam jong U Shakri U Blei, U Israel*—*Ka* jingthmu U Blei ka long ban pynim ia ka pyrthel baroh kawei. Hynrei u donkam ki briew ki ban leh ia ka kam. Ki briew ki ban leh ia kane ki dei ruh ban long kiba kyrpang. Kumta ha kane u la jied ia ki Israel ban long ki nongpynbna ia ka jingpynim jong U Blei ha ka pyrthel baroh kawei. U Blei U ong 'me long u shakri jong nga, nga la jied ia me bad ngam shym la kyntait noh ia me.' (51. 9) Ki Israel kum ki shakri U Blei ki la long kiba matlah bad kyllut ; Ki la kyntait ban kohnguh ia U bad U Blei U la aiti noh ia ki ha ki nongpynjot (42. 18-25). Ki Israel kim shym burom ia U da ka jingmane bad jingknia hynrei ki la pynkha ia U da ki pop jong ki (43. 22-24) Hynrei wat la katta ruh U Blei Un leh kiei kiei kiba thymmai (43. 19 ; 48 6) lyngba jong ki bad da u Nongathuhlypa jong u un pynkup ia ki na ka bynta ka kam kaba kyrpang. La la pynshitom ia ki, hynrei ym shym la kyntait noh ia ki. U Blei U lai ban ia ka jingshisha ha u la jied ia ki ban long ki briew bad ki shakri jong u.

Ka kam kaba u khmih lynti na ki ka long shisha kaba khraw. Ha kine ki jingjia jingkhia hima, ki Israel ki dei ban long ki sakhi sha ki briew baroh ha kine ki jingjia pyrthel baroh ki shong ha ka kti bad ka jingpyniaid ka jong U Blei, uba la pynpaw iade bad ia ka mon jong u ha Jerusalem (43. 10-13 ; 44 ; 1-8). Ma u hi marwei U long U Trai, ma

U hi marwei U synshar, bad ia ki jingthmu jong u baroh la pyni shai ha ki jingjia bad jingkylla ka por ha ka synshar khadar. Ki Israel kum u Shakri U Blei, la ai da U Blei ban long ki atiar jong ka jingpynim jong U sha ka pyrthei bad ia kane la pynskhem ha ka jingiateh jutang. U Blei u ong ba kin long ka jingshai ia ki jaidbynriew, ban plie ia ki khmat kiba matlah, ban pyllait mraw ia ki koldi na ka byndi (42. 6-7 ; 49 ; 8-9). Ka jingpyndonkam ia kane ka ktien 'Shakri' ia ki Israel ka long kaba kham phylla ha ka jingkren jong u Nonglathuhlypa. Donkam ban kynmaw ba kane ka ktien 'Shakri' kam thew ia ka jinglong poh lane barit ha ka kyrdan kum ki briew lane ha khmat U Trai, hynrei ka mut ia ka jingshakri jong ki Israel kaba don ba kin leh. 'Ka jaidbynriew kaba shakri, ka long ka jaidbynriew ia kaba la ai kyrpang ia ka kam kaba kyrpang ban leh kum ka jingshakri na ka bynta U Blei.

(B) *U Shakri uba shah shitom*—Kawei na ka bynta kaba eh shibun ban engewthuh haba pule ia ka Kitab Isaiah, naduh ka lynnong 40 haduh 55 ka long ki bynta 42 ; 1-4, 49 ; 1-6, 50 ; 4-9. 52 : 13-53. 12. Ia kine ki bynta la ju khot 'ki Jingrwei u Shakri'.

Ha kiba bun ki bynta jong ka jingkren jong u Nonglathuhlypa shaphang une 'U Shakri' la kren shai ba u dei ka jaidbynriew Israel, hynrei ha kine ki bynta ym lah ban ong shai 'U Shakri' ka thew iano. Kane ka la wallam shibun ki jingeh ia ki nongpule ban engewthuh. Nangta shuh shuh ngin shem ha ki bynta 52 : 13-53 : 12 ba la kren shaphang une 'U Shakri' ba u dei uba shah shitom. La ju khot ruh 'U Shakri uba shah shitom'. Lada ngin peit ia ka Kitap ki Kam ki Apostol, ngin shem ba kane ka jingkylli ka la don lypa naduh kito ki por. U Iunukh u la kylli ia u Phillip, "nga kyrpad ia me shaphang jongno u nonglathuhlypa u kren ia kane ? shaphang ialade hi, ne shaphang uwei pat ?" (Ki Kam. 8. 34). Ka jingkylli shaphang uei une 'U Shakri' namarkata ka long kaba jwat ban batai bad ka la long ka jingkylli kaba la pynmih ruh shibun ki jubab kiba pynshalong.

Hapdeng bun ki jingbatai halor kane ka jingkylli, ngin peit katto katne ki jingpyrkhat kiba lah ban larap ia ngi.

(I) *Ka jingbatai ki Jew*—Ha kaba sdang jong ka juk ki khristan, la don katto katne ki nongbatai kiba batai ba 'u Shakri' u dei kito 'kiba stad' jong ka jaidbynriew jong ki. La pynshong nongrim ia kane ka jingbatai na ka Kitab Daniel 12 3, ha kaba 'kite kiba stad' bad kito 'kiba pynkylla bun sha ka hok', ki kham iadel bad kito ki ktien ba la kren ha ka Kitab Isaiah. 52. 11 bad 53. 11. Kham mynshua ia kane pat ha ka juk khristan hi, don ki Jew kiba la pyniadel ia U Shakri bad U Mesalah. La kane ka jingbatai kam da don nongrim bha namar ka jingsnewthuh jong ki Jew hi shaphang U Mesalah u khun U Dabid, kam long ba un shah shitom, ki khristan pat ki shim beit ba une u Shakri u dei u Jisu. Kumta ki Jew ki ia pyrshah tynggeh ia kane, bad ki pynneh jubor ba 'u Shakri' u dei ka jaid bynriew Israel. Kane namarkata ka long ka jingpyrkhat kaba pdiang da ki Jew salonsar.

(II) *Ka jingbatai ki khristan*—Naduh kaba sdang, ki nongbatai khristan ki batal ia ka lynnong 53 ka Kitab Isaiah kum ka jingiathuhlypa kaba dei shaphang U Jisu Khrist. Ki don kyrhai ki jingshisha ia kane na ka Testament Bathymmai (kum ka nuksa Ki Kam 8. 27-39; I Petros 2. 22-25) bad ym don kano kano ka ingartatien ba haba U Jisu U pule ia kane ka bynta U mut ba ka thew beit ia lade (pelt Markos 1. 11 nujor ruh Is. 42. 1 nangta peit shuh Markos. 10. 45 nujor ruh Is. 53. 12). Haduh kaba kut jong ka spah snem kaba 18 ym shym don kano kano ka ban pyrshah ia kane ka jingbatai.

Hadien kane ka spah snem pat la mih bun ki nongbatai kiba batai pyrshah ia katei ka jingpyrkhat kaba la kdew haneng. Uwei u nongbatai uba kyrteng u Grotius u batai ba kato ka bynta 52. 13-53. 12 baroh kawei ka kdew shaphang u Jeremalah ba u long 'ka dur jong u Khrist'.

Shuh shuh nadien une, la mih bun ki nongbatai, kiba la trei shitom ban peit bad bishar buiah ia ka Kitab Isaiaah, bad dei ha kane ka por ba la pynkhlad ia ka Kitab Isaiaah ha ki lai bynta : (i) lynnong 1-39 (ii) 40-55 (iii) 56-66. La pyashisha ruh ba ka bynta kaba ar (40-55) ka long ba la thoh da u Nongiathuhlypa uba don bad im ha ka por jong ka jingshah ringmraw hi. Namarkata don bun ki khristan ruh kiba bud ia ka jingbatai ki Jew ba 'U Shakri' u thew ia ka jaid bynriew Isreal. Ka don katto katne ka jingshisha ha kane ka jingbatai, namar ba ha ki katto katne ki bynta jong ka jingiathuhlypa, la khot ia ki Israel, ki shakri U Jehobah (peit 42. 1-4). Hynrei kane ruh ka wallam ka jingeh bad kata ka long ba la ong 'ba u shah shitom' namar ki pop jong kiwei pat. Kumne kane ka lah ban long, namar ba ha ka jinglathuhlypa hi la iathuh shaphang ka jinglong pop ki Israel. Ban pynduna ia katel ka jingeh, lah ruh ban ong ba U Shakri, ka thew ia kito ki khyndiat ki Israel kiba hok. Hynrei kane ruh kam ai jinghun, kumno kita 'kiba khyndiat' kin shah shitom, namar ha ka jinglathuhlypa la kynthup lut ia baroh ki Israel ha ka jingshah shitom. Kam long tang ki khyndiat kiba shah shitom bad kiba bun pat ki lait na kane. Namar kata kane ka jingbatai ruh kam da pynhun.

Uwei na ki nongbatai u H. Wheeler Robinson, u pynskhem shibun la kane ka jingbatai haneng ba 'u Shakri', ka thew kyllum ia ka jaidbynriew Isreal U ong ba lada ngi dei ban engewthuh ia ka jingmut ka Testament Barim ngi dei ban engewthuh ia kane ka rukom jingpyrkhat kaba kyllum lang. U batai ba ki Hebrew haba ki pyrkhat lane kren shaphang ka kynhun jaidbynriew ki lah ban shu ong tang uwei u briew ban ieng na ka bynta jong ka. Namarkata ia ki Israel lah ban ong 'U Israel'.

Kawei pat ka jingpyrshang ban batai shaphang U Shakri, ka long ban pyniadel ia une u shakri bad uno uno u briew uba im la kham mynshua. La don katto katne ki kyrteng ba la mutdur ba ki thew ba dei 'U Shakri' kum U Hesekaiah, Ussalah, Isaiaah, Jeremaiah, Serubbabel, Jehoiakin bad Moses. Hynrei napdeng kine u Jeremaiah u long uwei uba ki kham shim ba u dei une U Shakri. Don katto katne ki jingpyrkhat ba lah ban mutdur ba dei u

Jeremaiah kum ha 49. 1, 53 72. hynrei ban ong ba u Jeremaiah u dei u Shakri ia uba u nongiathuhlypa u mut, ka long kaba eh ban pynshisha. La shisha u shah shitom, hynrei ym kumba la batai u Nongiathuhlypa. Nalor kata ka jingshah shitom 'U Shakri' ka long kum ka lad ban wallam ka jingjop ia ka jingthmu (mission) jong u.

Don uwei ar na ki nongbatai kiba la ai jingmut ba u Shakri u dei u para shakri jong U nongiathuhlypa u bym shym paw kyrteng. Hynrei kane kam ieng satia. Don pat kiba batai ba lehse u dei u nongiathuhlypa hi. U lah ban kren da lade ia lade. Hynrei kane ruh kam ieng satia. Lada ngi pdiang ia kane, ngi hap ban pdiang ruh ia ka jingshisha ba une u Nongiathuhlypa u thoh hi shaphang ka jingim la jong haba u la iap. (Ngi lah ban sngewthuh ia kine ki jingshisha lada ngin pule ia kito ki bynta 53. 13-58. 12 kiba kren shaphang ka jinglap had jingshah shitom u Shakri). Hato namarkata, kane ka lah ban long ?

(i) *Ka jingbatai ki khristan ba u dei u Mesaiiah*—Kane ka lah ban long ha kiba bun ki dur. Don kiba pyrkhat ha ka rukom ki Jew shaphang U Mesaiiah, kata ha ka dur U Mesaiiah kum u Syiem na ka ing u Dabid. Don pat kiba pyrkhat ia u Shakri ba u dei u Mesaiiah ha ka dur u Nong-pynm, bad ym dei kum u Syiem bad uta u dei u Mesaiiah jong ka jingpyllait im na ka ri jinglong mraw.

Halor kine ki jingpyrkhat bad ki jingbatai kiba bun rukom ka jingkylli ka long, u dei uei kein une u Shakri ? Ban wad ia kane ngi dei ban sdang na kaba u nongiathuhlypa hi u la sdang. Peit ia kato ka bynta ha kaba u nongiathuhlypa u la pyniadei ia une u 'Shakri' bad ki Israel (41 8), hynrei hangne ban shu pdiang ia kane ba ka dei ban dei ia kiwei ki bynta ruh kan wallam shibun ki jingeh. Balei kein ba ha kiwei ki bynta la kren shai ba u Shakri u dei ki Israel katba ha kane pat ka bynta, (ka 'Jingrwai u shakri', 42. 1-4, 49, 1-6, 50 ; 4-9, 52 : 13-53, 12) ym shym kren shai ba u Shakri u thew ia ki Israel bad ym shym la ai kyrteng ruh. Nalor kata ruh ia ka jinglong u Shakri la batai kham bniah bad i kumba u dei tang uwei u briew. Ka dei namarkata ban don kano kano ka jingmut kaba kyrpang hangne.

Lada ngin peit ia ka jingmut jong u nongiathuhlypa, ngin iohi ba ha ka jingpyniadei ia U Shakri bad ki Israel, u Nongiathuhlypa u pynpaw ba ki Israel kum ki shakri U Blei ki long ma ki ki atiar ki jong U Blei ha ka jingsiewspah ia ka pythei. U Nongiathuhlypa u iohi ruh ba ka jingtrei U Blei hapteng ki Israel; ki jingjia kiba jia ha ka jingim jong ki, ki pop bad ka jingmap ei U Blei ia ki, kiei kiei kiba u la leh ha kaba la dep na ka bynta jong ki, kine baroh ki long ka jingpynkhreh, na ka bynta ka jingthmu kaba U Blei un sa pynpaw ha ka pyrthei lyngba jong ki. Ngim lah ban iohi katno ka khraw ka jingiort U Blei, lynda ngi la sngewthuh shua ia ki jingleh jong u. Hano u leh ia kane? Dei ha ka jaidbynriew Israel. Namarkata ngim lah ban lait ia kane ka jingshisha ba u Shakri uba ngi shem ha ki bynta ki bymdei ha ki 'Jingrwai u Shakri' u dei ka jaidbynriew Israel.

Kawei pat ka long ka dur jong u shakri uba shah shitom. Hangns la kdew shai ba u dei tang uwei u briew. Kine baroh ba la kren shaphang ka jinglong, ka jingshah shitom bad ka kam jong u shakri, ki pynpaw ia ka dur jong ka jingtrei jong u, kum u Nongsiewspah bad Nongpyllait ha kane ka pyrthei. Hynrei ha kane ka jingtrei jong u, u dei ruh ban shah la ka jingshah pynshitom, ki jingshah niewbein ki bym lah ban batai. La ha kane ka jingiathuhlypa la kdew ia kaei kaei kaba la dep jia, hynrei kane ka buh ruh ia ka jingpyrkhat ia kaei ka ban sa wan. (peit 53 11). La ka jingkren ka kdew ruh la ka jingtrei u Seiros, hynrei wat ha kane ka don ka jingshisha kaba khraw ba ia kaei ba u leh ha ka jingpyllait noh ia ki Israel ha kato ka por, ka long ruh ka dur ia kaei kaei ka ban sa wan. Shaphang kane ngi lah ban ong ba u dei U Jisu, hynrei kan kham dei ban iohi ba kane ka jingshah shitom. ka jingtrei jong u shakri. ka pynlong ia U Jisu ba un iohi ia ka jingthmu jong ka jingim jong U ba ka long thik kum u Shakri bad ia kane U bud bad Um shym kynran (Markos 14. 21).

(ii) *U Shakri bad U Jisu Khrist*—Kiba bun hi na ki nongbatai khristan, wat kito kiba pdiang ba une u shakri u thew ia ka jaidbynriew Israel, ki ia hap jingmut ba la u

lah ban long uno uno, ia uba u Nongiathuhlypa u lah ban buh ha ka jingmut, hynrei U Jisu, uba la shah sahnarphna. uba la mih pat, u iadei bha thik ia kane ka dur jong u Shakri ha ka ryuieng jinglong bad ha ka kam jong U.

Lada ngin peit bniah ia ki saw Gospel, ngi shem ba dei ha ka nongrim jong ki jingthoh jong une u nongiathuhlypa ba la sdang ia ki jingthoh jong ki shaphang U Jisu U Nong Nasareth. U Markos uba la ialam khmat ha kaba thoh shaphang U Jisu, u plie ia ka jingthoh gospel da kaba u shim ia ki jingthoh jong u na ki jingthoh jong une u nongiathuhlypa bad ruh u iohi ia ka jingpyndep ha ka jingialap jong u Ioannis (peit Is. 40.3 bad nujor Markos. 1.1-3). Nangta u Mathaios bad u Loukas ruh ki pynbud ia ka jingiathuh jong ki shaphang U Jisu na ki jingthoh une u nongiathuhlypa, tangba ha ka rukom ring dur lajong hi (Peit Mathaios 3 : 1-3, Loukas 3. 1-6). Shuh shuh u Ioannis u kham iathuh bniah ha ka rukom kaba shai (Ioannis. 1.19-23). Peit shuh shuh kumno u Loukas u thoh shaphang u khyllung Jisu (Loukas 1.51-55, 76-77 ; 2 ; 30-32). Ki kyntlen haba la pynbaptis ia U Jisu la shim na ka kitab Isaiah. 42,1 (nujor Markos 1.11) bad haba U Jisu U wan phai sha ka shnong Nasareth, u plied ia ka Kitab bakhuid bad ki ktien ki dei kito kiba ha ka kitab Isaiah. 61.1 ter ter, kiba kren shaphang u Shakri, bad haba ula dep pule, U Jisu U ong 'ha kane ka ngi la pyndep ia kane ka jingthoh ha ki shkor jong phi' (Lk. 4.16). U Mathaios u batai ba ki kambah kiba U Jisu U leh ki long ka jingpyndep ia kato ba la ong ha ka Kitab Isaiah. 42 ; (Peit Mathaios. 12.15-21 peit ruh 8.17).

Shaphang ka jingshah shitom jong u Shakri ha ka jingiadei bad U Jisu ngin shem katto katne ki bynta na ka Testament bathymmai kiba kren shaphang kane. Peit Markos. 10.45 'naba shisha u khun u briew um shim la wan ban ioh shakri hynrei ban shakri bad ban ai la la ka jingim ban long ka jingslewspah na ka byn:a kiba bun'. Kine ki ktien ki iadei thik bad kato ka bynta ha ka Kitab Isaiah. 53. Ka jingialap jong u Philip ha ki kam ki Apostol. 8 : 26-29 la pynshong nongrim na ka kitab Isaiah 53 7-8. Kine baroh 'ki bynta ki kdew ia ka jingiadei jong U Jisu bad u Shakri uba shah shitom.

KA KITAB U ISIAH

LYNNONG 40

Ha ki dkhot 1—11. U nongiathuhlypa u pynbna ia ka khuhor pdeng kaba long ka jingpynbna ia ka jingpyllait noh ia ki Israel na ka jingshah teh mraw.

Dkhot 1 To pyntngen phi, to pyntngen phi.... Hangne la ban arsien ia kine ki ktien kaba pynpaw ia ka jingskhem jong ka jingshisha ia ka jingkular jong ka jingpyllait. U Blei namarkata u kwah ba ki shakri jong u, ki prophet kin pyntngen ia ki briew.

U paidlang jongnga...U Blei jongphi. Kane ka long ka jutang jong U Blei bad la ki briew jong U. U Jehobah u long U Blei jong ki bad Ki ki long ki briew jong U Jehobah. (Nujur Jer 31 : 33 ; Hosia 1 : 9, 10).

Dkhot 2 To kren pyntngen ia ka Jerusalem... Hangne ka mut ka jingkren kaba rung haduh ka dohnud ym tang ha ka jingmut ka jong u briew. Ban kren ba ka dohnud ka mut ban kren pyntngen. ban kren sbun bad ban kren jem jai. **Jerusalem**. Ha kane ka por ka Jerusalem ka la shah pynjot, hynrei U Blei u niew ia ka kum ka ban sa pynbha pat ; la la ong ia ka Jerusalem, hynrei ka thew ia ki briew. Haba kren ia ka Nongbah hangne, ka jingmut ka long ia ka jaid bynriew Judah.

To pyrta ha ka... Hangne ka mut ka jingpyrta paidbah kum ka jingpynbna (peit dk. 3).... Kane ka ktien 'pyrta' ka long ika ktien ba une u nongiathuhlypa u ju sngewbang ban ong. Ha ki lynnong 40 haduh 50 phin shem haduh 30 sien palat ba la pyndonkam ia ka. Ia ka jingshmu (Mission) jeng U prophet bad ruh ka jong ka jaid bynriew Israel la ju sngewthuh ha ka jingpynbna. Na ka bynta U Nongiathuhlypa bad ka jaid bynriew Israel ka hukum kaba khraw ka long ban 'pynbna',

Ba la pynwai noh ia ka jingialeh jong ka...kanejka long ka dur jong ka kam shipai (peit Job 7.1). Ka jingshah ring mraw ka la long kum u shipai uba dang don ha ka kam. Ka long ka por jong ka jingtrei bad ka jingshah shitom. Kane ka long ka jingpynbna ba ka por ban ai ia ka rai ban pyllait noh kat kum ki kyndon jong ka ain ka kanun na ka jingshah shitom baroh shikatta bad ba kaba kut jong ka jingshakri ka la jan poi. Kumno ka jingkut kan wan? Ngi lah ban iohi na ki jingjia ka History ba ka Hima Babilon kan sa kyllon bad kan wan pat da ka hima Persia.

Ba la map noh ia ka jingpalat jong ka...Ka jingpynbna ia ka jingpynwai noh ia ka jingshah shitom ka bud ruh bad ka jingpynbna ia ka jingmap noh ia ki jingpalat. Ka jingmap hangne ka mut ka jingsngewhun ia kata ka jingknia pyniasuk ba ia ki jingpalat baroh U Blei U la klet noh bad U ngewbha ban pdiang pat ia ki. (Peit Lebitikos 1 : iv). Kane ka mut ruh ka jingsiewdep noh ia ka ram ba la pynlong da ka jingpalat. La kane ka long kumba la ong ha kitab Lebitikos 'ba la siewdep noh' hynrei ka shon jur ia ka jingmap. Kane ka aiom bathymmai kan wan bad ka sdang nyngkong eh da ka jingmap ei ia ki pop (Peit lynnong 43 : 25 ; 44.22).

Ar shah namar ki pop...Kam mut ar shah ia kaeikaba ki dei ban ioh, hynrei ka mut ia ka jingbun ki jingshah pynshitom ha kine ki artylli ki jingshah teh mraw, kata ha ki nong Asyria bad Babilon.

Dkhot 3 Ka ktien jong uta uba pyrta—Ha ka dkhot kaba nyngkong ngi iohngew ia ka jingkyntu ban kren pyntngen bad kane ka long ka jubab ia katei ka jingkyntu. Uei uba kren hangne, ym shim la iathuh. Hynrei ki nongbatai ki ong ba kane ka pynskhem ba ka khubor jong une u nongiathuhlypa kam long na u hi, hynrei ba la ai ia u.

Ha ka Gospel u Mathaios 3.3 la pyniasoh kumne 'uba pyrta ba ka ri khlaw'. Ka thew ba ka jingpynkreh ia ka lyuti U Trai ka dei ha kaba kynja mynsiem ia u Ioannis u ialap ha ri khlaw.

Ha ka ri khlaw—Hangne pat la ring jingmut na ka lynti kaba kynjah bad ki ri shyiap hapteng ka ri Babilon bad ka ri Palestine.

Ka lynti jong U Trai—La ia ong bunsien da une u nongiathublypa shaphang ka lynti (Peit 42.16 ; 43.16, 19 ; 48, 17-49-11 ; 51.10). Ha kito ki por sha kito ki jaka, kane ka rukom pynkhreh ia ki lynti iaid da kaba pynkhuid ia ki na ka bynta ka jingwan jong u nongjop lane u syiem ka long kaba ki ju leh. Hangne namarkata ka long ka dur jong ka jingialam pat U Blei ia la ki jong, ki briew na ka ri jinglong mraw-

Dkhot 4 Ia ka jaka them baroh yn kyntiew...ba kyl-lain yn pynbeit. Ka jingpynkhreh ia ka 'jingwan' U Trai ka donkam ia ka jingpynkhreh ia ki mynsiem (Is. 57.14) pule ruh dk 10 (Nujor Ekle. 1.15 bad Lukas xviii 27).

Dkhot 5 Ia ka Burom yn pynpaw...U Blei U pynpaw ia lade ha ki rukom kiba pher ; ; ha u Abraham (Gen. 12.7, 8) ha u Jakob (Gen. 28 10-19) ha u Moses (Exo. 3.2-6) bad kumta ter ter. Hynrei ka jingngeit jong kato ka por shah ringmraw ka long ba ia ka burom U Trai yn sa pynpaw ha ka 'jingwan' jong U. La ka la long ka jingngeit ba ka burom jong U Blei ka la jah noh na ka Temple hynrei ha ka ia ka jong U Blei yn sa pynpaw pat. (Pule Esek. 1.28, 3, 23. 10 11, 19).

Ka doh baroh kan iohi lang ia ka...Ki briew baroh kin iohi, wat la ki long kiba tlot bor haba pyrshang bad U Blei nongthaw (Is. 49-26 ; 66.16) bad (Is. 31.3) baroh...hangne ka mut ba ki briew ki long kawei kum ka jaid bynriew.

Dkhot 6 Ka ktien jong uba ong 'To pyrta' U prophet hangne u iohangew ba ong 'to pyrta' bad nangta n ong 'Ngan pyrta alu' ? Pyrta ka mut ka jingialap ne jing-pynbna. Ha pyrshah ka jingpynbna (dk. 5) ba ka doh baroh kan iohi, mynta la iathuk ba ka doh baroh ka long u phlang (peit 37, 27 ; 51.12, Salm 90, 5-6, 103 ; 15). Hangne ka mut ba u briew hi la u lah ban long u ba bha ruh hynrei un ym neh sah ha ka pyrthei.

Dkhot 7 **Ka jingpyrsad U Trai...haler jong ki...Ka** jingbeh jong ka lyer shit mihngi kabaphah da U Blei (Jonah 4.8, Salm 103.16, Jer. 4.11, Esek. 17.10, Lukas 12.55). Hynrei hangne ka mut ba ha khmat ka burom jong U Blei u briew u long uba tlot bad bym neh. Kane ka bynta ka long ka jubab ia katei ka jingkylli 'Ngan pyrta aiu'.

Dkhot 8 **Uta u phlang u...u tlor noh.** La iai ban biang ia kitei ki ktien khnang ban pynskhem ba haba ka doh ne u briew ki long kiba tlot bad bym neh **hynrei ka ktien U Blei ka neh junom.** Hangne ngi iohi ia ka jing-kren jong une u prophet shaphang ka 'ktien U Blei' bad kane ka mut ia ka ktien kaba U Blei u ai ha u nongiathuh-lypa ban pynbna kaba don ki jingkular bad ka jingpyndep. Ka ktien kaba pynpaw ia ka jingthmu jong U Blei.

Dkhot 9-10 **Kiei kiei naduh kaba sdang ki long ka** jingpynkreh ia kine ki ktien 'Ha khmih U Blei jong phi'. **Ka jingthmu ba la 'buh ia ka jaid bynriew Israel ka long** ban pynbna ia ka khubor babha U Blei.

Ah pha kaba iathuh babha...Seion ..Jerusalem Ka ktien 'pha' hangne ka kynthup ia ka jaid bynriew Israel lane lah ban ong 'phi' ki Israel. Lane ka mut ruh ki 'nongpynbna khubor' kiba pynbna khubor ba bha jong U Blei. (Peit Is.52.7) **Ka khubor ba bha dei ban pynbna** nyngkong ha Jerusalem nangta sha kiwei pat ki jaka. (Peit Ki Kam 1.8).

Kiew noh...lum...Ka ju long ka rukom ba kito kiba pynbna ei ei ki dei ban kiew sha ki jaka ba jrong ba kiwei ki lah ban iohi bad lohsngew.

Wat sheptieng...Ka jingpyrta lane pynbna ia ka jing-pyllait mraw ka long kaba ma hapdeng ki nong Babilon, hynrei ki nongpynbna ia ka khubor U Blei kim dei ban sheptieng.

Dkhot 10 **Ha khmih U Trai U Blei...wan da ka** bor...Kane ka long ka jingpynbna jong 'u nongpynbna'

Ksangti jong U. Ka long ka atiar jong ka jingpynim U Blei. La ju tip ba ki kti jong ki syiem badonbor ki jop ia ki hima kumta ka Ksangti U Blei ka long ban pynim Une u nongiathuhlypa u pynhna ba U Blei U long kum u syiem jong ki briew jong U hi. Ka Ksangti namar kata ka mat ka dak jong ka jingpyllait **Ka bainong . bad ka nong** - Hangne kama mat ia ka bainong na ka jingjop thma ha kaba ioh ia ki mar ki mata hvurei ka long ban lum ia u paidlang jong U Blei kum ki langbrot.

Dkhot 11 **Un bsa . kum u uongap langbrot.** U Blei un ialam ia ka jaidbynriew ba shah ringmraw kum ba ialam ia ka kynhun langbrot (Salm 23 Esekriel 34.23). Ha ki bynta kiba shadien ngin sa iohi ba ia kren kham bha ia kane ka dur (Pest Is. 46 3). Ha kine ki dkhoh 10 bad 11 ngi iohi lai tylli ki dur, U Blei kum u Nongpyllait uba khraw, u Nongtrei bad ka bainong, u Nongaplangbrot bad ia ki langbrot.

Rah ha ka shadem ..dangbuin...Kane ka thew ruh ia ka jingpyalang pat ia ka jaidbynriew Jew kaba la sakma kylleng ka pyrthei. (Jer.23.3).

Dkhot. 12—31 : **Kabor bymlah ban ia pyrshang jong U Blei badonbor baroh :**

Lada kylli ia ka jingkylli uei uba lah ban pynlong kam ia ka bymlah long, ka jubab ka long Uta U bala thaw ia ka pyrthei uba ha khmat jong u ki bleithaw baroh kim long ei ei ruh em.

Kane ka bynta ka long kawei na ki bynta kiba la buh ha ki ktien kiba sngewthiang ban sngap. Ki ktah ia ka jingmut, ki pynkhih ia ka jingpyrkhat.

Ha kane ka bynta ka pynkynmaw ba U Blei um dei tang u nong aplangbrot ba ka jingsngewthuh ki briew hynrei U dei U Blei badonbor baroh.

Dkhot 12 Hangne u nongiathuhlypa u buh da ka ktien Uei ? Uei uba la thew ia ki um...? Ka jubab ka long tang kawei halor kane ka jingkylli ; dei 'U Blei' Ym shim buh ia ka kyrteng Blei hangne, hynrei ka long ban shon jur ha ka rukom ka jingkylli ba dei U Blei. Kane ka thew ia ka bor jong ka jingpynlong ia ka

pyrthei da U Blei hi. U Blei u ban sa pynpaw ialade ha ka burom bad siewspah iala ki brierw, udei U Blei uba thaw ia kiei kiei. Ia ka jingkut kiei kiei yn ym lah ban sngewthuh lynda la tip shua ia kaba sdang. Ia ka jing-siewspah ym lah sngewthuh khlem ka jingpynlong kaba nyngkong jong U Blei.

Sha kine ki brierw kiba la duh jingkyrmen? ia ka jingkhraw ka jong U Blei namar ka jinglong mraw jong ki, U prophet u pynkynmaw ia ka jingpynlong ia ka pyrthei da U.

da kaba tda...pyrkhat ia ka jingkhraw u Blei, uba ia ka bneng, ha ka bor jong u, u thew da kaba tda. Ma ngi ki brierw ngi thew ia kaei kaei kaba rit da kaba tda.

Dewmet.....na ka tarajur,--Ka jingpynlong U Blei ia ka pyrthei ka long da ka jingthew ka jingpynwandur jong u, kumba la da thew bha thik pa thik. Ha kane ka jingthew jong u, ka marlang ka loh ia u slap, ka lyer bad ai jingim ia kiei kiei kiba don ha ka.

Dkhot 13 Ka jingkylli hangne ka mih Uei uba iarap ia U Blei ha ka jingpynlong baroh. (dk. 13-14) Hangne ka thew ba ym don mano mano ba lah ban aibuit ia U namar dei ma U Uba khraw bor baroh.

Dkhot. 13 Ka mynsiem u Trai...lane U mynsiem...u long uba ngi iohi katkum Jenesis 12, Job 33.4 Salm 104.30 ba u khieh bad u trei ia ka kam ha ka jingpynlong.

Dkhot 14 Lynti ka jingstad...jingbishar...hangne kam shai bha ka jingmut. Kane ka mut kaba buh beit ia kiei kiei lane kaba leh ia kiei kiei ha ka rukom kaba beit bad ryntih (peit Is. 28 ; 26). U Blei u don la ka jong ka jingstad bad Um donkam ia ka jingbatai jongno jongno.

Dkhot 15-17 : Hangne ka iathuh ba ki jaidbynriew kim long ei ei ruh em ha khmat jong U. Ki long kum shijaw na u khiew um lane kam u phngit ha ka tarajur.

Ka jingmut hangne ka long ba UBlei U don ka jing-sngew ia ki jaidbynriew, bed ha kawei ka liang, ka mut ba ki jaidbynriew kim dei ban sheptieng namar U don kat ma U, ma, ki hi kim donbor na lade.

Dkhot 16-17 Lada ngin peit bniah ha kine ki dkh ot ngin iohi ba na ka pyrthei mariang ha ki dk. 12-14 u phai sha ka history (dk 16-17). Ka jingthaw ia ka pyrthei ka long ban shong ki briew, bad nangta ka mih ka history.

Lebanon ; hangne ka mut ka lawbah jong ka shnong Lebanon Ka shnong Lebanon ka pawnam shibun eh na ka bynta ki khlaw barben jong ka. Te namarkata wat ki dieug ne khlaw barben bad ki mrad khlaw ba don ha ki kim biang ban ai jingknia ha U Blei. Kano kano ka jingknia kam blang ban ai ka burom bakhraw eh U Blei.

Dkhot 18-20 : U Blei u long u bymiah da lei lei ban ia pyrshang badno badno ruh te, kumta ym den dur blei ba lah ban mutdur shaphang jong u. Une u nong-iathuhlypa u batai shaphang ki durblei kiba u la tip bha. Kumta U nongiathuhlypa u ban jur ia ka jinglong khraw jong U Blei, uba ki jaidbynriew baroh kim long ei ei ruh emha khamat jong u ...badno phin pynsyriem bad U ? Ki den ruh katto katne ki nongbatai kiba ong ba hangne dei ban buh ruh ia ki dk. 6-7 jong ka lynnong 41 namar ka kham iadei ha kane ka bynta. Ha ka dk. 19 bad 41. 6-7 ka iathuh shaphang kaba sain ia ka kynja nar hynrei ha ka dk. 20 ka iathuh ia ka jingshna dur da ka dieng.

Dkhot 20 : Uta uba kyrduh ka jingknia ..Kane ka bynta ka long kaba kham kyllain. La don ruh katto kane ki nongbatai kiba ong ba kam dei ban don kane ka jingong. Hynrei hangne lada bud beit kumba la thoh, ka mut ba uta u bym lah ban thaw blei da ka ksar ne rupa u jled noh da u dieng kum da u kedar uba eh bad kham shah ban oh dur ia ki bleithaw khnang ba kin kham neh.

Dkhot 21-24 Kane ka bynta ka iathuh ia U Trai, U kynrad jong ka mariang bad ka history. Une uba ka bor jong u ka long kaba khaw, la pynithuh ba u dei U Blei Jehobah, U bakhuid, Uba ki Isreal ki dei ban tip ia u.

Dkhot 21 Hato phim shym la tipnaduh ka ba-mynnyngkong...Kine ki Jew kiba la shah hapoh kawei pat ka bor kaba la ring mraw ia ki, ki la sngew ba ki long kiba khlem bor ha khmat ka hima bakhraw, ka Babilon, hynrei hangre la pynithuh biang ha ki ia U Blei uba donbor, uba khaw bor ban ia kano kano ka hima. Ma u, U long uba ki la ithuh mynshua ruh.

Naduh kaba mynnyngkong...kaba mut naduh kaba seng nongrim nyngkong ia ka pyrthei.

Dkhot 22 : jylli ka khyndew ..la iathuh hangne ba ka pyrthei ka long kaba pyllua kum ka khlieh jong ka jingtei Pule Prob. 8. 27.

kum ki puit ..ki jingthaw la ki khaw katno katno hynrei ha khmat jong U ki long tang kum ki puit. U pynpyiar.....ka ingtrep ban shong : Peit, Is. 42.5 Salm 104.2, 18.11, 19.14.

Dkhot 23 Kiba khaw...ki nongbishar...ka mut ia kiba synshar ia ki hima.

Dkhot 24 : Lada ngin peit ha ka dk.21 ngi shem ia kl lai tylli ki jingkylli bad hangne ruh u pynbud ia ki lai tylli ki jingong 'shisha...shisha...shisha...' kane ka mut ia ka jingkwah ban shon jur ia kano kano kaba u don ban ong.

Ki brlew kiba khaw bor ruh ki phuh ki phieng tang shipor kum u jingthung ha ka khyndew kaba stang. Um lah ban suhtied, bad U Blei u peit halor jong ki bad ki tlol noh bad la rong noh ia ki da ka Iyer.

Dkhot 25-27 Mynta U Blei u kren ha la ki jong ki brieve

Dkhot 25 **Ong uta uba khuid.** Kane ka dei ka kyr-
teng jong U Blei. kaba thew ia ka jinglong jong U
(peit Leb 19:2 Jo h 24:9, I Samuel 2:2 ; bad ha kiba
bun ki bynta jong kane ka kitap)

Ka nam jong ka Testament barim ka iathuh bunsien
tang shaphang ka jingkhud U Blei.

Dkhot 26 **Uei uba la thaw...kine...**Kawei pa kawei
ka ktien hangne ka kit jingmut shibun. Ka ktien 'uei'
ka long ka ktien jingkyll jong ki dk 12-13. Ka ktien
'thaw' ka long kaba une u nongiathuhlypa u pyndonkam
bunsien eh ban ia uno uno u nongiathuhlypa ha ka Testa-
ment barim.

paidbah—ka thew ia ki khlur.

U khot baroh da ka kyrteng...dei U Blei uba ai kyrte-
ng ia ki khlur ha kaba nyngkong. U nongiathuhlypa u iathuh
shaphang une u Blei uba khraw bad ba synshar ia ia ka
pyrthei

Dkhot 27 **Balei me ong ko Jakob**..Ki Isael ha ka
jinglong mraw ki sngew kumba la iehnoh bad leh bym-
suidniew ia ki da U Blei. **Jakob** hangne ka mut Ki Isreal
Ka jingbishar...na U Blei...ia ka hok bader ban ioh la
lyndet noh da uta u nongbishar. Kane ka long ka jingsngew
jong ki Isreal kiba don ha ka jinglongmraw.

Dkhot 28 U Blei u long ha ka juh ka por u
nongthaw ia ka pyrthei U long ruh U Blei hymjukut.
U Blei jong ki Isreal u long u basdang bad u bakhadduh.

Mem shymlla tip, ka mut da kaba pule

Mem shym la iohsngew. Ka mut da kaba la iathuh pateng
ki kpa mynshua.

Um ju sngewthait...lwait...Wat la ki jingdonkam ki
briew ki long shibun hynrei U kloï ban iarap.

Ka jingshemphang jong u...Ka mut ka jingtip jong
U Blei shaphang ka jing-eh jong ka jingim ki briew.

Dkhot 29-31 Hangne la pynpaw ia ka jingtlot bor u brierw lone u Israel bad la pynkhrav ia ka Bor jong U Blei.

Dkhot 29 U ai ka bor...lwait...Ym tang ba um ju sngewlwait hynrei u ai ka bor ha kiba lwait.

Dkhot 30 Ki samla ..Hangne ka mut ia kito ki samla kiba leh ki kam kiba khrav da ka bor jong ki.

Dkhot 31 Ap khmih...Kito kiba ap khmih ia ka jingpyndep ia ki jingiathuhlypa. Hangne ka mut ruh kito kiba ap khmih dngong ban ioh ia ka jingiarap. Ha ka salm ka ktien 'ap khmih' ka mut kito kiba lai duwai.

Kin her...Kin pyndonkam ia ki thapriang ban her kum da ki sner kiba thymmai u pukni.

Kin her...sngewlwait...Hangne ka mut ka jingaibor thymmai pat U Blei.

LYNNONG 41

Ki dkhot 1-20 : Ka jingsynshar U Blei halor:ki jingjia jong ka pyrthei ne ka History. U Nongiathuhlypa u pynskhem ia ka jingkyrmen jong ki Israel ha ka History ba kaei kaba U Blei U la leh ha kaba pynlong ia ka Jaidbynriew Israel un leh ruh ia ki kam kiba phylla ban pyllait ia ki.

Dkhot 1 To sngap noh jar...dewlynnong ..Ki jaidbynriew mynta ki dei ban sngap jar namar U Blei u khot ia ki kam U Nongbishar.

Dewlynnong Hangne ka mut ia kito ki dewlynnong kaba kynthup ruh ia kito ki dewlynnong jong ka duriaw Mediteranian bad ia kito kiba don hapdeng ka wah Euphratis bad Tigris.

Ki hynja bynriew ka bor. I kumba kine ki ktien kim don jingiasnoh ei ei ruh em bad ka jaidbynriew Israel, hynrei hangne ka pyni ba wat kito ki jaidbynriew ki bymdei ki

Israel ruh kin ioh mad ia ki jingkyrkhu bad kin ia ioh bynta lem ha ka jingpynthymmai bor. (Kane ka jingia- ioh bynta lem jong kiwei ruh ki jaidbynriew ha ki jingkyrkhu U Blei ka long ka mat pdeng jong ka jingiathuh- lypa ha ki lynnong 40-66).¹

Te ngin iawan lang..jingbishar.. Ka long ka dur jong ka jingpynkhreh ia ka jingbishar Ki Israel ki la ong ba "Blei U la klet noh ia ki, bad ia ka hok jong ki, hynrei mynta U Blei un bishar (Pule 40-27).

Ka jingbishar...(Pule Nongbishar 4.5, Malakhi 3.5, Is 3.14, Job. 9.23).

Dkhot 2 Uei ba u pynmih...na mihngi...Kane ka thew ia ki jingjia ba un sa mih u briew, nba kyrteng u Seiros (Peit 44.28). Une u dei na Persia ka ri kaba don sha mihagi na ka ri Babilon.

Uba la khot ha ka hok...Ym dei eh ba u long uba hok da ka jinglong jong u hl, hynrei ba une u Seiros un sa pyn- dep ia ka hok ka jong U Blei ha kaba un pyllait neh ia ki Israel na jka jingshah ban bein bymhok ha ki kti ki nong Babilon.

Synshar halor ki syiem...Ka don ruh ka jingpynkylla ia ka ktien 'synshar' da kaba ong 'ban iuh ha ki kjat'... Kane ka mut hi ba un pyndem ia ki syiem ha ka bor jong u.

Ka waitlam...ryntieh...La ju tip ba ki nong Persia k¹ long kiba tbit bha ha ka jingialeh da ka waitlam bad ryntieh.

Dkhot 3 Une u Seiros um pat ju ia id mynshua ia ka lynti ha ki thain jong ka wah Euphratis lait tang ha ka por ba u leit ban jop ia ka, Kat kum ka jingthoh jong ki nong Asyria la iathuh ba kane ka lynti ka long kaba eh bad kyllain. U Seiros namar kata u shim ia ka lynti ka bym pat ju ia id mynshua. (Peit ruh 46.11).

Dkhot 4. Uei...Dei U Blei hi.

Khot ia ki pateng bynriew.. ba mynnnyngkong..... Hangne u nongiathuhlypa u pynkynmaw ia ka jingkhot U Blei ia u Abraham ban pynmih ia ka jaid bynriew Israel. ,

Ma nga U Trai...Uta...Kine ki long ki ktien teh jutang jong une u Nongiathulypa kiba mut ba U Blei U long Uba karaw shityllup ka pyrthei, U Blei bymjukut, U Nongsynshar ka pyrthei bad ia ki aiom bymjukut.

Nga long uta...Ka ia mar ryngkat bad ka ktien 'nga long U Blei ma nga'.

Uba nyngkong bad uba khadduh ruh ..(Peit 44.6, 48.12).

Dkhot 5. Ki dewlynnong...U Nongiathuhlypa u ban biang ia ki juh ki ktien (Dk 1).

Ki la iawan...ia poi. Ki la ialang lang ban pyninia bad iasaid da.

Dkhot 6-7 : Ia kine ki dkhot la bun ki nongbatai kiba batai ba kadei ban ia wan lang ha ka 40,19. Hynrei kine ki dkhot ki don ka jingiadei bha bad kane ka bynta hangne. Hangne ngi iohi ba la iathuh shaphang ka jing-tlot bor jong ki jaidbynriew. Ki blei jong ki kim lah ban iarap ia ki la ki pyrshang ban peit sha ki bleithaw bala thaw da ki kti jong ki hi.

Ki la iarap...paramarjan...Uwei pa uwei u iarap ha ka bthaw ia ki blei thaw, hynrei dei U Blei Jehoba uba iarap ia ki Israel (Dk. 10. 13-14).

To long shlur...U Blei U pynshlur ia ki Israel da ka hukum jong U. (Peit Dk. 7 U mlstri u pynshlur...bania). Hangne pat ki la pynshlur uwei ia uwei pat ban pyndep kloi ia ki blei thaw ban ia da ia ki na ka jingma kaba ap.

Pynskhem da ki prek...Khib...Hangne ka pyni ia ka jinglong tlot jong ki bleithaw bad ki long tang ki kam kai.

Dkhot 8 Hangne ngi iohi ia ka jingmut u nongiathuhlypa, haba u kren shaphang u Abraham u iohi ruh ia u Seiros kum u bala sei da U Blei ban pyllait ia ki Israel.

Dkhot 8. U shakri jong nga ..Kane ka long ka bynta kaba nyngkong ha kaba la kren shaphang 'u shakri'

bad hangne ka thew ia u Jakob lane ki Israel. Kane ka bynta ka kren shai 'U Jakob ia uba la jied' ... (Peit Jenesis 26.24). Kane ka long ka jingpyndep ba ia u symbai u Abraham, un long mynta 'u shakri jong nga'. (Peit ruh 45.4). U Nongiathuhlypa u shon jur ia ka jingngeit Israel ba ka sdang naduh u kpa Abraham.

Dkhot 9. **Me...na ki bakut ka pyrthei...** U Abraham u kpa jong ka jaidbyuriew. Israel la shim ia u na ka ri Ur ki Khaldi (Jenesis 12 : 11).

Dkhot 10. **Wat sheptieng ..nga long U Blei jong me ..kine ki ktien ki pynpaw ia Blei ba u long kum u kpa jong ki briew jong u** (Pule Genesis 26.24),

Wat sngewma... Ka long ha ka dur jongka jinglyngoh da kaba ia peit iwei ia iwei pat.

Ngan kyrshan...ka hok jong nga... Ka jingisaineh skhem jong U Blei ha ka hok ban kyrshan ia ki briew.

Dkhot 11-13 **Ka jingbishar ia ki jaidbynriew.**

Kane ka long ka dur ha ka rukom ka jingrwai Hangne la iathuhlypa ia ka jingsbah rem jong ki jaidbynriew ha kane ka jingshong bishar.

Dkhot 11 **'Kita'** ka thew ia ki briew kiba shah bishar.

Dhot 13. Nangta u nongiathuhlypa u pynbud **'ma nga U Blei'**. Kine ki long ki ktien teh jutang.

Dkhot 14-16 **Kane ka long ka jingpynbna U Blei ha ki Israel bad u pynshait bor ia ki ba kin ym sngew sheptieng.**

U Jakob.....khniang... Ka pynpaw ia ka jingtlot bor jong u Israel ha pyrshah kiel kiel ki ban sa jia long. (Peit ia ka jingong ba long kum u khniang, ym kum u bsein)

Ki rangbah Israel...ka pynpaw ia ka jinglong khyn-diat kiba khlain. La don ruh ka jingpynkylla ia kane ka ktien 'rangbah' sha kiha tlot.

Nongsiewspah...ka long ka ktien ba ki Israel ki ju pyndonkam. Hangne la pyndonkam nyngkong ia kane. Ka jingsengewthuh shaphang kane ka ktien ka long ba U Blei U long U nongiarap ha ki por ba donkam lane u nongpyllait mraw (Leb.25, 48-49) (Peit ruh Ruth. 3.11-12, 4, 1-6).

Dkhot 15. Ka kor khlur...ha nep...Kane ka long ka tiar ot kew kaba ot da ki bnlat bad ha ka juh ka por ka pynher noh ia u stait...Hangne ka mut kaba lah ban trei kam bha.

La kren hangne shaphang ki Israel kifban jop ia ki nongshun.

Dkhot 15 Ki lum bah...lum rit—Kine ki long ka dur jong ki nongshun jong ki Israel, lane ki jingeh kiba kin sa ia shem.

Dkhot 16 Men peh ia ki...Hadien ba la peh ia ki bad ka lyer ka reng neh, ka mut ba ia ka jingbishar la pyn-dep bad ba ka jingsheptiong ki Israel kanjah noh, mynta te kin kmen ha U Trai...uba khuid jong ki Israel...Kane ka jingong U nongiathuhlypa ka pynpaw shai ia ka jingiadei kaba jan eh hapteng U Blei Jehovah bad ki Israel. Ha kane ka jingiadei ka jaidbynrlew ka shadkmen ha U.

Dkhot 17-20 : Ka jingpyndap phylla jong U Blei...

U nongiathuhlypa mynta u pyndonkam da kawei pat ka phang pdeng 'ki ri khlaw kin seiso' (44.3). U Nong-iathuhlypa u iathuh ia ka jingpynkhreh ia ka lynti kaba phylla lyngba ka ri khlaw, kumta u iathuh ia ka jing-manbha, jingseiso bad jingkyrkhu ki ban sa wan.

Kiba duk bad kyrduh...Katkum ki lynnong kiba sha khmat eh jong U Isaiah, kine ki dei ki briew kiba

shah khnoit bein ha ka im-lang sahang da kito kiba don bor, hynrei hangne ka mut kito ki Israel kiba don ha ka jinglong mraw.

Ki wad um...da ka jingsliang...Ka mut ka jingpyllait noh ia ki na ka jinglong mraw,

'Nga U Blei'...Peit ia kine ki ktien teh jutang ba la iai ong.

Dxnot 18 Ngan pynmih ki wah ..dew ryngkhiang... ka iadei bad ki um ha kaba ki Israel ki la ioh da ka kambah mynba ki dang don ha ka ri khlaw ha ka jingwan phai na ri Ijpt Ha ki jaka bajrong...ha ki jaka ba tyrkhong bad bymdon dieng.

Hapdeng ki them...Ha ka jingshisha ka mut ba ha kano kano ka jinglong la ha ka suk ne ka shitom, la madan ne lum ki briew jong U Blei kin ioh ia ka jingpyntgen ha ki mynsiem jong ki.

Dkhot 20 Ia ka jingpyndep U Blei ia ka jingthmau jong U, yn iehi bad yn tip da ki jaidbynriew bad ki kin hap ban pyrkhat shaphang jong U.

Dkhot 21-29 Ki jaidbynrlaw kibapyrshah ia ki Israel (peit 41.1) mynta la khot ban ia sei ia ka nia ban iakop. Peit bha ia ka rukom buh u nengiathuhlypa ia ka rukom iatainia kum ha ka rukom bishar. Ai ba kito kiba mane ia kiwei pat ki blei kin sei nia, kum ki nukua shaphang ka jingpyndep ia kiel ba la iathuhlypa. Leda kim lah ka pynpaw, ba kim long eiel ruh em.

Dkhot 21 To pynmih ia la ka kam...kum ha ka rukom ialeh mokeduma ka long ka jingiakop. Hato ki blei thaw ki lah ban iathuhlypa kum U Blei Jehoba? sei ia ki nia...jong phi...ki nia ba aisdaw ba ki bleithaw ki kham khlain ban ia U Jehoba.

Syiem u Jakob...Ka mut U Blei u long ruh u nong-bishar kum u syiem.

Dkhot 22 Pynpaw... Ke mut iathuh ha ngi, lane to iathuhlypa. Ia kiei kieikiba la long dei ban batai kat kum ka jinglong kaba mynta. Ai ba ki nongmane bleithaw kin iathuhlypa bad ngin sa ia peit ia ki j'ngjia la ki long kiba shisha.

Dkhot 23 leh bha...leh sniew... ka mut ai kino kino ki jingpynshisha la ka long kaba pyrshah ne kaba pynbha. Pyrshang da la ka bor katba lah.

ba ngin engewma...ia khmih lang... Hangne ka mut ba ngin ia khmih lang (U Blei Jehovah bad ki bleithaw) mar-khmat bad ban iohi ia la ka bor ha kane ka jingbishar.

Dkhot 24 Ka kam jong phi ka jingthala... katkum ka jingthoh tynrai ha ka ktien Hebrew, hangne ka long kumne 'ki kam jong u bsein' ka mut kiba sniew bad kiba shyrkhei.

Uta uba jied... uta uba mane ia ki bleithaw.

jingijli— hangne ka mut u long uba ijli.

Dkhot 25 uwei na shatei... U Seiros u wan hiar na shatei hynrei ka jaka shong ka long shaphang mihngi na Babilon. (Peit dk. 2).

uba khot kyrpad...jong nga... Ha ka jingshisha U Seiros u long u bym mane ia U Blei Jehoba, u mane ia U Blei Babilon U Marduk bad kane ka bynta ka pynmih jingeh, la kane ka thew ne em ia U Seiros. Hynrei U nongiathuhlypa u iathuh ba U Seiros un long u atiar jong U Blei Jehovah, u wan ruh kum u shakri jong u, bas wat haba um ithuh ia U Blei Jehovah, un wan ban pdiand ia U kum U Blei bashisha jong u (Peit 46 ; 4-5). U Seiros la u ithuh ia U Blei Jehoba hynrei um shym iehnoh ia ki bleithaw,

U nongsynshar—dewbyrtha... kane ka long ka dur ka jingjop jong u Seiros.

Dkhot 26 Uei...ba mynnyngkong...ba ngin ioh tip—
Haba ia ki jingiathuhlypa baroh yn pyndep, ki briew baroh
kin iohi ba u Blei u la iathuhlypa shaphang ka jingwan
u Seiros, ia kaba kiwei pat ki nonglehbyrthong kim shim
lah ban iathuhlypa. Kane ka long ka nongrim jong ka
jingngeit ha kiei kiel ki ban sa jia long.

u long uba hok. ym don ..ym don ..ym don .. Peit
bha ia kine ki ktien 'Ym don'. Ki bleithaw kim don
ei ei ban pynbna lane iathuhlypa shaphang ka ban sa
wan, ym don nongiathuhlypa napdeng jong ki ruh, kumta
ym don ban iohsngew ia ki.

Dkhot 27 Kane ka bynta ka long kaba kham eh ban
sngewthuh. Hangae ka pyni ba ka jingleit phai pat ki
Israel sha la ka jong ka ri ka long kaba la thikna bad ka
jingmut ka long ba U Blei Jehovah un pynbna nyngkong
ma u ia kane ka khubor ba bha u nongpynbna. Ki bleithaw
kim lah ban pynbna ia kane.

Dkhot 28 Ym don mano mano ruh napdeng ki blei-
thaw ba lah ban pynbna.

Dkhot 29 Kane ka dkhot ka long ka jingpyngkut
halor ka jingtian bishar ia ki bleithaw.

LYNNONG 42

Dkhot 1-4. Ka kam jong u Shakri.

Dkhot 1. Ha khmih.....Kane ka long ka ktien ba la
pyndonkam da u Nongiathuhlypa kaba thew la ka jing-
bishar U Blei la ki jaidbyarlew (peit 41 : 24, 29). Une
u nongiathuhlypa u la pyndonkam ia kane ka ktien kaduh
17 slen.

U shakri. Kane ka don ka jingiasoh bad 41 : 8. U
Blei Jehovah u khot ia ki Isreal 'U shakri jong nga'.
Mynta um ong shuh da ka ktien Isreal hynrei 'U shakri
jong nga'. (Peit jingbatai ha ka jinglamphrang shaphang
'u shakri').

Uba nga kyrshan.....(peit 41 : 10 lane ba la jied 41 : 8). U Blei u iathuh beit ba U. **U bat skhem** lane 'U buh ia la ka kti halor jong U' (Jen. 48 : 17). U Blei u bat ia ki Isreal na ka bynta ka mon bad ka jingthmu jong u. U la thung khnang ia ki na ka bynta ka jingthmu jong U.

Uba la jied.....(41 : 8, 9)—Ka history shaphang ka jingpynlong ia ka jaid-bynriew Isreal ka sdang na ka 'Jingjied jong U Blei'. Kane ka jingjied jong U Blei ia kane ka jaid bynriew Isreal ka long ka jingleh isnei jong U hi. Ka long ka kabu kaba khraw ban shah jied. Ban shah jied ka mut, ba la pynkyrpang khnang na ka bynta ka jingthmu bakhrav U Blei. U Blei haba u thmu ban leh ia kiei kiei ha ka pyrthei u jied kyrpang ia ki briew ; kum ka nuksa, u la jied ia u Abraham, ia u Moses, ia u Gideon. Ka jingjied bad ka jingshakri ka ia iaid lang (41 : 8, 9, 43 : 10, 44 : 12).

ha uba ka mynsiem.....ka sngewbha.—Kane ka long ka jingieit kaba sngewjan ka jong U Blei ia la ki jong ki briew (41 : 8 ; 49 : 15-16 ; 54 : 9-10). Peit ruh Markos 11 : 11 ; Math. 17 : 5).

nga la buh.....ha u—Ka jingshahjied jong ki Isreal ka bud ruh bad kane ka jingai ia U Mynsiem. Kane ka long ka jingpynkup bor, ban bishar ia kiha duk da ka hok. Kumba u syiem uba kynsai u long ia ki Isreal kumta ruh ka jaidbynriew Isreal kan long ia kiwei pat ki jaidbynriew. (2 : 4). Hangne ia U Mynsiem U Blei la ai pat ha ki Isreal kumba la long ha ka por jong ki syiem

Un pynmih ia ka jingbishar.....Jentil—Ki norgbatai ia kane kiha kham mynshuwa ki batai ba kane ka jingbishar ka mut ; ka jingmaneblei kaba shisha. Hynrei ki nongbatai kiha kham hadien ki buh beit ba ka long ka 'jingbishar' ha kaba ki Isreal kum u 'shakri' un long u ksiang jong ka jingbishar bad ka hok.

Dkhot 2-3. Une u shakri mynta u trei jar jar ia la ka kam khlem pynsawa ne pynjam. Don kiha la batai ba kane ka long ka dur jong U 'shakri' uba jar jar ha pyrshah ki syiem kiha khraw bad leh sarong. La pynlanujor ruh wat bad u syiem Seiros uba mane ia u Marduk.

Dkhot 2. **Un ym pyrta.....**Kane ka long ka jingtrei jar jar jong 'u shakri'. Hyurei ha ka jingtrei ba jar jar jong u, un pyndep ia ka mon jong U Blei, U Syiem.

Lynti shnong ..Ka mut bym pynsawa ha ki surok.

U khab.....lane phlang...uba tlot bad uba noh tang shu beh ka lyer. Kito ki briew kiba tlot bor, bad kiba shah pynshitom ha ka pyrthel.

Saihonkum u ksai sharak, u bym pynshai shuh hynrei ba dang sah ding khyndiat bad lah ban tip tang na ka tdem ba dang don ding, Ka mut ki briew kiba la pait dohnud hapoh jong ki.

Dkhot 3 **Pynmih ia ka jingbishar. ... shisha.** Ki dk. 1-4 ki batai ba un leh beit ia ka hok ha ka jingbishar jong u.

Dkhot 4 **Un ym duh lad ... sngewsyier.** Kane ka iadei bad ka dk. 3 **Ka** por ka lah ban slem, ki jingpynwit ki lah ban bun, wat haba dou ka jingduh jingkyrmen ban jop, hyurei u shakri u leh ia la ka kam da kaba u tip ia ka jingkhoh ia ka jingshahjed jong u bad ia ka bor ba la pynkup ha u Hangne, la ka don ka jingsngewthuh ba dei u Seiros u ban wallam ia ka jingpyllait mraw, hynrei dei ka jaidbynriew Isreal hi ka ban pyukhreh alade. Dei ka jaidbynriew Isreal ka bynta pdeng jong ka jingthmu U Blei.

ki dewlynnonghukum jong u. U shakri un long u nongialam ba kya mynsiem ia ki jaidbynriew ka pyrthel.

Dkhot 5-9. **Hangne la** nang iathuh shuh shuh ia ka kam jong U shakri bad ka jingkhoh ban sngap ia ka jing-iathuhlypa.

Dkhot 5. **Ka** pynpaw biang ia ka subject pdeng shaphang U Blei kum u nongthaw bad la pynskhem biang ia ka bor jong u ba lah ban pyndep ia ka mon jong u.

Kumne u ong U Blei U Trai—Mynta U Blei u khot ialade ba u long U Blei badonbor baroh u nongthaw bad nongpynlong. Ka jingpyrkhat u nongiathuhlypa borabor ka long shaphang ka bor U Blei ha ka jingthaw jong u ia ka pyrthei.

Jingpyrsad.....mynsiem—Ym tang ba U Blei u pyrsad ha u briew ba nyngkong, hynrei u ai jingim ia ki briew baroh kiba iaid halor ka khyndew.

Dkhot 6-9 Ka jingshai ia ka jaid bynrlew.

Dkhot 6 Ma nga U Trai nga la khot...Kine ki long ki ktien ba la iai pyndonkam u nongiathuhlypa kiba thew ia ka jingshah khot jong ki Israel da U Blei. (41 : 8-10),

Ha kane ka bynta la plie ia ka jingkren da kaba khot biang ia u shahri.

Ha ka hok...Ka mut na ka bynta ka jingthmu kaba hok, kaba iaineh.

Ngan bat...kti jong me. Peit 41 : 10. bat bad sumar ka mut ia u shakri jong U Blei.

Ai ha me...ka jutang...Hangne kam da shai bha ka jingmut. (Peit ruh 49 : 8). Ha kawei ka liang ka mut ka jutang ba la iateh hapteng U Blei bad U Abraham Hynrei hangne ka kham thew ia ka jutang ban sa ia teh hapteng u Israel bad U Blei na ka bynta ban long ka jingshakri ia kiwei pat ki jaid bynrlew ki bym ithuh ia U Blei Jehoba.

U paidlang...Kane ka mut ia ki Jentil ym dei ia ki Israel.

U Blei U la thung bad la jied khnang ia ki Israel ban pynpaw ia ki jingthmu jong U Blei sha kiwei pat ki jaidbynrlew.

Ka jingshai...Jentil...Lada phin peit ha ka lyn. 9 : 2 la kdew ba ki briew kiba iaid ha ka jingdum ki la tohi ia ka jingshai, hynrei hangne ki Israel kin long ka jingshai pat ia kiwei ki jaidbynrlew kiba don sawdong ia ka. (49 : 6).

Dkhot 7. **ban pynpeit...kiba matlah...** Kane ka mut ia ka jinglong kaba kynja mynsiem. Ym tang ba long ka jingshai hynrei ban plie ruh ia ki khmat ba kynja mynsiem ban iohi ia ka jingpyllait mraw ia ki briew baroh na ka jingteh mraw kaba kynja mynsiem. Phin lah ban sngewthuh ia kane lada phi peit ia ki ktien ha ka dk. 6 kaba ong 'ban long ka jingshai ia ki Jentil'.

ban pyllait noh...nongsah byndi...kane ruh ka mut ka jingpyllait ba kynja mynsiem, ha kaba kane ka jaidbynrw kan leh na ka bynta kiwei ki jaidbynriew (Jentil).

Dkhot 8. **Nga long U Trai...kyrteng jong nga.** Hangne u nongiathuhlypa u pyndonkam biang ia ki ktien 'nga long U Trai' ban kham shon jur ia ka jinglong U Blei. Ka kyrteng bad u briew ki long kawei ym la pynkhlad. Da ka kyrteng ngi ithuh ia u briew. Ki Israel ki tip ia ka kyrteng jong U Blei jong ki, namarkata ki ieng skhem ha ka jingiadei kaba jan eh bad U Blei jong ki. (Peit 41.8).

ia ka burom...ha uwei pat...Ka burom ka jong U, kaba dei ka jong U hi. Ia ka kyrteng jong U ym lah ban kren bein lane ia ka burom jong U ym lah ban pyniaryngkat bad kiwei pat ki blei.

Ka jingiaroh...bleithaw...Ka burom bad ka jingiaroh ka long ka jingpynpaw kaba khadduh jong ka jinglong blei. Ka jingiaroh namarkata ka dei tang ia u hi ym ia kiwei pat ki bleithaw (Psalm. 29 1-2 ; 65.1) Peit ruh 43.11-13.

Dkhot 9. **Kiei kiei kiba mynshua.** (Peit 41 22) ki jingiathuhlypa kiba mynshua ia kiba la lah pyndep, khamtam ia kito baroh kiba ha ki lynnong 1-39. Ia ki jingmut jong kine ki jingjia bala pyndep lah ban sngewthuh kham bha ha ki jingjia kiba thymmai. Ia kiei kiei ba la burieh yn sa pynpaw.

U Blei hi un sa leh ia kiei kiei kiba thymmai ha ka pyrthai bad u la iathuhlypa shua ba kin jia. U Blei U long U kynrad jong ka por kaba mynshua, kaba mynta

bad ka ban sa wan. Ha kane ka bynta ka jingmut ka long na ka bynta ka jingpyllait noh ia ki Israel na ka jinglong mraw.

Haba kim pat mih...Ka long syriem kum u jingthung u bym pat mih. (Peit 43.19.)

Dkhot 10-13. Ka jingrwai kaba thymmai ka bud hadien ka jingpybna ia kiei kiei kiba thymmai ki ban sa jia.

Ka jingrwai...thymmai...Ka long kum ka jingsawa ki baje ring kiba sawa kynsan ha ka sula bneng. Kane ka jingrwai ka long syriem ia ki jingrwai 'Kiew khet' ha ki Salm (Salm. 96.1, 98.1, 149.1) Ka don ka jingrwai kaba thymmai ia u syiem uba dang thung thymmai, kumta ruh hangne ki jingrwai kiba thymmai ia kiei kiei kiba thymmai ki ban sa jia. Peit biang ia ka dk.8 ha kaba kren shaphang ka burom bad ka jingiaroh ia U Blei Jehoba.

bakut ka khyndew...bashong ha ki...hangne ka iathah ba ki briew baroh kin lasoh lang ha ka jingiaroh bad jingrwai ia U Trai Jehoba.

Dkhot 11. **Ka ri khlaw...Ka mut ka jaka kysjah** bad tyrkhong bad tang hangto hangne ngi shem ia ki pungum

Ki Kedar...Ka mut ki nong Kedar (21.16. Gen.25.13 .

Ha Sela...Sela ka mut Mawsiang (Petra), ka nongbah ka Edom.

Hangne ka jingmut baroh ka thew sha ka jingpyndon-. burom, jingiaroh wat da kito ki jaka kiba kyndong tam Ka long ka jinglasnoh kti lang ka pyrthei baroh ha ka jingkyntiew burom ia U Blei Jehoba u ban sa wan kum u nongjop.

Dkhot 12. Ka burom bad ka jingiaroh ka long tang ia U Blei Jehobah marwei. Ka jingpyalong baroh kan iaroh bad kyntiew burom ia U.

Dkhot 13 **U Trai...kum u radbah...Kane ka wallam** ia ka dur jong U Trai kum u riwiapom. Kumba u nong-ialam thma u mih noh ban leit jop thma. Ka ktien

mih noh...ka thew ia ka jingleit sha ka thma, kumta ruh U Blei U leit sha madan thma ban jaleh pyrshah ia ki nongshun. Ka mut ruh kaba leit ban bein pyrshah ia ki nongshun, (Exodus. 15 3). Ban jop ruh ia ki bad ban pylait ia ki Israel (Salm. 45 3).

Un pynkhih bitar...Kane ka long ka dur jong ka jingrwai thma (Exo. 15). U nongiathuhlypa hangne um shym tyngkai ban batai ia ka jingbitar jong U Blei pyrshah ia ki nongshun. (Peit Sephanaiah. 1.14 ter ter) ha ka rukom ka jinglyniar, Ka ktien shitrhem ka kham dei ha ka jaka 'bitar' un pyrta...kynhui...ka rukom leh ki nongialeh thma.

un leh borbah (Peit 9.5) Ia U Blei la khot uba donbor lane ba khrawbor.

Dkhot 14-17 Mynta ia ka jingsngapjar U Blei Un pyuwai noh. U Blei Jehoba mynta un kren da lade.

Dkhot 14. La slem ...sngap noh jar...Hangne u nongiathuhlypa u pynpaw ia ka jingthrang ka jong U Blei ban leh ei ei na ka bynta ia ki briew. Ka long kum ka jingsuhkhun.

Ka kynthei...suhkhun...Ka jinglynga jong U Blei na ka bynta ia ki jong ki briew kam long kaba jem ban pyrkhat ha ka jingmut briew. Hangne u Nongiathuhlypa u pynwander kum ka jinglynga jong ka briew kaba suhkhun. Ka jingngap jar U Blei kam long ba um don jingngew eiei ia ia ki briew, hynrei ka long ka jingap khnang ia ka por ban leh eiei. (Peit 40.27).]

Ngan lynniar ngan kyndeh...thylliej lang...Kum ka kynthei kaba kun shipor ha ka ka jingsuhkhun bad hadien ka pynmih ia ka jinglynniar, kumta ruh U Blei un pynmih ia ka jingbitar ia ki nongshun jong u.

Dkhot 15. Ngan pynlyngkhuid ia ki lumbah, ki lumbah bad ki lum rit ki long ka jingbuh ban pynskhem ia ka khyndew. Haba ki lum ki kyllon kumta ruh kaba kut ka la jan. (Salm. 46.3).

Pyntyrykhong...pynryngad ia ki pung...Ha kane ka dk. 15. ka mut ba U Blei un sa pynduh noh khoit ia ki nongshun, ia ki briew bymithuh ia U Blei Jehobah bad ia ki bleithaw jong ki.

Dkhot 16. Kiba matlah da ka lynti...Ki briew jong U Blei ha ka ri jinglongmraw ki donkam ia u nongialam.

Ka lynti ba kim shim ithuh...Ki briew jong U Blei ruh kim pat tip ia ka jingthmu U Blei. La mut dur ia kane kum ka jingialam jong U Blei ia ki Israel na ka ri Ijpt sha Sinai. (Exodus. 13 : 21-22). Kane ka bynta ka ai jingshai ruh ia ki Dk. 3-5 jong ka lynnong 40.

Dkhot 17. Ka jingwan phai ka jong U Blei ha ka por jong ka jingjop jong u kan wallam ia ka jingpynkut noh ia ka jingmane ia ki bleithaw.

Kiba shaniah...bleithaw ..(Peit Dk.8) kin sngewlyng-nogh. Kito kiba ong 'phi long ki blei jong ngi yn pynlehrain noh khop.

Dkhot 18-25. Ka jinglong ka jong 'u shakri'.

Dkhot 18. Ka jingkhoh ka long nyngkong ia kiba matlah bad hyllut. Ka jing kylli ka long kiei kine kiba matlah bad kiba kyllut ! Ka jubab ia kane ka long ha ka dkhot 19-20.

Dkhot 19. U shakri ..jong nga. Peit hangne ia ka ingkren ba ka thew beit ia une u shakri.

uta uba iasuk bad nga...Ka mut uta uba la siewspah uba la pynjanai, uba pynlong lok bad U Blei.

Dkhot 20. Ka jingmatlah kam mut kum kito kiba mane blei thaw ki bym kwah ban ithuh syndon ia U Blei Jehoba, hynrei ka jingtlot bor ki Israel ban tip bad shem-phang ia ka jingthmu jong U Blei.

Ha kane ka dkhot 20 la batai shai; ba ki Israel ki la ioh ka kabu kaba biang ban tip ia ki jingthmu jong U Blei. U Blei U la thmu ba ma ki kin long ki ban pynbna ia ki kam bad jingthmu U Blei sha kiwei pat.

iohi bun kiei kiei... Kiei kiei kiba pynshisha ia ka jingbha bad jingkhraw U Blei. Hynrei kim angewthuh ia ka jingmut jong ki. (Peit Deut. 4.7-8 ; 32 ; 5 ; 26 ; 20 ; 3-4).

Dkhot 21. Ki la pynsngewbha...na ka bynta ka hok... Kane ka long ka jingthmu bad jingsngewbha jong U Blei bad ia kane ngi lah ban sngewthuh ha kine ki jingiathuhlypa jong Une u nongiathuhlypa.

Ban pynkhraw ia ka hukum...pyndenburom ia ka... Ki Israel ki la matlah bad kyllut ia ki hukum kiba ki dei ban sakhi sha kiwei pat (43.9 ; 44.8).

Dkhot 22. Ha ka jaka ba kin long ki, sakhi ki la long pynban ba la shah set byndi bad ha ka jingdum (42,27).

Peit bha ia ka ktien 'Hynrei' kaba pyniapher na kitei ki dkhot kiba shakhmat. Ki briew ha kaba ka jingshai blei kala tyngshain, kiba ha ka jingjia jong ka jingim jong ki kiba eh bad kyllain, la ialam bad btin da U Blei, kiba ia ka jingim jong ki la ialam kakkum ka jingthmu ka U Blei, hynrei namar ki jingbakla jong ki hi, mynta ki don ha ka jinglong mraw, la pynsaphrlang sha kawei pat ka ri (Peit bha ia ki ktien kiba u nongiathuhlypa u pyn-donkam ha kane ka dkhot ban shon jur ia ka jinglong ha ka ri jong ka jinglong mraw).

Dkhot 23. Ka jingshon hangne ka long ia kaba ioh sngew (shahshkor). Ki briew kiba don ki shkor hynrei kim sngap, kane ka long ka jingsngewsih jong u nongiathuhlypa bad u kylli uei hadien habud u ban shahshkor ? Ki shkor ki long ki atiar ban sngap kaei kaba U Blei u kren bad u pynpaw. Une u nongiathuhlypa u kren ia kiei kiei kiba la dep ja long bad u iathuh ruh ia ka ban sa long. (Peit 43.9).

Dkhot 24. Kane ka long ka jingsneng namar ka pop jong ki Israel. Ki jingjynjar kim wan khlem daw, hynrei ki wan da ka jingleh U Blei na ka bynta ki pop bad jingbymkohnguh jong ki.

Dkhot 25. Ka ding jong ka jingbishar.....

Hangne ka iathuh shaphang ka jingjia ba la jia ha ka por ba kyllon ka Jerusalem ha ka kti u nongjop.

Ka bor ka thma...Ka jingshyrkhei ka thma.

Pynban um tip...suidniew...Wat la ki la iohi ia ka jingshyrkhei ka thma kaba long ka jingbishar U Blei, hynrei ki Israel kim shim la wad ban sngewthuh ka mut aiu kane. Hangne ka mut kim shim puson ha ki dohnud jong ki.

LYNNONG 43

Dkhot 1-3 Ka jingshlei ka jingalei U Blei ia la ki jong ki brieu.

Wat kito ki jingjia kiba la lah ki long kiba shyrkhei (kum ka jingpynjot noh ia ka Jerusalem) bad ki la long ruh ka jingbishar ia ki Israel namar ki pop jong ki, hynrei U Blei u dang leit ia ki Israel. Ka jingbishar bad ka jingisynei ki latuid lang ha khmat U Blei.

Dkhot 1 Hynrei kumne...kaba thew wat hapdeng ki jingsshah bishar ki Israel, U Blei u dang long uba iaineh (Peit 44. 1, 47.8, 49.5).

uta uba la thaw dur ia me...kane ka mut ym tang ba la thaw ia ki Israel, hynrei la thaw kyrpang ruh ia ki.

Wat sheptieng...nga la siewspah ia me. Ym tang ba la thaw ia ki, hynrei la siewspah ruh ia ki namarkata ki don ka jingsngewskhem bad kim dei ban sheptieng.

Ka jingpynpaw ia kiei kiei ka wan nynḡkong, nangta-ka bud ka jingthaw bad jingpynlong nangta ka wan ka jingsiewspah.

Ko Jakob...(peit 41.8) ka thew ia ka jaidbynriew Israel hi.

nga la khot ia me da ka kirteng...ym tang ba la khot kyllum ia ki da ka kirteng, hynrei ryngkat bad ka iingthmu ba kin long 'ki briew kiba la jled' (peit 42.6.).

Me long u jong nga...Kine ki long ki ktien teh jutang.

Dkhot 2 **Haba me leit lyngba ia ki um...**Ka pynkynmaw ia ka jingiaid lyngba ia ki um, kum ka Jordan bad durlaw basaw.

Um bad ka ding ..kine ki kren shaphang ki jingtynjuh kiba eh tam haka jingim. (Salm.66.12, 138. 17). Don katto katne ki nongbatai kiba batai ia kane kum ka jingiaid ha ka por ba ki Israel ki wan phet na ri Ijpt

Lyngba...ki brlew jong U Blei ha ki por ka jingsiewspah ki dea hapeh ka jingsumar jong U Blei.

Dkhot 3 **uba khuid...**u nongpynim...katkum kaktien tynrai hangne ka mut ruh 'u bakhuid...u nongsiewspah'. Ka jingmut hangne ka mut u nongiarap, u nongpyllait im ha ka por jingjynjar.

nga la ai ia ka Ijpt...Ethiopia, Seba...kane ka islam jingmut ia ka jingwan jop jong U Seiros Kine lai tylli ki jaka ki ieng ia ka ri Aphrika ha kito ki por. Ynda la jop ia kine ki jaka da U Seiros, une un sa pyllait ia ki Israel. namarkata kine ki hima ki long kum ka jingiapein bad ki Israel. Kan long ka bynta jong kine ki hima ban wallam pat ia ki Israel ba la pynsakma. (49.12). U Blei un ai ka jingjop ha u Seiros halor kine ki hima khnang ban pyllait nob ia ki Israel.

Dkhot 4 **haba . ha khmat jong nga...bad ieit...ia me.** Une u nongiathuhlypa u kwah ban shon jur ia ka jingkhraw ka jingieit ka jong U Blei bad ha kine ki ktien ngi

iohi ia ka jingjyllaw ka jingieit U Blei (Jer. 31.1 Hos. 11.1) Kane ka jingieit ka mih na ka jingiateh jutang (Exod.19.5.)

ai noh ia ki briew...ka mut ia ki ri (peit dkhot. 3)

Dkhot. 5. **wat sheptieng...hangne la ong biang ia kine ki ktien.** Kane ka long ka jingpynskhem ia ka jingdon ryngkat jong U Blei bad la ki briew.

nga long lem bad me...ka jingpynshlur ban ym sheptieng ka bud bad ka jingkular kaba khadduh jong ka jingiadei ba jan hapdeng U Blei bad ki Isreal.

ngan wallam...na mihngi...bad sepugi...ki Isreal bala sakma kylleng yn wallam noh.

Dkhot. 6 **ngan ong ... shatei ... shathie** (peit Gen. 28.14).

ai noh...ia ki briew (Dk. 3)

Wat bat...Ym don ban bat shuh hynrei kin phai ktien ia ka hukum u Blei ban shah ia kiba la pynsaphriang ban wan phai

ki khun shynrang ..khun kynthei...Hangne ruh la pynpaw ia ka jingiadei kaba jan jong U Blei bad ki Isreal. (U Blei kum u kpa : Hos.11.i Isa. 1.2 Jer. 3.4, 19 ; 31 ; 9).

Dkhot 7 **ia uwei uwei...da ka kyrteng jongnga... Kane ka long ka jingiatylli lang ka jaidbynriew Isreal namar la khot ia ka kyrteng jongka 'Israal' bad haba khot da kane ka kyrteng ki long ki khun U Blei.** La khot ia ki 'ki briew jong U Blei, (peit 44.5) bad ka jingwan phai pat jongka jaidbynriew ba la sakma ban ialum lang ka long na ka bynta **ka burom jong U Blei.** (42.8,12). Peit biang ia kito ki ktien pynkut.. bala **thaw dur bad ba la pynlong** ba la iai ban da u nongiathuhlypa. (peit Dk. 1).

Dkhot. 8-13 **Mynta ia kito ki matlah bad kyllut** (42.19) la khot ia ki **ban sakhi** (dkhot 10) ia ka jingthmu U Blei.

Dkhot 8. **wallam ia u paidlang...**kane kam mut kaba wallam ne pyllait na ka jinglong mraw, hynrei ka jingkhosha ka jingshongbishar (41.1,21). Kane ka long ka jingiakop jong U Blei bad ki jaidbynriew. (ka jingiakop ka long ia ka jingkhraw bor U Blei halor ki bleithaw).

Dkhot 9. ki jaidbynriew baroh ki wan lang namar kane ka jingpynpaw ka dei ia ki baroh.

uei hapteng...uba lah ban pynpaw...ka jingkylli ka long mano na ki nongmane bleithaw lane ki nonglehbyrtong ba lah ban iathuhlypa ia ka jingwanhiar tama U Seiros. Dei tang U Blei Jehoba hi. (peit 41 21) Hangne la khot biang ia ki jaidbynriew ban ai la ka nia.

Kiei kiei kiba mynshua (Peit 42.9)

kin sei la ki sakhi kumba U Jehobah un sei (dkhot. 10).

kaba shisha...ha kane kin iohi ba ka jong U Blei Jehoba ka long kaba shisha

Dkhot 10. **Phi long ki sakhi jong nga.** (peit 41.8) Ka jubab hangne ka long kaba shai ba ki Isreal ki long ki sakhi U Blei. Hangne u nongiathuhlypa u pynpaw ruh la ka jingshisha ba ki Isreal ki long ki sakhi ha ka pyrthei. **Ki sakhi...**hangne la pynladei bad u shakri (U Isreal).

u shakri ba la jied...ka mut ki Isreal.

ba phin...Kane ka don ka jingiadei bad ka jingjied ia ki Isreal ba kin tip, ngeit, bad sngewthuh. Haba la tip, ngi ngeit, bad ngi sngewthuh. Kane ka long ka jing pynpaw ka jong U Blei ha ki briew.

tip ...ka mut ban tip da ka jingmut, jingpyrkhat bad dohnud baroh.

ngeit...kaba lengakhem ha kata kaba la tip bad sngewthuh.

Dkhot 11. **Nga long U Trai U nongiathuhlypa** u iai ban la kane ka ktien teh jutang (43. 25 ; 51. 12). **Ki jaidbynriew ka pyrthei ruh kin tip la kane ka kyrting.**

nalor jong nga....nongpynim.....hangne ka pynpaw ia
 U Blei uba leh eiei, ha ka jingiadei jongu bad la ki briew ki
 Isreal. kane ka iasoh bad ka 43.1.3. ha kaba la batai ia U
 Jehoba kum u Nongsiewspah.

Dkhot 12 nga la pynbna lane iathuhlypa.
 (41.22,23)

nga la pynim...ka mut ia ka jaidbynriew ha ki por
 kiba la leit noh mynba ki don ha ka jingma.

blei nongwei...hangne ka mut ba ki Isreal ki la ithuh
 ia kiwei pat ki blei'bad kiwei pat ki kynrad, hynrei kine
 kim shym lah ban pynpaw eiei kaba shisha. Dei tang U
 Jehobah hi, ym U Marduk lane u Nebo (ki blei nongwei)
 lane kiwei kiwei pat, kiba leh ia ki kam kiba khraw.

nga long U Blei...u nongiathuhlypa u kren beit ba
 don tang uwei U Blei uba shisha.

Dkhot 13 Shisha... ..nga long uta. Ka pdeng jong
 kiei kiei ka long ha ka ktien U Blei. Hangne u nong-
 iathuhlypa um kren da lade hynrei u buh ba U Blei hi u
 kren.

ngan trei.....khnang ia ka ? U Blei u long tang ma
 U hi uba donbor baroh U iai long ma U, U Blei
 baeshisha, ha ki kti jong u ka shong ka jingimbad ka lawei
 jong ki Isreal bad ki jaidbynriew bad ym don ba lah
 ban khang lane ban pynkylla ia kaba u la thmu.

Dkhot. 14-21.....Ka jingwan phai ki Isreal.

Dkhot. 14 U nongsiewspah.....ubakhuid jong ki
Isreal...U nongiathuhlypa u sdang da kine ki ktien. Kine
 ki ktien ki long u shabi plle ia kane ka bynta Kiba bun
 na ki nongiathuhlypa ki sdang ia ka jingiathuhlypa da
 kaba ong 'Kumne u ong U Tra,i' hynrei une u sdang da
 kine ki ktien. Ia ki Isreal la ju khot kiba khuid jong U
 Blei, hynrei une u nongiathuhlypa u iai pynpaw ia U
 Bakhuid jong Ki Isreal, u da buh ryngkat ruh ia ka ktien
 U Nongsiewspah jongki.

na ka bynta.....sha Babilon. ka ktien **na ka bynta jongphi...**ka don ka jingiadei bad kitei ki ktien plie ha ki lain ba nyngkong. Ka pyni ia ka jingiadei bajan hapdeng U Blei bad Ki Isreal.

phah.....ka kit jingmut kum kaba phah iano iano sha Babilon ban jop ia ka. Ka lah ban thew ia U Seiros u ban sa leit jop thma ia ka Babilon ban pyllait ia ki Isreal.

Ngan pynhiar ..jongki...Ia ka Babilon bad ki nong - khaldi ruh kiba iasnoh bad ka Babilon, yn sa pynhiar. **ha ki lieng jong ki...** Ki nong Babilon ki pawnam bha ha ki jingkhahi da ki lieng, hynrei ha kata ka jingpyllait kaba khraw ia ki Isreal yn pynkylla ia ki sha ka jingiam.

Dkhot 15 **U Syiem jongphi...**da ka jingpyllait jong U Blei ia ki Isreal u pynshisha ba u long u jongki. Kumba kiwei ki jaidbynriew ki don syiem, kumta ruh ha kane ka por ki don u syiem jong ki, U Blei Jehoba

Dkhot. 16. **ka lynti ha ka duriaw.** U Blei u ban phah ia ki nongjop sha Babilon U long U Blei uba la leh lypa ia ki kam bah ha kaba pyllait mraw ia ki briew mynshua. Kane ka bynta ka pynkynmaw ia ka jingryngkang ia ka duriaw basaw.

lynti ia id ha ki Umbah...U prophet u kynmaw ia ka jingrwai ka Miriam (Ex. 15.21).

Dkhot. 17. **La matduria U Blei kum u Nongjop thma.**
kin iathiah...khie shuh ..Kane ka long ka dur jongka jingshah jop ki nongshun.

sai sharak...U nongiathuhlypa u sngewtynnad ban pynsyriem ia ka jingtlot bor ki nongshun kum u sai sharak (42. 3)

Dkhot 18-19. **Ha khmih nga leh ia kiei kiei kiba thymmai)**

Dkhot 18. **Ia kiei kiei kiba rim yn klet noh haba pyrkhat ia kiei kiei kiba thymmai.**

Dkhot 19. **Ha khmih—bathymmai...**Kiei kiei ki bym pat ju jia bad kiba phylla.

Mynta...mihnoh. Kum u jingthung uba mih jar jar, un mih hi, wat haba ngim poi peit. **Mynta** . ka mut ka jingthikna bha ia ka jingsiewspah ba ka jia mynta hi ha pyrshah ki khmat. (52.7, 8).

phin ym tip ia ka ? Kane ka long ha ka jingkylli kaba mut hato phi don ma ka jingngeit ban tip ia kane ka lynti ha ka ri khlaw...(Peit dk.16) kumba ka long halor ka duriaw kumta ruh ha ka ri khlaw.

Dkhot 20. **Kin burom ia nga...**Ki mrad ha kito ki por kidon ka jinglajan bad u briew ban ia kaba long mynta. La thaw ki jingthaw baroh ha kajuh kum u briew (Jen. 2.7, 19) Te kine baroh ruh ha kata ka por jong ka jingleh phylla U Blei ia ka jaid bynrIEW, kin ia snoh lang ban iaroh ia U.

Ki Myrsiang bad Ostris...U nongiathuhlypa u sngewtynnad ban da jer kyrteng ia ki kumba u jer ia ki dieng ki siej. (41.19-20, 55 : 13).

Wah ha ka ri kynjah...Ki um ha ka ri khlaw ki long ki jingkyrkhu kiba khraw ha ki por jong ka jingiaid wir ki Israel. Te mynta ruh un pyndap kyrhai. (41.18).

Dkhot 21. **Ka jingiaroh...**Ki Israel ki dei ka jaid-, bynrIEW jong ka jingiaroh, namar ki jingleh U Blei ia ki ha ka jingjied, ka Jingsiewspah, bad ka jingpyllait jong u.

Dkhot 22-24. **Ka jingsneng jong U Jehovah.**

Pynban...ko Jakob...Hangne kam mut ba ki Israel ki la phai neh sha kiwei ki blei, hynrei ka mut ba wat hapdeng ka jingjynjar, ki Israel kim shlm phai sha U Blei jong ki (lane kim shlm duwai), hynrei ki la lai im ha ka pop.

La btai...ko Israel...La U Blei um shlm la btai ia ki hynrei ki, ki la btai ban duwai ha U.

Dkhot 23. **Mem shim wallam...langbrot kiba rit ..**
 Ka rukom knia ba la buh da ka ain ba dei ban leh man
 la ka sngi (Ekso. 29 38).

Men shim ..da ki jingknia...Ka jingknia ainguh thang
da ka jingainguh...ka mut kaba khlem pynjaw snam
 (Leb. 2.1).

Ngam shim la pan...jingiwbih ..Ka long kaba eh ban
 leh lut kumba dei ha ka jingknia haba ki don ha ka ri
 Babilon. U Blei U tip la kane bad Um shym ban khia ia
 ki ban pyndep lut. Hynrei U kwah ba kin leh tang kat
 kaba ki lah.

Dkhot 24. **Mem shym thied pai...Ka mut ki Jing-**
iwbih kiba wan na ri sepngi, ne u Pai na ka shnong kaba
sha jngai.

Shakri...pop...Ha ka jaka ban ai ki jingiwbihi kum ki
jingknia hynrei ki la ai pynban ia U Blei da ki pop. Ka
pop hi ka la pynlong shakri ia U Blei ba Un shakri ia ki
briew na ka bynta ban pyllalt na ki pop.

Phi la pynbtai...da ki jingpalat...La U Blei um shym
pynbtai ia ki Israel.

Dkhot 25-28. **Ka jingaiei bad ka jingbisher.**

Dkhot 25. **Nga...pyndam noh. Tang da ka jingaiei**
jong U Blei lah ban map ia ki Israel namar ki pop jong ki.

Na ka bynta ia lade hi...Kane ka mut ba ia ka jing-
long U Blei la ai ha ki Israel da ka jingiateh jutang bad
da ka jingshah jied jong ki.

Ngan ym kynmaw shuh ia ki pop...Haba U Blei U la
map Um kynmaw shuh ia ki pop.

Dkhot 26. **To pynkynmaw ia nga...Ka mut, pynkyn-**
maw ia nga ia ka nla kaba phi la buh mynshuwa ban iada
ia lade. U Blei mynta u khot ia ki Israel. Ki Israel kin
ioh mynta ka kabu ban pynpaw ia ka jingisnei ka jong
U Blei ia ki.

Dkhot 27 Ka jingspang ia ki Israel ka long wat ia ki jingleh kiba mynsnwa.

U kpa banyngkong...la leh pop...Ka kdew shaduh U Jokob. (Hosia 12; 12.13). Kham hadien pat la kdew shaduh U Adam kum u Kpa banyngkong uba laleh pop. (Rom. 5.12).

Kiba hikai...Ki dei ki syiem, ki lyngdoh, bad ki nong-iathuhlypa.

Dkhot 28 Ngan pynsang...ki nongsynshar. Kane ka bynta hangne kam da ai jingshai. Ki don kiba buh ia ki ktien kumne 'namar, kata ngan pynsang ia ka jaka kyntang, bad katei ka ktien nongsynshar ka iadei bad kito 'hiba hikai' ha ka dk.27. Lada pule kumne ngin ioh ia ka jingmut.

LYNNONG 44

Dkhot 1-5 Ka jingpyntagan ka jong U Blei ia kiba ngeit.

Dkhot 1 Hangne u Nongiathuhlypa u pyniadei lang ia u Shakri bad ia uba la jled. Baroh ar ki thew ia ki Israel namar da ka jingjied u la pynlong u shakri.

Dkhot 2 Pynlong ia me...kpoh...Ka don kejuh ka jingmut kum kaba la pynsan bad ri naduh badang rit. (1.2).

Jasharun...la ki Israel mynta la khot da kane ka kyrteng. Kane ka long ka jingkhoh ielt jong U Blei, (Deutero. 32.15). Kane ka ktien ka wan na ka ktien Hebrew 'Jashar' kaba mut uba beit ne ne uba jamai. Ha ki katto katne ki bynta jong ka Testament barim ba la thoh ha ka Greek la buhkumne 'U Israel u ba jelt eh'.

Dkhot 3 Kane ka dkhot ka pyni ia ki jingkyrkhu kiba kynja mynsiem kiba U Israel un sa ioh mad. (Kane ka long kawei pat ka subject pdeng jong u Nongiathuhlypa (41.17-20). Kumba ki um kln mih ha ki dew ryngkhiang kum ta u Mynsiem un theh jingkyrkhu halor ki Israel (Ezekiel 36.26 30, 37), bad ha ki khun ki ksew jong ki.

Dkhot 4. **Kin mih hapdeng ki phlang.** Kiei kiei ki ba mih hapdeng ki phlang, ki mih hi kumto, ki mih ruh shibun, kumjuh ki mih kum ki dieng latohtih harud wah.

Dkhot 5 **Uwei un ong.....Jakob...La mih bun ki jaid** niam ruh ha kito ki por. Bad ka laden ruh ka jingpyn-kylla niam ia ki briew na kawei sha kawei pat. Hynrei ka jingpgeit Israel ka la pynlong ia kiwei ruh ban i kwah ia ka. Ka jingpyndonkam ia ka kyrteng Blei Jehovah, ka long kaba sngewtynnad namar ka pynpaw shaphang U Blei uba la *iateh jutang* bad la ki jong ki briew. Ki Jentil namar kata kin sa pyniasoh ialade bad ki khun Israel. (43.7).

Un soi da ka kti. Kane ka long kum ka jingkynthah ha ka met. Kane ka dak kynthah ka pynpaw ba uta uba shah kynthah u la don ka kyrteng jong uta uba kamtral ia u. Kane ka long ka dak (soi) ba kito kiba shapar ka jaidbynrlew Israel ki la long ki jong U Blei Jehovah.

Sin ia lade ..Israel...Ka mut ba kito kiba wan ban pdiang ia U Jehovah kin buh ia ka kyrteng Jehovah ryngkat bad ka kyrteng jong ki. Ka mut ba ki ruh ki pdiang ia U Jehovah kum u Kpa bad ki ki long ki khun.

Dkhot 6-23 **U Jehovah U pyndonburom ia lade ha** Israel.

Dkhot 6 **U syiem.** (Pelt 41.21, 43.15) ba nyingkong ba khadduh (Pelt 4 : 14).

Dkhot 7 **Uei, kum manga...namar jong nga...Uei** pat ! Tang U Blei Uba lah ban pynbna ia kiei kiei ki ban sa wan, uba iathuhlypa ruh ia ka por ki jingjia (41.22, 23).

Pynryntih...ban buh belt ryntih ia kiei kiei, khlem ka jingkyndrum kynram. Ki jingjia baroh kin jia ha ka jingryntih ban pyndep ia ka jingtkimu U Blei.

Namar jong nga...Ka dei namar U Blei ba kiei kiei baroh ki long bad ki jia (Jingpynpaw 4 : 11).

Nga la thung...paidlang...Naduh ba Nga la thung ia ki Israel nga la iathuh ia kiei kiei ki ban sa jia. Namar-kata dei ma ki ki sakhi.

Dkhot 8 Wat sheptieng...khaweit. Kine ki long ki ktien jong ka jingpynshlur.

Ngam shym la pynbna...mynhyndai. Naduh kato ka por ba U la khot ia u Abraham, ka la don ka jingkular ia u nongpyllait im u ban mih na u symbai u Abraham. (Ngin ym bakla ba ka jingiathuhlypa shaphang ka jingwan u Seiros ka long pat ha kane ka por).

Phi long ki sakhi...Ban pynbna shaphang ki jingleh U Blei (43.10, 12).

Mawsiang...Ka mut ka kut baskhem, ka jaka rieih, ka nongrim baskhem.

Ngam tip...iano iano. Ka mut ba ym don shuh nalor jong U.

Dkhot 9. Kane ka dkhot ka pynskhem ia ki jingong ha ki lynnong 40, 19; 41 : 6, 7, 42.17. Hangne ka iathuh ia ka jingbymdon jingmut jong ka jingmane bleithaw. La ia nujor hangne ia ka jingkhraw U Blei Jehobah bad ki bleithaw.

Te ki sakhi jong ki hi...kim iohi.....Ia nujor bad ka dk. 8.

Ki...Hangne ka ieng ia ki nongthaw bleithaw bad ki bleithaw.

Kim iohi...Ki bleithaw ki don ki khmat hynrei kim iohi.

Kin engewlehrain...Kane ka long ka jingkut jong ki.

Dkhot 10. Ha kane ka dkhot la pynpaw ba ki nongshna bleithaw ki shna ne thaw ia ki bleithaw, hynrei ki mih pynban ka dur bym lah iarap ei ei. Ka long ka jinglong poh ki briew kiba pyrshang ban thaw dur blei. Hangne ngi iohi ia ka jingkylli ha ka dur ka jingkren pynrem.

Dkhot 11 **Ha khmih...Ka pynkynmaw ia ka jing-**
bishar (41.11, 24, 29).

Hakhmih...sngew lehrain...Kita ki lok kiba iasnoh
lang ha ka jingthaw bleithaw.

Bad ki nongthaw...kynja bynriew...Ki nongthaw blei-
thaw ki long tang ki brierw. U brierw um lah ban thaw ia
U Blei.

To kin ialum lang baroh ..kin ia ieng...Ka long ka
dur kum ha ing bishar.

Sheptieng...Ha ka jingbishar kin sheptieng.

Dkhot 12. **U kamar u thaw ia u sdie ..Kane ka'dkhot**
kam da ai jingshai. Ka don ka ktien sdie hangto. Kan
kham shai ban ong u kamar u shua ia u sdie na ka bynta
u misteri (Jer. 10.3).

U sngewthngan...sngew lwait...Kane ka pynpaw ia ka
jingtrei shitom kumno ban pyndep kam.

Dkhot 13. **U Misteri...U nongtrei dieng.** Hadien ba
u kamar u la pynbiang ia ki tiar, sa u misteri u shim ban
thaw dur bleithaw.

U buh dak...Kum da u let.

U pynlong da ka rynda...da ki nap...Kine ki long ki
tiar trei ha kaba thaw bleithaw.

U pynlong...ka dur brierw...U thaw kum ka dur brierw
hi.

Kat kum ka jingitynnad u brierw...Ka long ka ktien
kren bein. Ka dur blei ka iaryngkat tang kat ka dur
u brierw.

Ba kan shong ha ing...Kane ka long tang banshong
lane bau buh ha ki ingblei ne temple.

Dkhot 14 I kumba u ong, 'mynta to ngin ia peit
nangno kine ki bleithaw ki mih'.

U khet ..dieng kedar...thirsah ..diengsning...La jer
kyrteng ia ki dieng kiba lah ban ioh hangto bad ruh kham

tam kito kiba kham shan bad eh. Katto katne na kine ki dieng ki long ruh ki dieng kyntang ka Babilon.

U tyngkai halade...u bsa ia u... U nongthaw bleithaw, u jied katba u mon ia ki dieng, wat haba ym don, kiba u ibit, u da thung khnang.

Dkhot 15 Te un long ia u briew...bad dem ha ka... U juh u dieng da uba u shna bleithaw la pyndonkam ruh ha kaba thangdieng ban shet jingshet bad pynsayid ia lade. Ia ki bleithaw ba la shna na kine ki juh ki dieng u briew u dem bad mane.

Dkhot 16 Shi bynta u thang...shi bynta pat . Hangne ka pyni ba ynda la thang la kylla rnga, nangta u syang doh.

Nga la iohi ia ka ding...Nga la sngew sayid lane iohi ia ka bor ka ding.

Dkhot 17 Kane ka pynskhem ia ka dk. 15.

Dkhot 18 U la tap ia ki khmat...U Blei U la pynmatlah katba kim iohi ia kaei kaba ki leh.

Dkhot 19 Ym don ba puson...dohnud...(42.25, Jer, 12 11).

Basah...ka jingijli ? U Isaiah hangne u pyndonkam ia ka ktien jingijli ia ki bleithaw. Ka mut ruh ka jingijli ha khmat U Blei Jehovah.

Ngan dem...u dieng ?...Hangne u Nongiathuhlypa u kylli kato yn dem ha khmat kine ki dieng ki bym long ei ei.

Dkhot 20 U bam da ka dpei...Hangne ka mut ba ki bleithaw ki sngewtynnad ha kiei kiei kiba bieit (Prob. 15-14 ; Hos. 12-11). Kane ruh ka mut ba namar bala thaw ia ki da ka dieng kumta ruh kin sa kylla dpei.

Ka dohnud...pynbakla ia u. La pynbakla na ka lynti kaba dei (II Sam. 19-14, I Sytem 11.2, Job. 36.18).

Um nang ban pyllait...mynsiem...U la long ba la mat-
lah palat ben bishar ia la ka kam.

Dkhot 21 To kynmaw ia kine .ko Jakob...U sneng ia
ki Israel ban ym long kum ki nongmane bleithaw ki hym
pyrkhat ei ei ha ka dohnud.

Kine kiei kiei...Ki jingbleit jong ka jingmane blei-
thaw.

Me long u shakri jong nga...Ym kum ki nong mane
bleithaw kiba long ki shakri ia ki dieng shua bleithaw.

Ngan ym klet ia me...Lane me ruh mën ym klet ianga.

Dkhot 22 Nga la pyndam noh...Ki ram jong ka pop
kiba la thoh ha ka kitab (Exo. 32.36, 33, Jlngpyñpaw
20.12).

Kum ki lyeh...pop jong me...Ka jlngkhia jong ka pop
kum u lyoh uba táp lá ka khyndew. Ka mut ruh ka jlng-
bun jong ka pop (Ia ka jingdum lyoh lah ban pyñshai
pat da U Sngi ka Nok).

To phai...siëwspah Ka jlngsiëwspah ka wñh hädlön
ka jlngwanphai lane jlngkylla ka bamut.

Dkhot 23 To rwai...kó bnöng...U khot ia ka pyrchai
mariang ban mane bad laroh ia U Blei. Kane ruh kan ia
shim bynta ha ka jingiaroh U Blei.

Namar...u la leh ia kane...U la siëwspah da ka jing-
pyllait noh na ka jlnglongmraw bad na ka pop.

To risa...niamra...ki lum, khlaw...dieng...(Salm 96 ;
11-12).

Dkhot 24-28 U Jehobah mynta un pyndep ia ki jing-
thmu jong u.

Dkhot 24 Kumne U ong U Trai ..nongsiewspah ..Uba
la thaw. Kane ka bynta ka kren shaphang ka jingiadei
kaba jan, hapdeng U Blei Jehobah bad ki Israel. Ka jing-
thaw ia u Israel ka bud ruh bad ka jingsiewspah (dk.23).

Kine ki jingsbisha ki long ka bynta pdeng jong kane ka jingiathuhlypa. U sai kren ia ka jingsiewspah halor ka nongrim ba la thaw ia ki.

Uba pynlong ia kiei kiei...U nongthaw jong kiei kiei baroh, kata ia ka pyrthel bad jingpynlong baroh. Don ki briew ha kine ki por kiba mane ia ki blei-lum blei-wah, hynrei U Blei U thaw ia ki baroh.

Pyniar ia ki bneng...marwei. (Peit 40.22 ; 42.5) Kane ka bynta ka kren shaphang ka jinglong Uwei U Blei, bad nalor jong U ym don shuh.

Don mane ? Ka mut tang ma U hi.

Dkhot 25. Uba pyndam...ki dak...ba lamler... (peit Jer. 50. 36) Ki nongleh byrtong ha ka ri Babilon ki ai ia ki jingiathuhlypa, hynrei U Jehobah U pynwai noh ia kita bad kim long ei ei shuh. Ki jingjia ki ban sa wan kim long hapoh ka jingsynshar jong ki blei nongwei. namar kata ki dak ba ki ai, kim don jingmut ei ei ruh em.

Uba pynlamwir ia ki nongkhan.....ia ki riewstad... Ki nongkhan, ki nongkren byrtong jong ka Babilon kim lah ban ai ia ka jingiathuhlypa kaba del. Kine, haba u Seiros un wan hiar thma ia ka Babilon ki iathuh ba un sa shah rem, hynrei kam long kumta. U Jehobah U pynlong ia kine kum ki bym don jingpyrkhat bad u pynlamwir ia kiba stad.

Dkhot 26. Uba pynskhem...u shakri jong u. Kane ka mut ia kiwei ruh ki nongiathuhlypa kiba la iathuh ia ka jingwan phai pat ki Isreal na Babilon.

Uba pyndep...u nonglam ktien...Ia ki jingiathuhlypa (Ki jingaylla) kiba ia iathuh ia ka ban sa wan (41 : 28).

Shaphang ka Jerusalem...Ka mut kaba la shah pynjot.

Dkhot 27. Uba ong ha kaba jylliew.....wah jong pha. Don shibun ki jingbatai kiba iapher shaphang kane. Don kiba batai ba ka iadei bad ka duriaw basaw, don kiba batai ba ka thew ia ki jingeh (dk. 43. 2) bad kiwei pat ki batai ia ka wah Euphratis bad ki shnat jong ka. Hynrei

lada ngin pelt bniah ia ka jingiathuhlypa, une u nongia-thuhlypa u kwah ban pynpaw ba kiei kiei baroh jong ka jingpynlong ki don j hapoh; ka hukum j jing U Blei. (pelt 51. 9. 10).

Dkhot 28. U nongaplangbrot" jeng nga...Kine ki ktien ki thew ia u Seiros. U Blei U khot ia u Seiros kum U Nongaplangbrot jeng nga. Ha ka ktien Hebrew don kiba buh ba ka mut kum 'U lok jeng nga' (II Samuel. 15. 37 ; I Syiem 4. 5), hynrei kane kam da ia hap bha ha kane ka bynta. Ha ka Testament kaba rim ia u nongaplangbrot la pynsyriem kum U nongsynshar. Hangne ka'thew ia u Seiros. (pelt Jer. 3. 15, 23. 1 ter ter ; Esekial 34. 23, Mio. 5. 5.)-

Un pyndep...jingsngewbha jong nga.. Ka jingsngewbha hangne ka kham mut ka jingthmu. Hangne la kren beit ia u Seiros,

Yntei ia ka...Kine ki pynbud blang ia ka jingong ha ka dk. 26.

Temple...Kane ka jingong shaphang ka Temple ka mut ruh ia ka jingtei pat ia ka Jerusalem hi.

LYNNONG 45

Dkhot 1-7. Ka kam jeng u Seiros. Ha ka jingshisha kane ka bynta (Dk.1-7) ka idei bha ban bteng ia ka lynnong kaba dang shu dep, namar ka kren shaphang u Seiros. Ia kane ka lynnong la dei ban sdang naduh ka dk.8.

Dkhot 1 Uba la sleh jong U...Ka mut U Messaiah. Tang ha kane ka bynta la pyndonkam ia kane ka ktien Messaiah ha ka jingiadei bad kiwei kiba shabar ka jaid bynriew Israel. Ka jingmut hangne ka kdew ia u Seiros. Wat la um dei na ka jaid bynriew Israel, hynrei u trei ia kam na ka bynta U Blei Jehovah. (Pelt I Sam. 19.6, 24, 6, 10. La ju khot Messaiah tang ia kito ki syiem kum ia U Dabid bad U Saul). U Blei U la la pynsleh ia u Seiros bad u la pyndonkam ia u kum u atiar jong U.

Uba ka kti ka mon jong u...nga la bat. (Peit 8.11, 41.13, 42.6). Ka long ka dur jong ka jingkyrshan ia uba tlot da kaba bat ia ka kti kamon jong u.

Ban jop ia ki jaidbynriew ha khmat jong u... (Peit 41.2 48.14). Ka hima jong u ka iar naduh Ijipt bad duriaw Mediteranean haduh Indian Ocean, bad kynthup ruh ia ka Ethiopia.

Ngan loit noh ia ki syngkai ki syiem... Hangne ka mut ban pynlong ia ki, kiba tlot bor. Ha kine ki thain mihngi ka jingteh ia ka syngkai da ka jwin ne da u tyllai ka pynpaw ia ka jinglong la klei ban leh ei ei.

Ia ki khyrdop...ym ym khang. Kane ka long ka jing-iathuhlypa ia ka jingjop u Seiros ia ka Babilon.

Dkhot 2 Ngan leit ha shum jong me...Ka mut ba U Blei Ua talam ia u Seiros.

Ia ki jaka khoeruh khoeham...pynmadan...Ki jingwit baroh yn weng noh ia ka long ki briew, ne kino kino ki jingpynwit.

Nga pynlwet...raong. Ka Babilon ka don shispah ki khyrdop riong (Pa.107.15).

Dieng jinghangnar. Ka mut ia kito ha kiba la pynsdien ia ki khyrdop.

Dkhot 3 Ai ha me...jingkynshew ka jingdum. (Peit Job. 3.21). Hangne ka pynpaw ia ka jingriewspah ka Babilon. Ka don ka rukom buh pisa ki briew ha kito ki thain da kaba buhriei ia ki. Ki nongleh myntor ki lah ban pyni hangno ki briew ki burieh. Hynrei hangne U Blei Jehovah hi un ai lut ia kine ki spah bala buhriei ha u Seiros. (Jer. 1.37, 51.13).

Ba phin tip...ba nga long U Trai. Ym tang jong ki Israel hynrei U Blei ba shisha ha khmat kiwei ruh.

Uba la khot ia me...kyrteng. (42.6 ; 43.1). Kine ki ktien ki ju thew ia u Abraham bad ia ki Israel, hynrei mynta ki thew ia U Seiros: Hangne, namarkata ka pyni ia ka jingiadei kaba jan hapdeng U Blei Jehovah bad u Seiros.

Dkhot 4 **Na ka bynta...u Shakri...u Israel uba la jied ..**Kine artylli ki kyrteng **Shakri** bad **uba la jied** ka mut ka jingjied jong U Blei ia ki Israel. (41.8; 43.14, 15). Na ka bynta ki Israel U Blei U la khot ia U Seiros.

Nga la sin ia me. U Blei U la ai ha u Seiros da ka kyrteng kaba donburom (Dk.1)

La mem shym ithuh ia nga...U Seiros um tip ba u long u atiar jong U Blei Jehobah, uba la pynkyntang, uba la khot, pynkupbor, pynkieng atiar bad phah ia u na ka bynta ka kam ban pyllait ia ki Israel

Dkhot 5 **Nga pan poh la me...Hã kãwei ka lang pat** ka mut ba Un loit noh ia ka syngkal jong kiwei pat ki syiem. (Peit dk.1).

Dkhot 6-7 **Ba kin tip...Ym tang ha ka bynta ki** Israel ba U Blei U la khot ia U Seiros, hynrei ba ki briew baroh kin tip ba U don tang ma U hi U Blei Uba shisha.

Naduh mihngi...sepngi...Hangne ka mut ia ka bor U Blei ban pynpaw ia lade.

Pynlong jingshai...jingduth...Ka mut kabã pyndap ia kaei kaei ka bym pat long bha. **Thaw** ka mut da kaei kaei ka bym pat wan dur. (Kum ha ka jingpynlong ia ka pyrthel). Hangne ka thew ruh ia ka jingkhraw jong U Seiros ha ka jingjop bad ia ka jingshah jop ka Babilon.

Nga pynlong ia ka jingsuk...thaw ia ka jingsniew... Ka jingsniew hangne ka thew ia ki jingshitom (Amos 3: 6). Ha ki katto katue ki jingthoh klba rim ha ka **jingsuk** la buh da ka ktien jingbha. U Blei U long Uba lah ban wallam ia kiei kiei, ka suk pyrthel lane ki jingeh.

Dkhot 8 **to pynjaw...bneng...Ka jing**khot kyrpad ia ka bneng bad ia ka khyndew ban ia shim bynta lang ha **ka jingpynim.** U Blei U thaw ia ka mariang ban pynbiang ia ka jingdonkam jong U (55.10-11). **Pynjaw...ia u** slap uba pynsboh ia ka khyndew (Ps. 65.12) **suin bneng...** Ka mut ki lyoh.

Ka hok. Kane ka don kajuh ka jingmut bad kato ha ki dk. 41.2 kaba thew ia ka 'jingjop' lane ka jingjop jong ka hok.

To ka khyndew...ia ka hok...Kane ka thew ia ka jingpynim U Blei. Ka jingpynim U Blei ka long ia ka pyrthei shityllup (peit dk. 6, 7) bad ki jingthaw baroh kin ia snoh kti lem ha ka jingiaroh ia kane.

Dkhot 9-13 Hangne la iathuh ia ka bor U Blei kum U Nongthaw bad ym don ba lah ban ong da kumwei pat.

Dkhot 9 Nongthaw...Ka long kajuh ka ktien bala pyndenkam ha ha kaba thaw ia u briew (Jenesis.2). Kane ka mut ia u nongthaw dur bad u nongpynwandur.

I tyrwiang khiew...khyndew...Ka jingthaw kaba tlot bad ka bym don dor kum ki lyngkhot jong u khiew, Hynrei hangne la ong ba ka ialeh bad u nongthaw. Ka jingmut hangne ka long ba phi lah ban ialeh para jingthaw, kum u briew bad u briew, hynrei phim lah ban ialeh pyrtshah ia U Blei.

Ka dew byrtha...Me thaw aiu ? Hangne ka mut ba ka long ka jingtim ia uno uno u jingthaw uba ong kumne ia la U Nongthaw.

Um don ki kti ? Ha ki ktien tynrai ka long beit kumne 'Ki kam jongphi, ym:don u briew uba la shna ne don^ukti ha ki'. Kaba mut ba u briew um don bor ban thaw ne pynlong.

Dkhot 10 Kordit...Don kiba buh da ki ktien 'long ka jinglehrain'.

Uba la ong ha la u kpa ..Me pynkha aiu ? Lada ka long kaba bakla ia u khun, uba la kha ha ka ing kaba kham duk ban tim ia ki kmie ki kpa kiba la kha ia u, ka long kajuh kumba khñium ia U Blei na ka bynta ki jingleh ki bymbha jong u ha ka jingim jong ngi.

U kpa...Ka thew ia U Nongthaw (dk. 9).

Dkhot 11. Kumne u ong U Trai...Nongthaw jong u. Hangne la pynpaw biang ia ka jingiadei bajan jong ki Israel bad U Jehobah (44.24). Ka jingthaw bad jingpynlong ka long ka jong u hi, bad ki jingpynlong baroh ki don ha ki kti jong U. Ha kane ka dkhot ka paw shai ka jingshisha ba ha ka jaka ban laleh pyrshah bad u nongthaw, ka kham bha ban kylli pynban shaphang ka burom jong U.

Ki khun shynrang jong nga...ki kam ki kti jongnga... Kane ka thew ia ki jentil (dk. 6-7, 12-13).

Dkhot 12 Hangne la shon biang ia ka jinglong kynrad U Blei halor ki jingthaw baroh, kata halor ka Khyn-dew, u briew bad ki bneng.

Dkhot 13 Hangne pat la pyndonkam da ka ktien Nga. Ha kane ka dkhot la pynpaw ia U Seiros, kum U Messiah uban sa siewspah ia ki briew 'khlem shai na dor, (55.1).

Ha ka hok...Ban pyndep ia ka jingthmu bahok (41, 2, 42, 6, 44,28)

Dkhot 14-25 Ka jingpynkylla bamut ia ki jaidbynriew.

Dkhot 14 Hangne ngin ym bakla ba kane kam mut ba ki hima kin wan mane bad dem ha u Seiros, hynrei ha U Blei Jehobah.

Ka jingtrei jong ka Ijpt...kin wan ha me...Hangne ka thew ia ka jingjop u Seiros halor kine ki jaka. Kine ki long kum ka dor ba la siew na ka bynta ki Israel

Ka jingtrei ..Ka jingioh bainong da kaba da trei (Jer. 3.24).

Ki briew kiba jrong...Ka thew ia ki briew kiba shong ha ki thain shatei jong ka Ijpt.

Kin wan ha ki kynjri...Kane ka thew ia ka jingshab, jop ha ka kti u Seiros (43.3).

Kin wan...demngon ..ia kyrpad...Ka mut kin pyndem ha ki Israel bad U Blei jong ki. Kane ka jingiathuh shaphang ba ki briew bad ki ri kin wan sha U Blei, ka mut ruh ka jingithuh jong ki la ka jingsiewspah jong U Blei.

Dkhot 15 Uei uba kren hangne? Ki don kiba batai ba dei U Nongiatuhlypa hi uba la kren ja kane. Hynrei lade peit bniah ja ki dkhot kiba shua, ka paw ba ki dei ki jaidhynriew kiba la kren ja kane. Peit bha ja ka jing-iabud ki jingmut ha ka dk. 14 bad kane.

Uba burieh ia lade... U Blei i kumba U buhrieh ia lade ha ka jingjynjar jong ki Israel. Hyarei u pynpaw ia lade ha ka jingpynim jong U ia ki briew.

Dkhot 16-17 La pynlyngoh ia ki nongthaw bleithaw bad ka jingbishar halor jong ki.

Dkhot 16 Kin engwelehrain...Ka mut kin engewei ha ka jingkmih lynti ia ka jinglarap na ki bleithaw.

Dkhot 17 Ia u Israel yn pynim...Katba ia ki blei jong ki jaidhynriew khamtam jong ka Babilon yn pynkulmar, hynrei ia u Israel yn pynim. U nongiatuhlypa u kren ia ka jingjia kaba thikna.

Ka jingpynim bymjukut. Kane ka iadei bad ka jinglong jong U Blei hi, uba na bymjukut. (40.28).

Dkhot 18-19 Ia ka jingbuhrieh U Blei lah ban ia nujor hangne bad ka jingpynpaw jong U ha ka Ktien.

Dkhot 18 Naba kumne...shong briew...Ka jaka ha Judah kaba la pynthylli da kaba la isalem noh bun ki briew sha Babilon, mynte yn se pyndap bieng ia ka da ka jingwanphai na ka ri Babilon.

Dkhot 19 U Blei jong ki Israel um shym la pynpaw ia lade ha kiei kiei kiba khyllah lane maiian.

Ktien ha ka barieh... 'Ki ktien' jong ki Nongiatuhlypa kum ki jong u Amos, Jeremajah, Hoja. Isalah, ym shym la kren ha kaba rieh hynrei ha kaba paw, ha ki ingbisher, jaka iew ha ka temple bad ha khmat ki sylem. Ki briew baroh ki iohsngew.

Kren ia ka hok...Ka mut ki ktien kiba shisha kiba lah ban shanjah (53.10-11).

Kiei kiei ki hahet. Ka mut kiba shisha,

Dkhot 20. To ialum...to wan. Hangne la kdew biang ia ka dur ka jingshong bishar (dk. 20-21)...lawan hajan lang...Kane ka nang shon shuh la ka jingmut ka ktien 'Wan'.

Kiba la iohlait na ki jaidbynriew. Kiba la iohlait ki dei kiba lait na ka jingpyniap jong u Seiros.

Kiba rah ia u dieng...Kane ka long ka dur jong ka jinglaid kynhun jinglehniam ha kaba ia ki dur blei jong ki blei la rah krong ha ki surok da ki lyngdoh bad kiwei pat.

Kim don jingtip ..Kito kiba rah ia ki bleithaw kim tip alu ba ki leh. Kim tip ba kine ki bleithaw kim don jingshisha ei ei ruh em bad kim lah ban pynim.

Dkhot 21. To pynhna...Kane ka long ka dur jong ka jingshong bishar, bad ka long ka jingkob ia ki nongmane bleithaw.

To kin iasylla lang...Kum ka jingainia ban pynlah ia ka daw jong ki nongmane bleithaw.

Uei uba la pyni ia kane...mynhyndai...Kane kum ha 41.2, 4, 26 ; 43.9. ka long ka rukom kren ha ka jingbishar.

Ym ma nga U Trai ?...uba hok U Nongpynim. Ka mut ba dei U Trai uba la kren ha ki nonglathuhlypa.

Uba hok. Ka mut uba iaineh, uba kren ia kaba shisha, uba lah ban shanish, uba beit.

Dkhot 22. To phai khmat sha nga Tang U Blei uba lah ban iathuhlypa bad batai ia ki jingila ha ka pyrthei kumba la pynpaw da ki jingiathuhlypa. Tang ma u uba lah ban pynim, namarkata la khot engowbha ia ki jaidbynriew ban pdiang ia ka jingalei ka jingpynim kaba u tyrwa da ka jingalei jong u. Phai khmat...Ka mut ban pelt.

Dkhot 23. Ha lade nga la smai...U Blei um lah ban smai ha uwei pat, namarkata ha lade hi. Ka jingamai U Blei (pelt Jen. 22 16, ; Eksodos 32.13 ; Amos 4.2, 6,8 bad Heb. 6.13-18).

Ka ktien...Ka mut ka jingpypaw.

Ka khohsiew, kan dem smai...Ka mut ka jingsmai jong ka jingpyndem lut ha U Blei kum u Syiem bashisha.

Dkhot 24. Ia u kin sngewlehraia. (Peit dk. 16).

Dkhot 25. Pynksan...Ban niew ia ki kiba ksan.

Sngewsarong. Ka mut ban rwai jingiaroh (Jer. 9 24).

LYNNONG 46

Dkhot.1-13 Ka jingkyllon noh ki bleithaw bad ka jingpynim jong U Jehobah.

Dkhot. 1-2 Ka jing bymlarkam ki bleithaw.

U Bel u dem khrup...Ia ka dur ba la pynpaw ha ka. 45.20, la nang kham pynshisha hangne. Kine ki bleithaw ba ju pyndonburom da ka jingiald kynhun (Procession) ki dei ki blei 'bel'. kine ki dei ki blei kiba hadien ki kylla long ki blei ka Babilon lane U Marduk. U, Nebo...u dei u khun jong u Marduk, U blei jingstad, bad u long uwei na ki blei kiba ki niewkor shibun eh ha Babilon. U Nebukhadnessar u mane blei ia une ruh. U nongiathuhlypa u pynsyriem ia kine ki blei bad kiwei pat ki bleithaw ki bym don jingim. Hangne la pyni tyngkrein ia ka jingbymlarkam jongki.

Ki dur blei...halor ki mrad bad masi...Don ki nong-batai kiba buh ia kane ka ktien kumne, 'ki blei jong ki ki la kylla long ki mrad bad ki masi.' Ka ju long ka rukom ia ki nongjop thma ban pynkit ia ki blei jong ka shnong ba shah jop sha la ka ri. Kane ka pynpaw ia ka jingsah jop kaba shisha.

Ka jingkit...Ka jingkit ia ki bleithaw ka pynkhia ia kita kiba kit, la ia u mrad ne u briew.

Dkhot 2. Ki dor ryngkdung...iadem khrup lang...Kane ka ktien 'lang ka thew ia kiwei kiwei de ki bleithaw.

Kim lah pyllaît...Ki bleithaw kim lah pyllaît ia ki

briew na ka kti ki nongshun jong ki **Jingkit khia...Ha** ka jingshisha ki blei ki dei ban pyllait ia ki briew, ym ki briew ia ki blei. U Bel bad U Nebo kim lah ban pyllait im ia ki nongmane jong ki. **ki hi...hangne** u Nongiathuhlypa u thew ia ki blei-thaw bad ia ka durblei.

Dkhot 3.-4 U Blei u pynim ia la ki briew.

Dkhot 3. Ha kane ka dkhot ngi iohi ia ka jingiapher jong ki bleithaw bad U Blei Jehovah. Ha ka dkhot kaba haneng la ong ba la rah bad la pynkit ia ki bleithaw ha ki mrad. Hynrei hangne U Jehovah u rah lane bah ia ki briew jong u naduh ba dang pun haduh ka jinglong tymmen. (44. 2. 24, 49 5 Eksodus. 19, 4). Kane ka long ka dur jong U kpa uba rah ia la ki khun. (Deut. 1. 31. Hos. 11.3, Ps. 22. 10, Isa. 4011.

To shah shkor...Kane ka long ka jingkhoh ia Ki Israel.

Dkhot. 4. Kane ka ia iaid lang bad ka dk. 3 haneng.

Haduh ka jinglong tymmen...hangne ka mut ia ka jingsumar ka jong U Blei baroh shilynter ka ia ka jing-pynim jong u. Namar kata ngi iohi ia ka jingiadei kaba jan ka jong U Blei bad la ki jong ki briew.

Peit bha ia ki ktien **“pynlong” ‘ngan bab’ ‘ngan kit’ ‘ngan pyllait’**

Hangne ngi iohi ia ki kyntien kiba shon ban pynpaw ia ki jingleh kiba ieit ki jong U Blei ia la ki briew.

Dkhot 5-7 : Ka jingbymlah ban ia nujor ia U Blei Jehovah badno badno.

Dkhot 5 Hangno men pynsyriem bad nga...ia long syriem...Peit 40,18,25. Ha kine ki dkhot ngi iohi ia ka jingkhraw U Blei ha ka kam ka *jingpynlong*, hynrei ha kane ka Dk.5 ngi iohi ia ka jingkhraw U Blei ha ka liang ka jingsumar suker jong U ia ki Israel.

Dkhot 6. Hangne la batai shaphang ka jingpynlut ei ia ka pisa ne ksar khlem tyngkai na ka bynta ki bleithaw. Hynrei ki bleithaw ki long hi tang ki bleithaw bad ka jingmane ia ki, ka long kaba leh nohei haba ia nujor bad ka jingpynlut ia ka bor bad pisa na ka bynta jong ki.

Dkhot 7. U Nongiathuhlpa u lohi la ka jinglong jong ki bleithaw bad u kwah ban kham shon ia ka jingpynim bakhraw jong U Jehobah. Pelt ruh 45-20.

Dkhot 8-11 Hangne ia ka jinglong bashisha jong U Jehobah la nang pynskhem.

Dkhot. 8 To kynmaw...ka long ka hukum ban pyr-khat ban phai biang sha ki kam phylla U Blei.

Leh rangbah...ha ka ktien tynrai ka kit jingmut kum ba ong 'tei skhem ia ka nongrim'. Ngil lah ruh ban buh ha ka jingmut kaba beit kumne, 'leh rangbah wat leh khynnah shuh ha ka jingmane bleithaw ba bleit'.

Pynkynmaw pat...Ka mut 'buh pat ia ki jingmut ha la ka dohnud'.

Ki nongleh palat...Ka mut ki nongmane bleithaw kiba napdeng ki Israel hi.

Dkhot 9 To kynmaw ...ba mynshua Kine ki ktien ki thew ia ka jinglong Blei bashisha U Jehobah bad ia kane la tip na ki jingiathuhlypa ba la pyndep na ka bynta ki Israel. Kane ka bud ia ka ktien kaba ong 'nga long U Blei kaba pynshisha ba ha ki jingjia baroh jong ki Israel dei ma U Uba la iarap ia ki.

Dkhot 10 Kane ka dkhot ka bud beit ia katei kaba 9 haneng. Ki jingjia baroh ha ka History jong ki Israel naduh kaba sdang haduh kaba kut ka don ha ka jingmut U Blei, bad kane kam shu sahkut kumto, U Blei u la pynpaw, u la pynbna, bad iathuh. Kine kiei kiei kiba jia ki long hapoh ka jingthmu bastad bad kynja-Blei jong u. (pelt 41.21; 44; 26; 48; 14).

Dkhot. 11. Hangne ka thew ia U Seiros.

U sim bymput... 'U briew ka jingthmu'. Hangne ka thew ia u Seiros. La pynsyriem ia u kum u sim, kaba mut ia ka jingsted jong u kum u pukni ban kema ia ka jingbam (peit 41.2.25 ha kaba la iathuh shaphang ka bor jong u). Ia u Nebukhadnessar ruh la khot U Pukni (Esekiel 17.3 Jer. 49.22).

Nga la kren...nga la thmu...(43.13). Kine ki bud ia kiei kiba la kren haneng. Ki jingjia baroh ki long katkum ka jingthmu bad ki ktien U Blei.

Dkhot 12.-13 Ka jingpynim U Trai ka la jan.

Phi kiba iaw dohnud...Ka mut kiba eh, kiba ialeh pyrshah ia U Blei (Peit dk. 8.)

Jngai na ka hok...ka hok hangne ka mut ka jingpynim. Kito kiba ialeh pyrshah ia U Blei bad ki bym pdiang ia ka jingpynpaw U Blei, kine ki jngai na ka jingpynim.

Dkhot 13. Ngan pynjan la ka hok...Katkum ki jingthoh kiba rim ka paw 'ka jinglop ka la jan'. Katba kito kiba iaw dohnud ki nang jngai na ka jingpynim ka jingpyllait ne jingpynim U Trai pat ka la jan. Kane ka dkhot ka iadei bha ia kito ki ktien 'To kylla ka bamut bad ngeit, namar ka ia jingpynim ka la jan'.

Ngan buh ia ka jingpynim ha Seion ia u Israel...U Blei U ai ka jingpynim ha Israel, U ai ruh ha ki ia ka burom kaba kham phylla da ka jingpynim jong u.

Burom...hangne ka thew ia ka burom U Blei kaba la pynpaw lyngha ki Israel. Namar kata hangne ka kren ia ka lanot jong ki nongban-bein ki Israel, hynrei ia ki Israel yn pyndonburom.

LYNNONG 47

Kane ka lynnong ka kren shaphang ka jingpyndem ia ka Babilon. La buh ha ka rukom ka jingrwai rkhibein Ha ka lynnong 46 la iathuh shaphang ka jinghap noh ki bleithaw. hangne pat la iathuh shaphang ka jinghap ka nongbah Babilon.

Dkhot 1-4 Ka jingbishar U Blei ia ka Babilon. La pypaw ruh ia ka dur jingshah jop ka Babilon.

To hiar noh ..dewmet. (peit 3, 26, Job 2. 13, Jingrwai sngewsynei 2. 10). Kane ka long ka dur jong ka nongbah Babilon. Ka shong ha ka khet jong ki ki hima, ka da sngew sarong. Hynrei mynta yn pynhiar noh ia ka.

Ko khun theisotti...Babilon Ka thew ia ka jinglong samla setti, kaba bhabriew ka bym pat shah ha ki jingeh, lane shah jop. La pyndonkam ruh kum kine ki ktien na ka bynta ki Israel, Jer. 31. 4, 21 ; Ka Ijipt, Jer. 46. 11 Hynrei hangne ka mut ia ka Babilon.

Khlem khet...Don ki nongbatai kiba iehnoh ia kane ka bynta. Ka don ka jingshisha ha kane ruh namar ia ka nongbah synshar la pynkynriah sha Shushan hadien ha ki Persia ki la jop ia ka Babilon.

Ki Khaldi...Ki briew kiba buh ia ka Babilon kum ka nongbah jong ki.

Yn ym khot...ba subani...(Deut. 28. 56). Kane ka mut ba ki snem jong ka jingim suk ki la wai noh. Kine ki ktien ki thew ia ka jingim lyngkar jong ki briew ha ki kam awria.

Dkhot 2. Shim ia ki mawtylliat...Ka jingtylliat ka long da u maw, kum u maw tylliat riwhadem ne krai ha ka ri jong ngi. Ka kam tylliat krai ka long ka kam jong ki kynthei mraw (Ekso. 11. 5 ; Job. 31. 10 ; Mat. 24. 41) Ka long ka kam kaba poh bad ba eh ha kito ki por.

Law ia ka jingtap khmat...Ka ju long ka rukom ba ki kynthei. khamtam kiba donbürom, ki tap ia ka khmat (Jingrwai u Solomon 4.3 ; 6.7). Hangne ka lah ban kynthup ruh ia ka jingtap khlieh kaba ki da ia u shniuh ban paw shabar khamtam napdeng jong ka khlieh. (I Kor. 11.15). Ban law noh ia ka jingtap khmat, ka long ka jingpynjah burom.

Pynlyngkhuid ia ki kjat...Ha kito ki ri, kum ha Mesopotamia, ki kynthei kiba don ha ka kyrdan kaba kham poh, hateng hateng. ki iaid lyngba ia ki wah, ki da rah shajrong ia ki jain phong, lane ki loit noh ia ki jain

bad ki jngi sha shiliang. Kane ka long ka dur jong kato ka por ia kito ki kynthei kiba kham poh ha ka kyrdan. Kumta ruh ka long ka dur jong ka jingpynpoh ia ka Babilon.

Loit noh ia ki jain jynsur than ..Kane ka mut ia ka jingriam bha da ki jain kiba jynsur haduh madan. Hynrei mynta yn loit noh (Jer. 13. 26).

Ryngkang ia ki wah...Ki kynthei mraw borabor ki hap ban leit sha ki wah ban tong um Kane ka long ka dur jong ka jinglongmraw.

Dkhot 3. Na ka dur jong ka kynthei mraw, mynta u nongiathuhlypa u bud ia ka rukom kren jong kiwei ki nongiathuhlypa ha ka Testament kaba rim.

Yn pynpaw ia ka jinglyngkhuid jong pha .. (peit Jer. 13. 26 ; Hos. 2. 12 ; Ezekiel, 16. 37). Ia ka Babilon yn pynlyngkhuid kum ia ka kynthei nuti.

Ngan pynhiar kput...Klei kiei kiba eh ki ban jia ha Babilon ki don ha ka kti jong U Blei.

Te ngan ym ngeit briew iano iano ruh...Kine ki ktien hangne ki long kiba kham eh bau sogewthuh. Ka mut hangne ban ym shah iano iano ruh ban iada ia ka, lane U Blei Un ym iasuk bad uno uno u briew ha kane ka shuong shua ba yn pynjot thiaw ia ka.

Dkhot 4. U Nongsiewspah...Ki nongbatai kiba bun ki ong ba kane ka dkhot ka long ka jingiaroh bad pyndon-burom, ia 'U Nongsiewspah jong ngi, U Jehobah jong u paidlang U Blei'. Jer. 50. 34.

Dkhot 5-7 Ka jingbishar U Blei halor ka jingsarong jong ka Babilon.

Shong jar jar...Ka long ka dur jong ka jingiam briew. Peit ia ki ktien shakhmat de ; 'shong ha ka khyndew' (Job 2. 13).

To leit noh sha kaba dum...Na ka bynta ki Israel ka Babilon ka long ka jaka kaba dum (ka patok) (42. 7 ; 49. 9) hynrei mynta ka Babilon kan hap ha ka jinglong koidi.

Ka kynrad ki hima...Kane ka long ha ka rukom ka jingiam briew. Ka kynrad ki hima, ka Babilon ka la kyllon bad kan ym khie khlieh shuh (Amos 5. 2).

Dkhot 6. Nga la sngew bitar ia u paidlang...leh isynei ia ki...Hangne ka paw shai ba U Blei U la bitar ia la la ki briew (Israel) bad namar ki pop jong ki U la aiti ia ki ha ka Babilon. Hynrei ha kajuh ka por u la bitar ia ka Babilon namar ka la leh bein ia ki Israel (51.13, 17-23).

Ha u batymmen...Kane ka long ka dur jong u Israel ba la ban bein da ki jingjynjar ha Babilon. La ha ka jingshisha ka Babilon kam da pynshitom kumba leh ki nong Assyria, hynrei wat la katta U Blei U niew ba la ban bein ia ki Israel (49.26, 51.13, 17).

Dkhot 7. Te pha...ha la ka dohnud...Ka Babilon ka la pyrkhat ba kan long ka kynrad shi junom. Ka la shong suk khlem pyrkhat ei ei bad kam lah ban pyrkhat lypa 'ia kine kiei kiel' kiba lah ban long, (kata ka mut, ia kiba U Blei U thmu ban pynlong ia ka kum ka atiar na ka bynta jong U ban pyllait noh ia ki Israel da ka jingshah jop jong ka).

Kynmaw ia kaba kut jong ka...Ia kiei kiei ki ban jia hadien.

Dkhot 8. To sngew ia kane...shait jingthala...Kane ka long ka jingkren ba la iathuh shuwa ba kine ki jingma kin jia.]

Ba shait ha ki jingthala...Ka mut ka jingim pahuh bad kaba ieit ia ki jingsngewbha pyrthei. Ym don shuh kawei pat ka nongbah ha kito ki por kaba thala kat ka.

Ngan ym shong kum ka riewkynthei...Ka long ka dur jong ka kynthei. Ka Babilon ka long kum ka riewkynthei kaba la don tnga bad la ki khun. Hynrei haba ka la kyllon ka long kum ka riewkynthei, khlem khun.

Nga long.....ym don shuh...jong nga...U Blei U iai pynpaw ia ka jingiateh jongka jingieit bad la ki jong ki briew.

Dkhot 9. Te kine artylli kiei kiei...ha kaba shiengi...
Mynta ia ka jingma la pynbna, ka jingsngewsarong ka Babilon ia lade ha kaba ka sngew ba ka long kaba skhem bha hynrei kan wan jia ba kan ym long shuh,kumta.

Jia shisyndon...Lane kin wan da shisha. Peit ha ki dkhot kiba sharum de. Kane ruh ka kdew ia ka jingjia kaba kyndit kaba long ka jingpynjot kaba shimiet da u Seiros.

Kin wan ha pha ha ban da biang...Kane ka mut ha ka jing dap biang pura bha.

La khang ruh...jingleh myntor ba kyrhai eh...Ka ri Babilon ka paw nam shibun eh ia ka jingdon ki riew lehmyntor bad jadu. Kine ki long ka jingshngain ia ka jingshongskhem ka ri Babilon. Hynrei ka jingleh myntor-jadu kam dei ka jingskhem jong ka ri bad ia ka bor ka hima ym lah ban thew da kino kino ki buit leh myntor. (Peit shuh ha ka dkhot 11).

Dkhot 10-11 Na ka jingsngewskhem sha ka jinghap khop.

Dkhot 10 Shaniah ha la ka jingbymman. Hangne ka thew ia ka jingshaniah ha la ka jingstad.

Ym don ba iohi ia nga. Ka ri Babilon ka la shaniah ha la ka jingdap jong ka, hynrei ym don pat u nongsyn-shar jongka u ban iohi ia kiei kiei kiba ma hadien.

Ka jingstad jingtip...U nonglathuhlypa u kren hangne ia ka bor jadu, ka buit bishar na ki khlur bad na ka myntor.

Ka la pynbakla...La pynphai na ka lynti kaba dei.

Nga nga long...Kine ki ktien ki thew ia ka jingsngew-sarong jong ka bad kane ka long ka jingsniew jong ka.

Dkhot 11 Namarkata...ka jingsniew kan hap ha pha. Ka jingsniew kan wan khlem ka jingtiplypa.

Phan ym tip...jingmih jong ka. Kane ka long ka jingkren bein ia ki nongleh myntor bad riewniam ki bym-lah ban tip nangno ki jingsniew kin wan.

Phan ym lah pynduh...ia ka...Hangne ka thew ba wat da ka jingduwai phirat jong ki nonglehmyntor, ka jing-larap kan ym wan .

Ia kaba pham tip...Hangne ka pynshisha ia ka jing-tlot bor ki nongleh myntor lane ki nongpeit khlur.

Dkhot 12 To ieng...ba bun jong pha ..Kane ka long ka jingkob krenbeif ia ki bor ki nongleh myntor, la ki lah ne em ban iada ia ka nongbah.

Trei shitom...samla...Ka jingtrei jong kiba leh myntor ka long kaba shitom hynrei ka bym seisoh (55.2).

Dkhot 13 Paidbah...ki jingiasylla jongpha...Ka mut ki nongiasylla lane ki nongleh myntor ki bym larkam haba ia pyrshang bad ka bor jong U Blei Jehobah.

Nongiit bneng.. batai bnai.. Kito kiba khmih ia ki met bneng bad kiba peit ia ki jingiaid bad jingia kynduh jong ki bad da kine ki rukom ki batai ia ki jingjia ki ban sa wan, kat kum ka nusip.

Ban pynim.. jingjia ki ban sa wan...Ka mut kine kiba batai ia kiei kiei kiba sniew ki ban jia, ki dei ban lah ruh ban iada na kita.

Dkhot 14 Ha khmih...(41.11, 24) Peit bha ia ka jing-bteng kane ka jingong bad ka dk.15.

Ka ding...Hangne u nongiathublypa u shim dur na ka jingshyrkhei ka jingbishar kum ka ding. Ka ding hi ka long ka bymlah ban ialeh pyrshah. Ka jingbishar U Blei kan bam duh ia ka Babilon bad ia ki bor nonglehmyntor bad jadu jong ka. (50.11).

Kin ym pyllait noh...shong syaid. Ka mut yn sa thang bad kylla dpei, khlem da iehnoh rnga.

Dkhot 15 Kumne kine...trei shitom...Kane kan long ka jingshem pap kine ki nongleh byrtong, nongkhmih khlur bad nongleh myntor kiba la pynlut ia ka spah ka phew jong ka ri Babilon.

Kiba la khaii bad pha...samla. Hangne ka mut ba naduh ki por kiba mynshua, ki don kiwei pat ki ri kiba ju ia khaii bad ka Babilon. (Nahum 3. 15-17 ; Jer. 51.6 9)

Kin ia sakma...jaka...Ka mut ynda ka Babilon kan shah jop, kine ki hima ruh kin sngew lyngoh. (Jer. 50.16).

Ym don ban pynim...(Peit 13, 45, 15 ; 46.2, 4, 7, 13).

LYNNONG 48

Kane ka lynnong ka long ka jingkhoh ban sngap ia ka jingpynim U Blei

Dkhot 1 **To sngew ia kane ..**Kane ka long ka ktien kaba plie ia kane ka bynta.

Ka ing u Jakob...Kane ka mut kiba hiar pateng na u Jakob.

Kyrteng Israel...Kata ka mut ka kyrteng kaba pyn-paw ia ka jinglong ba kyrpang jong ki (44.5 ; Jenesis 32 : 22-28).

Ki um ka Judah...Kata ka mut kiba ka tynrai jong ki, ki long na u Judah (khun basaw u Jakob) bad kiba ia ioh bynta lem na ki jingkyrkhu jong u. Kane ka long ka jingbatai kaba la ai da ki nongbatai kiba batai ba ka ktien **Um** ka mut ka 'Syngkai' ne ka kpoh (Jenesis 15.4). Ia kane ktien 'Um' don sa kawoi pat ka jingbatai kaba iathuh shaphang ka ri Judah ba ka don ki umpohliw kiba la ainam ha ka namar ki 10 Jaid ki Israel (Peit Deuteronomi 33 ; 25). Kine ki jingbatai ki thew ia kajuh ka jingmut.

Smai ha ka kyrteng U Trai...Ia kane kaba smai la ring jingmut na ki rukom leh niam (peit 65.16 ; Jer.4.2, 12.16 ; Deut. 6.13, 10, 23 ; Eksod. 23.13 ; Ps. 20.7).

Kiba kynmaw ia U Blei...Israel...Kata ha ki jing-duwai bad jingiaroh.

Ym ha kaba shisha. (Peit Jer. 5.2).

Dkhot 2 **Naba ki khot...shnong bakhuid...**Ha kane ka dkhot ka mut ba kine ki briew ki donhok ban ioh ia

kine ki jingsneng namar ki khot ialade ki nongshong shnong jong ka shnong kaba khuid, hynrei ym ha ka ba shisha (dk. 1).

Dkhot 3 **Kiba mynshua na mynbarim...**Kane ka bynta ka don kajuh ka jingmut bad ki dkhot sha khmat (41.22, 23 ; 42.9, 18 ; 46.9-10, 44.6-8 ; 45.21). Kiei kiei bala iathuhlypa mynta kin sa jia.

Na mynbarim...Kine ki lah ban kdew sha kiei kiei ruh kiba dang jia shen, hynrei ia kiba la iathuhlypa da une u Nongiathuhlypa hi.

Nga la leh kyadit...Kiei kiei ki la jia kloï katta katta bad kane ka pyushisha ba kam long ka jingiathuhlypa na ki briew hynrei na U Blei hi.

Dkhot 4 **Namar nga la tip...mutlop...**Kane ka mut na ka jingtip jong U Blei hi. Mutlop ka mut uba eh ryndang. (Peit Deut. 9.27 ; Esekiel 3.7).

Ka ryndang...thied nar...(Peit Ekso. 32.9).

Ka shalangmat...ka rnong...Hangne ka pynsyriem ia ka jingbymlehrain kum ka nuti, (Jer. 6.28 ; 3.3 ; Esekiel 3.7). Ha ka jingbatai ki riwstad ki ong ba kine ki dkhot met, ka ryndang bad ka shallangmat ki trei ia ka kam 'bor tipthuh' (psychical functions).

Dkhot 5 **Kane ka dkhot ka iathuh ba ki jingiathuhlypa shaphang ki jingjia,** ka long ba U Blei hi U leh ia ki. Ym ki bleithaw.

Dkhot 6-8 **Kiei kiei kiba thymmai.**

Dkhot 6 **Me la ioh sngew ia ka...iathuh ia ka ?** Lah ban buh kumne ruh ban shai 'phi long namarkata ki sakhi jong nga' (43.10).

Pymbna...Ka mut ban pymbna ia ki jingshisha lane 'ban sakhi' (44.8).

Nga la pyini kiei kiei kiba thymmai...Ka mut ia kiei kiei ki ban sa jia, kum ka jingwan hiar thma joh u Seiros.

Wat kiei kiei bala burieh...Ka mut kiba la burieh da ka jingstad U Blei kiba ym lah pyrkhat da kijbor synshar pyrthei.

Dkhot 7 Mynta la pynlong ia ki.. mynbarim...Ki jingjia haba ki jia ki long kiba phylla kum ka jingphylla ha ka jingpynlong ia ka pyrthei, ki long ki bym pat ju jia.

Mem pat iohsngew ia ki...Ka mut ba mynshua ym shym lah ban iohsngew hynrei mynta da ka jingtrel jong U Blei phi lah ban iohsngew ia ki.

Mynta Kane ka ktien ka i arap ban sngewthuh ia ka por ka jingiathuhlypa. (Peit Jinglamphrang).

Ioh ba men ong ..la tip ia ki...Ka mut ba lada ki Israel ki la tip mynshua, kin sngewsarong noh. Namar ia kiei kiei kiba rieh u tip tang U Blei. Kumta ki Israel ki im da kaba shaniah ha ka jingpynpaw ka jong U Blei hi, bad da kaba shaniah ha ki jingjia kiba kim pat tip.

Dkhot 8 Ia ka shkor...la plie. Hangne ka pynpaw ia ka jingbymkohnguh ki Israel.

Me leh shukor eh...Hangne ka mut ba lada la iathuh ia ki naduh kaba mynnynghong, kin ym ong ba U Blei U leh, hynrei kin ong ba dei ki bleithaw ym U Blei (dk. 5). Kane ka lah ban pynhap ia ki sha ka jingmane bleithaw.

U nongpalat...kpoh...Ka mut naduh ka jingsdang jong ka jingpynlong ia ka jaidbynriew Israel ki la long ki nongpalat (1 ; 2-3).

Dkhot 9-11 Ka jingbisha ia ki nongpop.

Dkhot 9 Na ka bynta ka kyrteng jongnga...Peit ia kine ki ktien la ka dk. 11.

Ngan pyntud ia la ka jingbitar...Ka mut ba U Blei Un pyntud shipor ia ka jingbitar, hynrei namar ki pop jong ki Un ym pynsangeh ia ka.

Dkhot 10 Ha khmih la pynphrang...rupa...(Peit 1.25)...Kane ka mut ba da ki jingjynjar ya pyinkhuid ia

ki. **Ha kane ka bynta ka don ka jingeh ban sngewthuh,** hynrei ngi lah ban iohi ia ka jingmut kumne ba la la pynphrang ia ki da ka jingjynjar. hynrei kim shym long kum ka rupa ki long pynban kum ka eit rupa. Ka jingkylla bamut jong ki kam pat biang dang donkam ia ka jingpynkhuid haduh ban da long kum ka rupa.

Nga la jied ia me...ding jynjar... Ka mut ba la phrang.

Lawarding jingjynjar...kane ka thew ia ka jinglong mraw ha ka ri Ijpt. (Deut. 4 20 ; Jer. 11.4).

Dkhot 11 Namar kumno...ka kyrteng jongnga ?

Lada peit ia ka bynta kaba bud ngi iohi ia ka ktien burom, te ngi lah ruh ban ong, 'kumao yn pynsang ia ka burom', hynrei ka kham dei ban ong 'Ka kyrteng'. Peit ia ka jingia: ong ia kane ka ktien 'Ka kyrteng' ha ki dk. 1, 2, 2, 19). Ia ka jingpynsang ia ka kyrteng, peit Esekiel 20.9, 14.22, 33 ; 36, 21-22.

Ia ka burom...ha uwei pat. Lada U Blei U la iehnoh ia ki Israel junom, ki bym ngeit kin ai burom ia ka jing jop jong ki halor ki Israel sha ki bleithaw jong ki, kumta ia ka burom jong U Blei yn ai ha uwei pat.

Dkhot 12-15 U Blei badonbor, uba la seng ia ka bneng bad ka khyndew, U lah ban kyntiew ia la ki briew.

Dkhot 12 Ia uba la khot jong nga...Ka long ka kam jong U Jehobah ban khot ia ki briew sha ka jingshakri ia u bad ruh ban khot da ka kyrteng. (63.19) **U khot da ka kyrteng ia kito kiba long ki jong U,** (43.1 ; Deut. 28,10, Jer. 14.9 ; Daniel 19.9).

Nga long uba nyngkong...khadduh...(Peit 41.4; 44.6).

Dkhot 13. Ha kane ka dkhot U Blei U pynpaw ia lade ym tang kum U Blei bymjukut, hynrei Uba thaw ia ka bneng bad ia ka khyndew (40, 12-31, 27-28, 42.5, 44, 24 45.11-12, 17-18).

Dkhot 14 **To pynbna ia kiei kiei ! Kane ka long ka jingkhot ia ki Israel ba kin ia wan lang.** Don kiba buh kumne ia kine ki ktien 'mano na phi ba la pynbna ia kine klei kiei ?' (Peit 41.22. 43.9).

Kiei kiei...Ki thew ia ka jingjop u Seiros.

U Trai U la ieit ia u...Kane ka mut 'uta ia uba la ieit da U Trai' kane ka thew ia u Seiros (44.28 ; 45.1, 13, 46.11).

Dkhot 15 **Peit bha ia ki ktien ia ka jingshonjong u nongiathuhlypa ia ki ktien 'Nga' ; 'Ma nga'.**

Un pynman bha...lynti... U Blei Jehovah Un pynlong ia ki lynti u Seiros kiba manbha.

Dkhot 16-17 **U nongialam ba ka lynti...U Blei Jehovah U la iathuhlypa ia ka jingwan u Seiros ym da ka jingstad lane ki jingiathuhlypa ki briew ki bymgeit, hynrei naduh ka por ba ka la long U U don, kata ka mut naduh ka jingsadang ka jingpyndep ia ka jingthmu jong ka jingmih jong u Seiros, U Blei U la don.**

Mynta .U Mynsiem jong U ..Kane ka bynta kam da ai jingshai. Kane ka ktien 'U Mynsiem jong U' kam iadei bha hangne. Don kiba la buh noh kumne 'bad mynta U phah noh ia u (Seiros) ha ka lynti jong U bad ia U Mynsiem jong U sha uba la jied jong U'.

Dkhot 17 **Uba hikai ..pynmyntoi. Kata ka mut da ka jinghikai lyngba ki jingjynjar kum ka jingringmraw sha Babilon.**

Dkhot 18-19 **Ka bainong ka jingkohaguh. Lada ki Israel ki la shah shkor ia ki hukum bad bishar bniah ia kiei kiei ha kaba ia ka jingim jong ka la ialam kat kum ki jingjia pyrthei, te ka jingsuk, kata ka mut ka jingmanbha, ka jingroi, kan long kum ka wah. Ka wah...ka long ka dak jong ka jingtuid ki jingkyrkhu jong U Blei, kiba kyrhai bad ba iaituid (Esekiel 47.1 ; Sekh. 14.8 ; Amos. 5.24). ka hok...ka jingroi ha ka jingmane blei. Ka jingsuk ka mih na ka hok.**

Dkhot 19 U symbai...kum u shyiap...Kane ka pyn-kynmaw ia ka kular U Blei ia u Abraham ha ki engi kiba eh jong ka jingim jong u (Jen. 22.17.

Ki khun...mawria...Kane ka thew ia ka jingbun.

Ia ka kyrteng...ot noh...Ia ka kyrteng jong u Israel ia ot noh ha kane ka por jong ka jingringmraw ha Babilon.

Yn ym da...Kane ka mut ba kane ka jingot noh bad pynjot noh ka dang lah ban jia blang.

Dkhot 20 To khie leit iathuh...kut...ka pyrthei...Ka por ka la poi ha kaba ka Babilon kan sa shah jop bad hangne la kyntu ia ki briew ba kin phet noh shua ba ka jingjynjer kan hap. (Jer. 50.8 ; 51, 6). Kane ka long ka jingiathuhlypa ia ka jingkmen jong ka jingpyllait.

Siewspah...Jakob...(Peit 43.1 ; 44.22, 23).

Dkhot 21 Te kim shym la sliang...ki ri shyiap...Kumba ka la long ha kito ki por jong ka jingiaid kaba mynshua, kumta ruh kan long mynta (Ekso. 17.6, 20.21 ; Salm. 105.41, Peit ruh Is. 41.17-20, 43, 19-21, 44.3).

Dkhot 22 Kane ka dkhot ka long kajuh bad 57.21 Baroh ki jingkyrkhu ba la ong ha ka dkhot 21 ka dei tang ia kiba beit bad U Trai, bad ym dei ia ki bymman. Ki Israel ki dei ban bret noh ia ki kam bymman shua ba kin roi kum ka jaid- bynrlew (Sekharaiah. 12, 10-14 ; 13, 1, 9; 14, 3 ; 14).

LYNNONG 49

Ha kane ka lynnong ngi shem ba la kren shaphang U shakri jong U Trai, uba^{la} khet, bad ba la pah.

Kane ka lynnong ka long kaba eh ban sngewthuh, namar hangne la buh bunsien ia kane ka ktien 'u shakri' bad ha ka dk. 3 la nang pyneh ban sngewthuh namar la buh ia ka ktien 'Israel' ruh hangto. Te hateng hateng ngi la shlm ba 'u shakri' ka thew ia U Seiros bad hateng hateng la buh ba ka thew ia 'Ki Israel'. Namar kata

khnang ban sngewthuh ia kane ka lynnong ngin hap ban peit bniab bad ngin hap ban sngewthuh ia ka jingmut jong une u nongiathuhlypa haba mih kine ki ktien. (Peit ruh ia ka Jingkdew Lamphrang)

Dkhot 1-6 'Ki Jingrwai u shakri'

Dkhot 1. **To sngap...ia nga...** Hangne ngi iohi ba la kren leit ia ki Jentil. Hangne u dei u 'Shakri' uba la kren sha kine kiwei pat ki jaidbynriew. Ha ka rukom kum u nongiathuhlypa, u khot ia kine ki jaidbynriew. Ka pyrthei ka dei ban sngap ia kaei ba un iathuh shaphang ka jingthmu jong ka jingtrei jong u.

U Trai...ka kpoh... Ha ki 44.2.,24 ; 46.3 kijuh ki ktien la pyndonkam ia U Israel. U Blei u la thaw ia ki na ka bynta ka jingthmu jong u. Naduh ka kpoh u la thaw ia ki na bynta ka kam bad jingthmu jong U (Jer. 1.5 ; Salm 22 : 10-11, 139 : 13-16.) Kane ka long kum ka jing-khot ia U Abraham (51. 1 3).

U la pynkynmaw ia ka kyrteng jong nga...ngi lah ban buh kumne 'u la kyrteng da ka kyrteng jong nga' (43.1; 45.3,4). Da ka kyrteng ngi ithuh ia u briew, namar kata ka kyrteng ka asoh bad u briew hi.

Ia 'u shakri' la khot naduh ka kpoh hi kumta la ai ruh ha u ia ka kyrteng.

Dkhot. 2 **Ka shyntur...** hadien ka jingpha jong u bad ka jingai ia ka kyrteng, sa kawei ka dak la ai kata ka long ka shyntur. Ia u briew la sngewthuh na ki ktien jong u bad 'u shakri' u long uta uba la khot ban kren na ka bynta U Blei. Ban batai ia ka bor ka ktien, la pyndonkam hangne ia ka dur kum u nongialeh thma mynda. Ka waitlam dei ka bor ban pom bad u kham uba ngam jylliew (peit Heb. 4.12 : Ephe 6. 17 ; Rev.1.16).

U la buhrieh...(arsien la buh ia kine ki ktien) Kine ki ktien rieh khop bad buhrieh. ki mut ba U Blei u da ia la u shakri bad u buhrieh haduh ka por ba un sei na ka bynta ka kam jong u.

Me long u shakri jong nga, u Israel... Hangne ka mut ia U Israel

Ha uba ngan ioh burom (44.23)... Kito baroh kiba la jied jong U Blei, kin pyndonburom ia u.

Dkhot 4. **Te nga nga la ong ..** Hangne ym shym ong 'U Blei Jehovah u ong'. Kine namarkata ki long ki ktien 'u shakri' shaphang ia lade.

Nga la trei minot ei. Kaba mut ba ki ktien jong u ki hap ha ki shkor kiba kyllut. (6.9,11 peit ruh Mathaios. 11 : 15-17)

Pynban da shisha... ka mut ha kaba kut U Blei un leh hok na ka bynta jong nga.

Ka nong jong nga... ka mut ka bainong katkum ki jingminot bad ki jingshah shitom. Ym shym la pynduh jingkyrmen ia u (42.4) La ka i kumba duh jingkyrmen shipor, hynrei ba U Blei un pynmih ia ka jingjop. (53.10-12) Peit ruh I Kor. 4, 1-5).

Dkhot 5 **Te mynta...ha khmat U Trai...** Kane ka bynta ka ai ia ka daw balei ba u engewskhem ba ia ka kam jong u yn pdiang bad siew bainong (dk 4). Ka daw ka long ba u long uba donburom ha khmat U Trai Hangne ka thew ruh ia ka jingshisha ba la ki nongiathuh-lypa kim ioh ka jingburom na ki briew, hynrei la pyndonburom bad niewkor ha khmat U Blei.

Ban ia lum ia ki Israel ha u... Hangne ka paw ka jingsaphred jong ki Israel. Hynrei yn sa lum lang pat ia ki.

Dkhot 6. Hangne ngi iohi ba ka kam jong U Israel ka long shabar ka kynhun Israel ruh. U shakri u long ruh ka jingshai ia kiwei pat ki jaidbynriew.

Ka long kaba sting...Jentil... Ym tang ia ki Israel ban pynieng, hynrei U Blei u la thmu kham palat ia kane bad kata ka long ba ki Israel kin pynshai ia ki Jentil (42.6, 7 ; 40.3 ; 45.6, 14).

Pynbha...pynsah jong ki Israel... Kane ka mut ia kiba la jied ne 'kiba sah' jong ki Israel.

Dkhot 7 Ka jingmut kane ka dkhot ka long ba wat hapdeng ka jingshah nlewbein hynrei U Blei un pynieng ia la ka jaidbynrlew.

U nongsiewspah...u Bakhuid...hangne ngi iohi biang ia ka ktien teh jutang jong U Blei Jehovah bad la ki briew. Ia ka jinglong khuid jong U Blei la pynpaw ha ki jingbishar jong u bad khamtam ha ka jingsiewspah jong u.

Ha uta uba ki briew ki ibein... Ha ka ktien Hebrew ka mut ba la ibein da ki mynsiem baroh lane da ki briew. (52.14, 15 ; 53.3, 1, 6-9).

Ka jaid-bynrlew ka isih... Lada shu buh beit la kane ka ktien ka long uba long ka jingliti ha ki jaidbynrlew. Ha ki Jew ka mut kum 'uba la sahnarphna'. Ki jaidbynrlew hangne ka thew la ki Jentil.

U shakri ki nongsynshar... Ka mut uba stew la ka khajna kumba dei ka rukom khnang ban pynneh ia ka niam (Math. 17.27). U ban ym faleh pyrsah ia U nongsynshar. (Math. 26.52, 53)

Ki Syiem...bakhraw batri...Ka mut ia ki nongmih-khmat jong ki jaidbynrlew.

U Trai uba iaineh, u bakhuid...ba la jied... U Blei jong ki Isreal lyngba ka jingim jong ki U la pynpaw uba iaineh bad la ki briew, lane uba bat ia ka jutang ha uba ki Isreal ki leh ban shanish. (Deut. 7.9).

Uba la jied ia me... kum kiba la jied jong U Blei (42.1).

Dkhot 8. ...ha ka ia ..sngap ia me... Hangne ka ktien 'sngap' ka mut jubab. Baroh shikatta la sngew kumba U Blei u sngapjar bad ka la long kaba eh ban sngewthuh ia ki lynti jongu ha ka jingiadai bad la ki briew, hynrei ha ka la ba diang hun (61.2) un ai ia ka jubab ia ki jingen jong ki Isreal khlem artatien. Kane ka mut ruh ba U Blei u sngap ia ka jingud ki nongpop.

Sngap ia me... (Peit Salm 2.7. 8 ; Heb. 5.7).

Ha engi jingpynim... Ka mut ka jingwan! ka jong
U Blei da ka jingslewsapah ha ka por kaba blang.

Ngan ri ia me... (Peit 42.6).

Ngan ai ia me ban long ka jutang...paidlang (Peit
42.6). U Paidlang ka mut ia ki Israel.

Pynieng...ban pynioh...ba long khlaw... Ka jinglong
khlaw ka long ka dur jong ka ri Judah ha ka por ba la ring
mraw ia ki Isreal sha Babilon, hynrei yn sa pynioh pat ha
ka ia ka khyndew kynti ha ka por ka jingslewsapah (61.7).

Dkhot 9 Da kaba eng...te mih noh (peit 42.7) Kane
ka thew ia ka jingpyllaft ia ki Israel ka ban sa jia shen.

Ba la khum... Ka mut kite kiba ia shah teh mraw.

Ha kita kiba ha ka jingdem... Kane ka mut ia ki
Isreal ha ka jinglong mraw.

To pyni ialade... Hangne ka mut ym tang ban pyni
hynrei ban iohi da kiwei ruh.

Kia ia bam...jaka bam phlang jongki— Ha ki rishylap
ym den ki lynti syngkien, lane ki jaka bajrong bad ki jaka
phlang. Kane ka mut ba kin sa loh ia ki jaka phlang ym
ha ri shylap, hynrei ha ki jaka ba la rep bad ba la shong
briew ha la ka ri.

Dkhot 10 Ha kane ka dkhot ia iathuh ba U Blei ym
tang ba U pyndap ia ka jingbam, hynrei U lada na ka jing-
shit jong ka ri shylap. U Blei un lalam ia ki hajan ki um
(41,18, 48.21).

Dkhot 11 Pynlong lynti... Ka mut Un weng ia ki
jingpynwit baroh ha ka lynti (40.4). Ka jingong hangne
shaphang ki lum ka thew ruh ia ka bor U Blei halor ki
jingpynlong. Wat ki lum ki dem ha khmat jongu.

Yn pynkyntiew ruh ia ki lynti bah (peit 57.14). Ka
jingkynton kum ha ki pyntha madan.

Dkhot 12. Kine.. Ka thew ia ka jingpynwir ia ki
Israel (43.5-7).

Sinim... Ki nongbatai ki batai ia kane ka shnong ba ka dei ka ri Shaina (China). La ki don kiwei ruh ki jingpyaladei bad kiwei pat ki ri da kane ka kyrteng. Hynrei kaba kham dei ka dei ka ri Shaina. Ki Nong Arab ha kito ki por ki khot ia ka ri Shaina da ka kyrteng 'Sin' ne 'Tehin'. Ki nong Shaina kim don kyrteng kaba kyrpang ban khot lalade, hynrei ki shu shim kylliang na ki nongaynsar ne na kiwei pat ki kyrteng. Hangne ka iadei bha ban ong ba kane ka Sinim ka dei ka ri Shaina namar ka jingjingai, bad ka iapher na kito ba la ong na shatei bad Sepngi.

Dkhot 13 Ha kane ka dkhot ia ka pyrthei mariang baroh kawel la khot ban la shim bynta ha ka jingiaroh ia U Jehobah na ka bynta ka jingleh baphylla ia la ki briew (44.23, 52.9. 55. 12-13).

Un isnei Ka mut ba U Blei un leh isnei ia kiba ahem lanot, namar ka jingisnei jong u ia ki bad ka jutang, kaba u la iateh.

Dkhot 14-16 U Blei um pat shym la klet ia ka Seion .

Dkhot 14 Ka Seion...u la iehnoh ia nga. Ka long ka jingud jong ki Israel, ba ki da mut, ba U Blei U la iehnoh ia ki ha ka ka por jinglongmraw ha Babilon. Namar kata ka long ka jingkyrpad ia ka jingisynei U Blei.

Dkhot 15 Hangne la pynpaw bad shon jur ia ka jingieit U Blei ia la ki jong ki briew ha ka rukom kaba phylla. Ka kham jylliew ban la ka jingieit ba jylliew tam kaba kynja briew, kaba tap lut, khlem pud. Ka tynrai ba khraw tam jong ka jingim Ki Israel, ka long ka jingieit bah ka jong U Blei ia ka, bad kane ka la long ka tynrai jong ka jingpyntngen ia ka. (43.4, 44.21, 46.3-4) Ha U Jer. 31.20 la kren ia kane ka jingieit bakhraw ka jong U Blei ia ki Israel, la kren ruh da U Hosa, bad ha ka Kitab Deuteronomi, bad ha ki Salm peit ruh Mat. 23.37).

Hato ka briew ka lah ban klet...dangbuin. Hangne ka mut ba U Blei um lah klet ia ki Israel (44.21 ; Salm 103.13 ; Mathaios 7.11).

Dkhot 16 **Ha khmih nga la mut dak...ha ki slati jong nga...** Hangne la ring dur na ka rukom jong ki Jew ba ki da pruid pynsah dak ha ki kti ia ka temple lane ka Nongbah jong ki, ba kine ki long kum ki bynta jong ki. (Peit Ekso. 13.9).

Ka ju don ruh ka rukom jong u nongieit ba u buh dak ha la ka kti ban kynmaw ia kaba ieit jong u. Kumta ruh U Blei Jehobah u buh dak ha ki sla'ti ia ka Jerusalem Kane ka jingpynladei ka long ka jingmutdur u nongiathuhlypa. U Jehobah hangne u pynpaw; ia ka jingkynmaw ka ban ym duh noh ia ka Jerusalem bad ia la ki brieve.

Dkhot 17 **Ki khun jong pha ki pynkloi...** Hangne ka mut, ba ki Israel kin pynkloi ban tei pat ia ka ri.

Ki nongpynjot...kin leit noh...ka mut kin ai noh ia ka Judah ha ki Israel.

Dkhot 18 **To khmied ia la ki khmat...da ka jingdeng...** Hangne ka mut ia ka jaka kaba la shah pynjot da ka thma bad ba la kynjah, hynrei;mynta yn sa pynkhapngiah da ki nong-shongshnong. Kine ki ktien ki pynsyriem ia ka Seion kum ka nongleit kurim ka ban sa pynphuh pynphieng pat da ki jingdeng haba yn pynbha pat ia ka.

Phan panpoh ialade...kane ka mut ia ka jingtrei jong ki Israel ban pynkylla ia kiwei ki jaidbynriew sha ki.

Dkhot 19 **Ka ri jong pha ba la jot...**Ka mut ka ri Judah kaba la shah pynjot shisien.

Dkhot 20 **Ki khun...**Ki long kito kiba la kha ha ka por jong ka jingringmraw. Hangne ngilah ban angewthuh ia ka jingbun brieve ha ka ri jinglongmraw (54.1-3)

Dkhot. 21 **Lada ngin peit bha ha kane ka dkhot ngin iohi ia ki jingkylli.** Kine ki pynpaw ia ka jingsngew kyndit kynsan. Peit ia ka jingshon u nongiathuhlypa ia ka ktien 'kine'. Ha ka por jong ka jinglongmraw, ka Seion ka long kum ka bymdonkhun, hynrei peit mynta ka

jingbunbriew ka la nangkiew. Kane ka long ka jingkmien jong ka Selon. Kam shym poi pyrkhat ban ioh pat ia ki 12 jaid ki Israel.

Ia nga la iehnoh marwej...Kum ka kynthei ba la iehnoh da u tnga kumta ruh ka Jerusalem ha ka por ka jinglongmraw.

Dkhot 22 **Ngan rah la ka kti...**Kane (ka mut ka jingkhot ia ki Jaidbynriew.

Ngan pynieng...lama...kynja bynriew...Kane ka long ka ktien ba u nongiathuhlypa u sngewbha ban buh (Peit 13.2, 11, 13) ka mut ka jingsakhi sha ki jaidbynriew.

Kin wallam ia ki khun--shynrang ki tyrpeng...Ki ju rah ia ki khyllung kiba la kham san ha ka tyrpeng, hynrei ia kiba dangrit ha ki kti ne shadem. Hangne ka mut ba wat ki Jentil kin tarap ha kane ka jingwanphai pat ki Israel (60.4 ; 66.20)

Dkhot 23 **Ki...syiem...slajat jong pha.** Kane ka mut ia ka dak jong ka jingpyndem ki syiem.

Kiba apkhmih ...sngewlehrain. (Peit 40.31, 51.5). Hangne u nongiathuhlypa u kren ia ka jaidbynriew kaba iai apkhmih. Hangne la pynpaw ia ka dur jong ka jingjynjar, hynrei u ai mynsiem ba kito kiba apkhmih ha U Blei kin ym sngewlehrain. U Blei Un wan ban pyllait ia ki na ka jinglongmraw.

Dkhot 24 **Yn knieh ia ka jinglute** Ki Israel baroh shikatta ki la long ka jinglute jong ki Jentil hynrei mynta U Blei un shim noh ia ki na ki Jentil.

Lano yn pyllait noh da ka hok ? Ki Israel ki la hap ha ka pop bad ki la dei ban shah ia ki jingeh (50.1) jong ka jinglongmraw. Mynta la dei ban pyllait ia ki da ka jingsiewspah.

Dkhot 25 **Yn pyllait noh ia ka jinglute...ba itriem...** Kane ka long ka jubab ia katei ka dk. 24.

Dkhot 26 Ngan pynbam...da ka doh jongki hi... Kane ka long kum ka jingialeh markynti (9.20). U Blei un ialeh pyrshah ia ki nongshun ki Israel.

Buaid da la ka jong ka snam...da ka wain thymmai... Ka long ka dur ka jingleh kyliang U Blei na ka bynta ka jingpynshitom ia ki Israel

kumba da ka wain thymmai...Ka wain thymmai ka dei ka um sohwaing ka bym pat pdem. Ha ka por mynshua ia kane la ju buh slem bha bad ynda la buh slem nangta ka sa pynbuaid. Kumta hangne ka thew ba yndang pyniap shuh lane pynumsham ia kito ki briew kiba lehbein ia ki Israel khnang ba kin tip ia ka bor U Blei Jehobah.

LYNNONG 50

Ha kane ka lynnong la iathuh ia ka jingbishar U Blei ia ki Israel na ka bynta ki pop jongki, hynrei wat la katta ruh Un ym kyntait noh ia ki.

Dkhot 1 Hangno ka kot iehnoh ka kmie jong phi... Peit Deut. 24 : 1-4 ha kaba u tnga u dei ban thoh ia ka kot iehnoh bad buh ha ka kti ka tnga, nangta kan sa lah ban shongkurim pat, hynrei kan ym lah ban wan phai pat sha u tnga ba mynshua jongka.

Hangne ngi lohi ia u Nongiathuhlypa, kum ki jong u Hosia, Jeremalah, Esekiel, ba u batal ia ka jingiateh jutang hapteng U Jehobah bad la ki jong ki briew ha ka dur ka jingshongkurim.

Ha kajuha ka rukom u kren shaphang ka jingbymbat ia ka jutang jingiateh ha ka jingishongkurim bad ia ki jingmih na kane.

Ha ka jingshisha ki Israel ki la long ki bymishineh. bad bunsien ka la don ka jingiakhlad, hynrei ym shym ai ia ka kot iehnoh (Jer. 3.8, 14). U tnga u don ka hok da ka ain ban iakhlad bad ka tnga, hynrei U Jehobah, kum u tnga jong ki Israel um shym leh ia kata.

Lane uno u nongairam jong nga... Kane ka long ka dur jong u kpa uba ha ka jingshitom ne kyrduh u la hap ban die ia ki khun kum ka ram (52.3 ; Ekso. 21.7 ; Neh. 5.5). Hynrei U Jehobah um don kum kita ki nongairam.

Ha khmih namar ki pop...(54.1 ; Hosia 2.4 ; Eze. 51.2) Ka jingbakla ka dei ka jong ki Israel, ym ka jong U Blei, ba ki la hap ban leit sha ka jinglongmraw.

Dkhot 2 Balei...shym la don' briew ? Hangne ka mut ka jingbymdon ka jingkohnguh bad ngeit la ka jingpynbna. (53.1, 3). Ha kane ka bynta peit ruh (40.1-11).

Hato la pynlyngkot...siewspah ? Ka dur jong ka kti kaba lyngkot, ka long ka dak jong ka jingtlot, hynrei ka dur jong ka kti kaba jrong ka long ka dak jong ka bor (59.1). Hangne ka mut wat la bun ki pop, U Blei U dang lah ban pynim lane siewspah.

Ha ka jingsneng jong nga...pynrngad ia ka duriaw... (Ekso. 14.21) kane ka long ka dur jong ka jingpyllait kaba nyngkong na Ijipt, hynrei kane kaba ar kan kham long kham phylla.

Nga pynlong khlaw ia ki wah... Kane ka lah ban long ha ka pharsbi, ha ka ban pynlong la ka jingroi jong ki nongshun sha ka jingkyrduh.

Ki dohkha jong ki ki iwtung... Ka mut ka jingbishar la kaba la leh halor ki nong Ijipt, ha kato ka jingpyllait mraw kaba nyngkong (Ekso. J.18, 21).

Nga pynkup iong ia ki bneng... Kane ka long sa kawei na ki jingbishar ba la leh halor ki nong Ijipt. (Ekso. 10.21)

Nga pynlong jainkup ia ki jain byrni. (Peit Jingpynpaw 6.12).

Dkhot 4-9 Hangne la buh biang ia ki Jingrwai u Shakri (Peit ia ka ktien Lamphrang).

Dkhot 4 U Trai...thylliej...thait... Hangne ka mut ba U Blei u ai ha la u shakri la ka bor ban kren (kum ha u Moses Ekso. 4.10-12 ; Jer. 1.4-10). Une u dei u synran

u Jehovah (8.16 Peit ruh 49.2). Ki ktien hangne ka mut ka jingpyntngen ia kito kiba thait kiba don ha ka jinglongmraw.

Jong kiba shah hikai... Ym ha ka jinghikai ba kynja briew hynrei kaba kynja blei.

U pynkyndit man la ka step... Kane ka long ka dur jong u nonghikai uba kysiew thiah ia ki khynnah skul bau sangap la ki jinghikai ha ka por step.

Pynkyndit ia ki shkor jong nga... U pynkhreh ia ki bau pdiang ia ki jinghikai.

Kum kiba shah hikai... Hangne ka mut kiba shah hikai ia ka jingkohnguh na ki jingjynjar jongu (Heb. 5.8).

Dkhot 5 U Trai U Blei...plie ia ki shkor... Ka mut ka jingshahshkor bad ka jingkohnguh (42.20 ; 48.8 ; Salm 40 6).

Ngam shym leh kiat... Ka mut hangne ia ka jingmon ban leh ia ka kam ba la pynshot.

Dkhot 6 Ki nongsympat...Ka mut sympat da ki shabuk. Kane ka long ka jingshah jong u nongbud jong U Jehovah ha la ki jong ki briew. Phut ia u shniuh. Ka long ka jingshah leh ibein kaba khraw ha kito ki por (2 Samuel 10.4). ...bynthiew...kane ruh ka long ka jing-pynlehrain (Job 13.10). Namarkata hangne ka kdew ia ka jingshahlehein kaba da ktah kti. (Ka iasyriem ia ka jingsbah U Jisu)

Dkhot 7 Naba U Trai U Blei...un iarap... (Peit 42.4) Da ka jingngeit, u shakri un teng skhem.

Khmat kum u mawshamok... (Peit Jer. 1.8, 15, 18, 20 ; 20.11 ; Ese. 3.8-9).

Dkhot 8 Uta u bapynksan...hajan... Kane ka mut ia ka jingiasyllok kaba jan bad la U Blei bad kane ka pynngeit ba U Blei un pynksan ia u (52.13, 53.11).

To ngin ia ieng lang. Kum ha ka jingbishar.

Uei u nongialeh ia nga Ka mut uei u ban mudui ia nga ? (Sekha. 3,1).

Dkhot 9 Ha kkmih...iarap ia nga... (Peit 52.13, 53.10 ; Salm 118.6 ; Jer. 23.5).

Uei uta...pynrem ia nga... (Peit Rom 8.33).

Kum ka jain kin iaman rim... (51.6, 8 ; Ps. 102.26).
Ka dak jong ka jingriewspah ha kito ki por ka long ki jain kiba rem; dor, hynrei kiba lah ruh ban bam da ki khniang (51.6, 8 ; Hosia 5.12 ; Ps. 39.11, 102.26).

Dkhot 10 Hangne la kren ia kito ki Israel, ki bym iaineh ha la U Blei bad kiba la duh noh ka jingiadei bad kito ki Israel kiba dang bat ia ka jingiateh jutang bad U Blei (Nujor 51.1, 7 kine hangne ki dei ki Israel kiba dang iaineh).

Uba kohnguh... Ka mut kiba shahshkor

Dkhot 11 Kane ka dkhot ka pynpaw ia ka jinglong ki bymriewblei kiba ha ka por jong ka jingeh, ha ka jaka ban shaniah ha U Blei, ki shaniah ha lade.

Ki phliah ding... Kine ki long ki phliah ding kiba lip noh tang shikhyllipmat. (Kane ka jingshaniah ha la ka bor kam long ei ei namar ka lah ban neh tang shi khyllipmat).

Bad hapdeng ki phliah ding...thiah hapdeng ka sngewsih... Kane ka long ka jingianujor ia u briew uba riewblei (ngeit) bad u bymngait. Ki bymngait kin hap ha ki jingsngewsih.

LYNNONG 51

Dkhot 1-23 Kane ka bynta ka kren shaphang ka jingpynshlur ia ki Israel ba kin iaineh ha la U Trai Jehobah na ka bynta ka jingpyllait jong U.

Dkhot 1 Phi kiba bud ia ka hok...Don na ki nong-batai kiba batai ba kumba kane ka jinglathuhlypa ka thew ia kaei kaei ka ban sa wan, kumta ki buh noh kumne 'phi kiba bud ia ka jingpyllait'. Hynrei hangne kane ka ktien 'ka hok' ka kham dei ia ki Israel kiba dang bud ia

U Blei. (Lane kito ki Israel kiba 'khyndiat' kiba riew-blei Peit dk-7). Hangne lah ban ong ruh 'phi kiba hok. Ka jingkhok hangne ka long ban khmih sha u Abraham uba la long ka nuksa kum u riewhok, uba long ruh u kpa jong ki. Kumba la kyrkhu ia u Abraham, kumta ruh U Blei Un kyrkhu ia ki (dk. 3).

Khmih ha uta u maw...thliew ka krem... U Maw bad ka krem ki long ka dak ka jinglalong kawel ki Israel. Baroh ki khun Israel la tih na ujuh u maw. Don! kiba tharai ba kane ka lah ban iadel bad ki khana puriskam nangne nangtai (kum ki krem ha Hebron) hynrei kane kam iadel satia.

Ka krem—Ka long ka thliew ha kaba ki tih ban loh ia ki mar khyndew. Hangne ka thew ia ka jinghiar pateng ki Israel na u Abraham. (Peit 48.1).

Dkhot 2 Khmih sha u Abraham u kpa bad ka Sara kaba la kha. (41.8, 63.16). Baroh ki Israel ki long ki khun u Abraham bad ki la loh bynta lang na ki jingkyrkhu ba u la loh.

Heba u dang marwei nga la khot ia u. Hangne ka mut kumne 'nga khot ia u tang marwei'. (Jen. 12. 1-3). Nangne ngi engewthuh ba kumba U Blei U la khot ia u Abraham tang marwei khlem khun, hynrei hadlen U Blei U la kyrkhu ban long ka jaldbynrlew (Jen. 12.1 ; Eso. 33, 24). U Blei U lah ban kyrkhu ia kane 'ka bynta kaba dangsah' jong ki Israel. (Sekharalah 13.8, 9).

Nga la kyrkhu pynman bun...Kane ka thew ia ka jing roi jong ka jaldbynrlew.

Dkhot 3 Namar U Trai...ka Seion...Kane ka la ka ban wan, ka long ka la jong ka jingpyntngen ia ka Seion. (40.1, 61.2, 66.13 ; Jer. 11.13 ; Lukas. 2.25. Kine ki ktien. "La pyntngen" ki paw kumba kren ia kaba la dep, hynrei ki mut la kael kaba U Blei Un leh, ki long hi ia kiba bha kumba u leh ha kaba ladep.

Pynlong ia ka rikhlaw...Eden...kper U Trai...Ka mut jingpynioh pat ia ka paradise jong ka Eden hyndai (Jen

2.8, Esekiel 28.13 ; Jingpyn. 2.7). Hangne ka mut ba kaba kut kan long kum ka Eden kaba nyngkong.

Yn shem hangta...ka jingkmnen bad jingsngewbha... Ha ka jingthoh barim ka mut kumne 'ka jingud bad sngewslh kin her noh' (Peit ruh 35.12 ; 61.7 ; 66.14, Jer. 30.1.

Dkhot 4 To sngap ia nga...jaidbynriew.....Hangne ka mut ia ki Israel. Haba ong ki jaidbynriew ka thew ia ki Jentil.

Namar ka hukum kan mih neh na nga...Ka hukum hangne kam mut ia ka hukum kum ka ain, hynrei ka thew ia ka jinghikai ba la pynpaw ha ki.

Pynneh Hangne ka mut ban pynskhem.

Jingshai ia ki kynja bynriew (Peit 42 ; 6).

Dkhot 5 Ka hok jong nga...jan...Ka jingpyndep ba hok jong U Blei da ka jingpyllait noh ia ki Israel (46.13 ; 56.1 ; Rom. 10.8,9).

Ki ksangtl...bishar ia ki kynja bynriew...Hangne ka pynl ia ka bor jong U Blei (Peit ruh 40.10 bad 45 : 20-25 kine ki long kumjuh).

Dkhot 6 To khmih ia la ki khmat...U nongiathuh-lypa um ngiah ban iai iathuh ia ka jingbymneh klei klei haba u pyni ha pyrshah jong ki ia ka jinglong bymjukut jong U Blei (40.6-8). Ka bneng bad ka khyndew ki long kiba neh na ki jingthaw U Blei, hynrei haba ia pyrshang bad ka jingpynim U Blei kim long kiba neh junom. (Mathalos 25.35).

Ki bneng...kum ka jtdem...(Peit Hosia. 13.3 ; Salm 68.2 ; 102.3).

Kum ka jain. (Peit 50.9, 132, 26).

Iap kumjuh...Hangne ka mut kumba iap lem ki khniang.

Ym duh noh...Ka mut yn ym pyndkut noh.

Ka hok...Ka jingkular baskhem (dk.5).

Dkhot 7 Phi kiba tip ia ka hek...(Peit dk.1).

U paidlang...hukum jong nga...dohnud...Kane ka bynta ka ia syriem bad ka jingkren u Jeremaiah. U nong-iathuhlypa hangne u pyrkhat ia ka jutang kaba thymmai bad ki hukum, ia ki ban buh jingkyrmaw ha ka dohnud. (Jer. 31 33 peit ruh Isa. 1, 29.13, Ps. 40 8).

Wat sheptieng ia ka jingkren bein ki briew...Hangne haba u buh **ki briew** ka pynpaw ia ka jingtlot jong u briew (peit dk. 12) haba ia pyrshang bad ka bor jong U Blei. Namarkata haba U Blei U long Uba khrawbor ki Israel kim dei ban sheptieng.

Dkhot 8 U khniang un bam ia ki...Hangne kam mut ba u khniang un bam ia u briew, hynrei ba yn sa pynjot ia ki da ki jingleh U Blei. Hangne ka pynpaw ia ka jingkhraw ka jingpynim U Blei ha pyrshah ka jinglyngkot jong ka jingim u briew.

Dkhot 9 To khie kup ia ka bor...Kane ka long ka dur jong ka jingiam bad khot ia ka jingiarap (63.7, 64.12, Salm 38, 74, 77, 79). Kane namarkata ka long ruh ka jingduwai jong ki Israel ha ka ri ka jinglongmraw.

Ksangti U Trai...Kane ka long ka jingkyrpad ia ka jingtrel U Blei (dk. 5). Ka ksangti ne ka kti ka ieng na ka bynta ka bor (peit ia ki jingbatai sha khmat).

Dkhot 9-10 Rahab, iakjakor, ka duriaw, ki um ba jylliew...Kine kat kum ka khana puriskam ki long ki bor kiba trei ha shuwa ka jingpynlong ia ka pyrthel. Kito ki briew ha kito ki por ki ngait ba kine ki long shisha. Hynrei ha kane ka bynta ka thew ia ka dur jong ki bor kiba ialah pyrshah ia ki Israel. Ka Rahab, ka thew ia ka Ijpt (30.7). U Iakjakor u long ka shap jong ki Ijpt. (Kane ka shap la buh hadien ka jingjop ia ka Ijpt da u Augustus). **Ka ba pynrngad ia ka duriaw...ka thew ia ka jingjia ha ka jingpyllait** kaba nyngkong na Ijpt. (43.16 ; Ekso. 14.21).

Dkhot 11 Te kiba la siewspah...kin twan phai...(Peit 35.10). Kumba U Blei U la pyllait ia ki Israel na ri Ijpt, kumta un leh ruh mynta (11.11-16).

Kin wan da kaba rwai.. Kane ka long ka dur jong kito ki briew ha kito ki por kiba iaid khali kynhun, ki da' rwai lynter lynti. Kumta ruh kan long ia ki Israel ha ka jingwan phai.

Dkhot 12-14 Ka jingpyntngen ia ki Israel

Dkhot 12 Nga ma nga...pyntngen ia phi...(40.1 ; 49.13). U long^o ma u uba don bor ban pyntngen. Kane ka iai kren ia ka jingiadei U Blei bad la ki jong ki briew, ki Israel.

Me me long uei ? Ka mut kumba ong 'Balei' ?

Ba me sheptieng ia u-briew uban sa iap...Ki nongban bein ki long ki briew ki ban sa iap (40.6), bad kiba tlot bor.

Kylla kum u phlang. (40, 6, 7 bad 'Salm. 90.5), 'hynrei U Blei Um long kumta.

Dkhot 13 Me la klet...bad me iai sheptieng...Peit bha ia kine ki ar tylli ki ktien klet bad sheptieng. Kine ki ia iaid lang. Ha ka dk. 12 ruh ngi shem ia ka ktien 'sheptieng'. Hangne ka jingsheptieng ka mih namar ba ki la klet ia U Blei.

U Trai nongthaw...Kane ka kdew biang ia ka jing-khraw U Blei kum U nongthaw' Uba lah ban pyntngen.

Haba u kbreh ban pynjot noh...Hangne ka thew ia ka jingpynjot kumba wiat ia u khnam ha ka ryntieh ban siat.

Hangno ka jingkhieh bitar u nongban bein ? Kine ki ktien kim da jahap eh hangne. Hynrei wat la katta ruh ka thew ia ka por jong ka jingpyndep ia ka jingpynjot ia ki nong Babilon kiba leh donbor, hynrei ki ban sa duh noh shen (dk. 12)

Dkhot 14 Ia u khun kliar wait...Ka mut hangne ia kito ki koidi ryngkat bad ki kynjri ha ki kti kiba la shah kem bor ban long mraw. Don ruh kiba batai ia ka jinglong ki koidi ba la pyndem ngon kum ki mraw.

**Yn pyllait noh shen shen... Katei ka dur ba la kdew
haneng shaphang u khun kliar wait ka thew ia ka por kaba
la jan kut jong ka jinglongmraw ha kaba yn sa pyllait
noh shen. Namarkata ka pyni ia ka jinglyngkot jong ka
por jinglongmraw.**

**Yn ym iap ha ka thliaw Hangne ka thew ia ka jing-
long ki Israel (ba kin ym hap shuh ha ka jingjynjer, ka
jingiap, ne jingkyrduh. (Salm.34.10,37.25, 33.16, Jer,
37. 21).**

**Dkhot 15 Ha kane ka dkhot la pynkynmaw biang
ia ka jiangkhem ka kular U Blei. U Blei u pynskhem ia
kaba la ong ha ka dk. 14**

**Pynkhib ia ka duriaw...at phyllung...kyrhuh...Hangne
ka mut ka jingeneng ia ka duriaw bad ki jingatphyllung
kiba kyrhuh. Don ruh kiba buh ia kine ki ktien kumne
'da ka jingpynpait ia ki um, u pynlong jai jai ia ki.'**

**U Trai ki pait long ka kyrtang jong nga...U Jehobah
U Blei ki Israel, u long u badonbor halor ka pyrthei.
Namarkata ki Israel wat la ha ka jinglongmraw kim dei
ban sheptlong.**

**Dkhot 16 Buh ia ka ktien ha ka shyntur jong me...
Kine ki ktien ki thew ia ka jingphah jong U Blei ia ki
Israel ban long ki nonglathuhlypa jong u. Peit 49.2.,50.4.
Jer. 1.9.**

**Nga la tap ia me...jinkah ka kti—Ka' mut nga sumar
ia me (49.2.)**

**Ba ngan ioh thung ia ki bneng...khyndew...Thung ka
long kumba 'sher dara' (Daniel 11.45), Ka mut ka jingleh-
bha U Blei na ka bynta ki Israel.**

**Bad ong ha ka Seion...Kane ka thew ia ka jingpynioh
pat ia ka jinglailuid, kaba long ka bynta jong ka
jingthaw thymmai ka ban sa wan. (65.17-19). Ha kane
ka jingthaw thymmai, la pynkynmaw biang ia kine ki
ktien 'teh jutang 'Ma pha pha long u paidlang jong nga'.**

Dkhot 17 Ka khuri jingbitar...Ia ka jingbitar u Jehobah la ianujor bad ka jingdih kaba pynbuaid (Jer. 25 : 15-31, Esekiel 23, 31-34; Jingrwai Sngewasynel 4.21 ; Obadaia. 16 ; Sekharsia 12, 2 ; Salm 60.8 75,8) Kane ka long ka jingbishar bad ka jingalnong U Blei.

Na ka kti U Trai (40.2) Ka mut ba la pynshitom da U Blei hi.

Pha la dih lut ia ka...ba la dih khlem pynsah wat shi-jaw ruh. Hangne ka thew ia ka jingbitar U Blei ia ka Jerusalem namar ki pop jong ka.

Dkhot 18 Kane ka dkhot ka mut ba ha ka por ka jingpynshitom ne jingpynbuaid (dk.17) da ka khuri ka jingbitar U Blei ia ki Israel, ym don shuh ban talem ia ki namar ha kane ka por kim pat peltmat na kata ka jingbuaid. Kane ka long ka dur jong ka jinglong ki Israel ha ri Babilon.

Dkhot 19 Kine artylli...Ha kane ka dkhot la buh ia kine ki jingpynjot ia ka ri da ka waitlam bad ka nemaniew.

Uei u ban sngewasynel ia pha...lane "uei u ban ai ka jingiarap."

Pyntngen ia pha...ka iadei bad kitei ki ktien 'uei u ban sngewasynel' (Pelt Jingrwai Sngewasynel. 2 11-13).

Dkhot 20 Ki khun jong pha...khlieh ki lynti shnong ...Kine ki ktien kim da iadei eh hangne imat la wanrah na Jingrwai Sngewasynel 2.19

'lang khlaw ha ka jar...Ka dur jong ka nongbah ba la shah jop. kum u blang khlaw ba la ngat ha ka jar, ka nongbah kan khih lehnohel ban pyllaht talade.

Jingkhihbitar jong U Trai...kane ka long ka dur jong ka jingbisharblei dk. 17.

Dkhot 21 Pha kaba...hynrei ym da ka wain...Kane ka thew ia ka Jerusalem.

Dkhot 22 **U Trai...uba iasaid...U Blei U iasaid na ka bynta ki briew jong u pyrshah ia ki nongshun** (41.1-42. 4, 43.8-13,44,6-8,21,23).

Dkhot 22 **Ha khmih nga la shim...Mynta U Jehobah un shim la ka jingbitar jong u na ki Israel bad un ai noh sha ka Babilon.**

Dkhot 23 **Kiba pynjnjar...Kane ka thew ia ki nong Babilon** (49.26)

Kiba la ong ha ka mynsiem...ryngkang...Kane ka long ka dur jong ka jingshah jop (Ki nongjop, ha kito ki por ki da iuh shisha ha ki ryndang jong ki syiem kiba shah jop. U Sapor jong ka ri Persia u la leh ia u patsha Rome. (Joshua.10.24).

LYNNONG 52.

Ha kane ka lynnong ngi iohi ia kawei pat ka rukom jong ka jingiathuhlypa. Mynta la pynsawa ia ka Jingrwai Jingsiewspah.

Dkhot 1 **To khie to khie.....Hangne kã mut ka jingkyrsiew ban khie na ka jinglong duh jingkyrmen sha ka jingkyrmen** (51.9.17).

Kup ia la ka bor...Ha kane ka jinglong kaba thymmai ka Seion kan kup kan sien da ka bor.

Kup ia ki jainkup baitynnad ..Kum ka jingpynitynnad da kaba kup ba riam bha. Kane ka thew ia ka Seion baka la wai noh ka jinglam briew bad kam long shuh ka mraw.

Ka Jerusalem ka shnong ka bakhuid...Kane ka long ka dur jong ka jinglong thymmai ym kumba long mynshua.

Ka jingkhuid hangne ka thew ia ka jinglong basngur ba lait na ki jingpyut plak jong ka mynnor.

Ia ka Seion hangne la pynsyriem kum ka briew kaba apkhmih ia u Sylem u ban kiew ha ka khet, kumta ka dei ban pynitynnad bha la lade. Ki jain kiba lasoh bad ka

met ki don ka jingiadei bad ka jinglong jingim. Kumba U syiem u phong ia ki jain syiem, u briew u bakhuid u riam da ki jain ki bakhuid.

U bym shym la otsher.....ha pha (Nahum 1. 15, Jingpynpaw 21.27, 22.14-15). Hangne ka mut ia kito kiba la pynmilai la lade bad ki bleithaw nongwei bad pynjngut ia ka jingngeit Israel. (peit Dk. 11).

Dkhot 2 **Ka Dewmet.** Kane ka thew ia ka jaka shong kito kiba iam briew (Job 2.12-13).

To ieng, to shong...Kane ka mut ha ka rukom kaba i shongkun lane ha ki jaka kiba kham bha. Hangne ka mut ka bashong ha ki jaka kiba bha hadien ba la kynther ia ki jakhlia na ki kjat ne ki jain jyneur.

Jingkhum ka ryndang jong pha...Hangne ka thew ia ka lyngkor jong ka jinglong mraw.

Dkhot 3 Kane ka dkhot ka mut ba U Blei U la pynshitom ia ki Israel namar ki pop jong ki, hynrei ka Babilon kan ym don hok ei ei ban dawa halor ki Israel. Kane ka mut ruh ba ka Babilon kan pyllait ia ki Israel khlem kano kano ka jingdawa na ki.

Dkhot 4. Ha kane ka dkhot u Nongiathuhlypa u pyrkhat shaphang ka jinglong mraw ha Ijpt bad ia ka jingleh bor jong ka Assyria. Kine artylli ki ri ki long ki bor kiba la iai pynshitom ia ki Israel. Ki Israei ki la leit sha Ijpt, ym namar ba ki shah jop, hynrei kum ki nongphetwir namar ka khlem ha ka ri jong ki, hynrei ki nong Ijpt ki la pynlong mraw ia ki khlem kano kano ka daw ne ka hok. Ki nong Assyria ruh ki la wan jop bunsien ia ki Israel bad ki la leh donbor halor ki Israel.

Dkhot 5 **Ngan leh aiu hangne?**...Lane ngi lah ban buh kumne 'aiu nga shem hangne'? Madien ka jing-kren shaphang ka Ijpt bad Assyria, U Jehobah pat U kren U da buh ia lade ba U don lem ha ka jinglong mraw. U nujor ia ka jinglong ha Babilon ha kata ka por bad ia kato ka por ha Ijpt bad Assyria.

Haba la shim ei ia u paidlang jong Nga... Kata ka mut ba la ring mraw ia ki (49.24,25) kumto khlem da thied.

Kita kiba synshar halor jong ki... Ka mut kita kiba leh donbor.

Ki kyang .. Hangne ka idei ban ban buh kumne 'Kita kiba synshar halor jong ki, ki la pynkyang ia ki'. Pynkyang ka mut ka jingiam.

Bad ia ka kyrteng jong nga la iai kren bein baroh shisngi .. Ki jingthoh kiba rim ki ong kumne 'Ki nongsynshar jongki ki leh sarong baroh shisngi' (Rom 2. 24). Ka mut ruh ka jingleh bymsuidniew ia ki briew U Blei. Ka daw jong ka jingpyllait noh ia ki Israel na Babilon, kam dei namar ka jingbha jong ki, hynrei na ka bynta ka Kyrteng bakhuid (Esekiel 20. 9,14). U Blei Un ym shah ban pynsang ia la ka kyrteng.

Dkhot 6 Ha kane ka dkhot la iathuh ba ha kata ka sngi bakhraw jong ka jingsiewspah (dk. 3), ki briew jong U Jehobah kiba la shah ring mraw kin tip ia ka kyrteng jong Uta ia uba ki nongsynshar ki kren bein. Hangne ka kham kit jingmut, lada buh kumne, 'ba ki briew kin tip ia U Blei jong ki, Uba halor baroh, Uba donbor baroh'.

Kin tip... Ka mut kin tip ia ka jingpyndep ia ki ktien jong U (45.19,46.11. 48.11).

Dkhot 7 Ah katno.....iathuhkhana babha....(Peit Salm 125 2) U nongiathuhlypa u pyrkhat shaphang ka jingwan kaba kyrkieh jong u nonglamktien, bad u peit ia ki kjat katba u dang jan sha ka nongbah. Ha ka history jong ki Israel, bunsien, ki briew ki ju apkhmih, ki da lynga pisa, lano kan wan ka khubor na ka madan thma. **Ki kjat ...jong ki nonglam khubor** peit 2 Samuel 18. 25-27 ha kaba u Dabid u apkhmih ia ka jingwan poi ki nonglamktien na ka madan thma. (Pelt ruh Nahum 1. 15).

Nongiathuhkhana Hangne ka mut u nonglamktien.

Uba pynbma ia ka jingsuk...jingbha...jingpynim... Kine ki ktien ki iadel bad ka jingjla ka ban sa jia long.

U Blei jong pha U synshar. lane 'U Blei jong pha U long U Syiem' (40.10, ; Salm 47.8, 93.1, 97.1 99.1). Ka jinglong Syiem U Blei ka long ka jingpyrkhat ha Babilon ruh. Ha ka por leh niam ki ju ong 'U Marduk u long u syiem' (pule Salm 47). Kine ki ktien namarkata ki iathuh ia ka jingwan ka hima ka jong U Blei, ha kaba U Blei Un synshar kum U Syiem.

Dkhot 8 Ka ktien ki nongap phira...kin iarwailang... U nongiathuhlypa mynta u phai pat sha u nongap phira, uba shong ha ki kynroh kiba la twa ka Jerusalem (21.6-9; 62.6). Ka kam jong u Nongap phira ka long ban khmih ia ka jingwan jong u nonglamktien bad ka khubor. Ki nongap phira haba ki iohi ia ka jingwan ki nonglam ktien bad ia ka khubor jong ki, ki pyrta da ka jingkmén. kumba ka Miriam ka rwai haba ki Israel ki la ia id lyngba ia ka duriaw basaw (Ekso. 15.21).

Markhmat markhmat...Kane ka mut kin iohi hajan bha bad tyngkrein. (Jingkhein 14.4 ; Ekso. 33.11).

Kine ki nongap phira, ki long kito kiba ia duwai na ka bynta ka jingsuk ka Jerusalem (62. 6,7).

U Trai Un phai pat sha Seion...Kane kam mut ba U Blei U don ha ka ri ka jinglong mraw ha Babilon, hynrei ka mut ba ha kata ka por jong ka jingpynioh pat ia ka Jerusalem ha ki Israel Un wan ban shong ha ka jaka shong jong ka burom (Esekiel 43, 1-5). Don ki jingthoh kiba rim kiba ong kumne 'ha kaba un wan wallam pat ia ka shakeinah sha Seion'.

Dkhot 9 To kyang, kmén, ia rwai lang...Phi ki jaka kynjah ka Jerusalem...U nongiathuhlypa mynta u khot ia kata kaba jot ban khie pat. Ka jingrwai ryngkat bad ki jingtem jingput ki long ka bynta mane blei jong ki Israel naduh mynbarim. Te haba ka nongbah kaba ia shah jop kan ieng pat, ki Israel kin rwai da ka jingkmén.

Dkhot 10 U Trai U la loit lyngkhuid ia la ka ksangti. Kane ka long ha ka dur jong ka jingpynkhreh ia ka jingialeh. La mut dur ia U Jehobah ba U kyndong

neh ia ka sopti ka kti kamom kaba lah ban pynwit ha ka jingialeh (Esekiel 4. 7).

Ksangti bakhuid... ka ksangti ka long kaba khuid namar Un ialeh ha ka jingialeh thma bakhuid (40. 10 ; 42. 13 ; 98.1).

Kiba kut ka khyndew baroh. (Peit 40. 5. 45. 22-23, 48.20 ; Loukas 2. 30-31).

Dkhot 11 To kynriah noh to kynriah noh... mih noh nangta... ka mut mih noh na Babilon (48 20 ; Sekharai 2. 6,7). U Nongiathuhlypa ha kane ka por u mutdur ia lade ba u don ha Jerusalem bad ap ia ka jingwan phai jong U Jehobah sha Jerusalem. Ka jingshong slem ha Babilon ka la pynngiah ia ki Israel bad ki kwah ban mih noh.

Wat ktah ia kaei kaei ka basang. Ki briew ki dei ban pynkyntang ia lade ha kaba kin iakynduh bad kane ka por kaba khuid. U Blei Un isid lem bad ki, namarkata ki dei ban long kiba khuid.

Phi kiba bah ia ki khiew U Trai... Ki Lyngdoh bad ki Lebi, ki dei kiba bah ia ki khiew ki pliang jong ka iing U Trai (Jer. 27 18). U Nebukhadnessar ha ka por ka jingjop ia ka Jerusalem u la rah ia kine sha Babilon (2 Khronikl 36. 18). U Seiros pat u la pynphai noh ia ki (Esra 1. 7-11).

To long khuid... Kane ka mut da kaba pyniakhlad noh ialade na ki bleithaw bad nongmane bleithaw ka Babilon.

Dkhot 12 Naba phin ymia mih noh da kaba kyrkieh ... Ha ka por ba ki Israel ki la iehnoh ia ka ri Ijpt ki la hap ban phet kyrkieh (Ekso. 12.33,39 ; Deut.16.3.), kine pat kiba shongmaraw ha Babilon kin leit phai suki ha ka jingsauk. Kin dang ioh por ban khreh ban khrom bad pyakhuid ialade.

Namar U Trai Un leit ha ehua jong phi... Kane ka mutba U Jehobah kum u nongialam un ialam ha khmat (40.3. Ekso. 23.20; Mikah.2.13.) Namar kata hangne ngi iohi ia ka jinglanajor hapdeng ka jingpyllait na Ijpt bad kane ka jingwanphai sha Jerusalem.

Dkhot 13-15 Ha kine ki dkhot, ngi fohi biang ia ka jingkren shaphang 'u shakri'. Kane ka bynta 'ka sdang da ki ktien U Blei Jehovah ba u iathuh beit ia ka jingjop jong u shakri.

Dkhot 13 Ha khmih...Kine ki ktien ki ialam jingmut ban pyrkhat shaphang 'u shakri'

U shakri jong nga ..Peit 42.1 ha kaba la kren kumjuh shaphang une u shakri bad peit ia ka jingiadei ha 41.8 ter.

Un leh stad...Ki don shibun ki jingbatai ia kine ki ktien. Don kiba buh kumne 'un ioh ka jingjop', (Joshua. 1.8 ; I Samuel. 18.5,14,15 ; I. Syiem 2.3 ; Jer.10.21) Ka jingjop jong u shakri ka long namar ka jingstad jong u (Daniel 12.13 Salm 2, 10; 94.8). Une u shakri un ioh jop ruh namar u im ha ka jingiasyllok kaba jan bad U Blei jong u bad namarkata u sngewthuh ia ki lynti bad ki jingthmu U Blei (50.4 9).

Bad yn pynkhrav ia u...Kane ka mut na ka jinglongrit jong u ha ka ri Babilon, hynrei yn sa kyntiew ia u ha ka jinglongkhuid U Blei.

Dkhot 14 Kumta shibun ki la lyngngoh ha me... Kane ka bynta kam da beit bha. Ka ktien shibun hangne ka thew ia ki jaidbynriew kiba ialeh pyrsah ia ki Israel, bad kane ka pynshisha ha ka dk. 15 ha kito ki ktien 'ki sylem'

Ka khmat jong u ka la kham sniew dur...Ki jingthoh jarim kim da ai jingshai ia kane ka ktien sniew dur, don kiba batal sniew dur katba ym ithuh shuh ba u dei u briew'.

Dkhot 15 Un synreit ia ki shibun ki jaid bynriew... Kane ka long ka dur jong u Lyngdoh uba synreit snam ha ka duwan ban duwai ia ka jingmap ki pop (Lebitekos. 4.6 ; 16.14, 19) lane kum kaba synreit da ka um ban pynkhuid (Jingkhein 19,18 ; 21 Esek. 36.25, Hangne namar kata ka mut U shakri un synreit ia shibun ki briew, kata, ban

pynkhuid na ki pop jong ki. (Kane baroh ka thew ia ka kam jong u shakri ka ban sa leh ha ka ban sa wan).

Ki syiem kin sngap la ki shyntur... Kane ka mut wat ki syiem kin lyngngoh 49.7,23).

Namar ia kaba ym shym...iohi... Ka mut ba ia ka jingphylla jong ka jingsiewspah, ia kaba ym pat shym la iathuh ia ki mynshua, yn sa iathuh ia ki, kine kin long ki jingphylla kiba kim pat ju lohngew ne iohi (55.1).

LYNNONG 53

Ha kane ka lynnong ngi iohi ia ka jingim kaba shah shitom jong u shakri bad lyngba kane ka jingshah shitom u la ai ka jingjop ia ki briew.

Dkhot 1 Uei ba la ngeit ia ka jingpynbna... Ha kane ka bynta ngim iohi ba ka don ka ktien lamkhmat ei ei kum ha 52.13-15. Hynrei kiei kiei baroh ki thew sha u shakri. Kine ki ktien ki pynpaw ia ka jingsngewlyngngoh jong kine kiba kren. Lada ngi buh kumne 'Uei u bym ngeit ia kaba la iohsngew ?' kan kham ishai.

Ka jingpynbna... Ka dei ka jingpynbna jong ka jingpynim. Kltia ki bym pat iohsngew ki dei ki Jentil bad kita kiba la ngeit ki dei ki Israel. Peit kumno u Paul u kren shaphang kaba iohsngew (Rom. 10.16, 17).

Ka ksangti U Trai... Ka mut ka bor ban pynim bad siewspah ka jong U Blei (40.10) kaba trei ha ki jingjia ba la iathuh.

Ha kane ka jingong, u nongiathuhlypa u pyrkhata la de ba u iohi ia ka jingtrei jong u shakri ha kane ka pyrthei. bad katno u sngewkhia haba u iohi ba tang khyn-diat kiba ngeit ha u (49.4).

Dkhot 2 Naba u... Kata ka mut u shakri U Blei.

Hangne ka sdang ka jingiathuhkhana shaphang ka jingsahshitom jong u. Shaphang une u shakri ba la sniewdur (52.14), la nang iathuh khambniah ia ka lanot jong u hangne.

U mih noh ha khmat jong u... Don bun ki nongbatai kiba pynkylla ia ki ktien 'ha khmat jongu' da ki ktien 'ha khmat jong ngi'. Hynrei hangne ka paw ba ka dei 'ha khmat U Blei'. La ia une u shakri ym shym la ithuh da ki briew hynrei U Blei u la ithuh ia u. Ka jingmih jong u ka long ha ka rukom kaba phylla, namar baroh shikatta u khlem pynpaw la la ka jingthmu

Kum u jingthung ba dang lung... Pule Job 14.7; Ese. 17.22 U shakri u mih jar jar bad khlem da don batip, kum u symbaila la ikumba u la lap, hynrei u im bad un mih (kum ka nuksa peit 11.1).

Kum u thied... Uba mih na ka tynrai.

Um don dur... Ka mut um don ka dur kaba itynnad. Ka jingsniewdur ka long kumba da ka jingsngewsih ka la pynsniew dur ia u.

Te haba ngi iohi ia u... Kane ka dei ban wan kumne : 'te haba ngi iohi um don dur lymne jingitynnad ban khmih kat ban itynnad ne ibha ia u'.

Dkhot 3 U la long ba la ibein bad ba la kyntait da ki briew. Ym don ka jingklusai kaba kham khraw ban ia kaba don ha ka jinglong marwei. Kane ka long ka jingsngew jong ki briew ha kine ki thain ha kito ki por.

Ban ioh ia ka jingsuk. jingsngewskhem, bad ka jingmanbha u briew u dei ban ioh ia ka jingkyrshan jong ki ba haing hasem. Ia u Kain, ka jingjynjar bakhraw, ka long ba la beh noh na ki bahaing hasem bad ki kur ki jaid jongu. Ia ki jinglam jong ka jinglong kynjah marwei lah ban shem ha Jingerwai Sngewsynei 1.1-3, 3.7, 14, 17; Job 19.13-18; Salm 22.31, 38, 69, 88, 102 U Jeremalah u shong marwei (Jer. 15.17).

Ba la kyntait da ki briew— Ka mut ruh kum bym don ba nlew briew shuh la u.

U briew ki jingsngewsih... Ka mut ba la ithuh ia u kum u briew uba ngewsih. Hangne ka mut ia ki artylli ki jingfia kiba pynlong ia ka jingsngewsih, ka jingpang bad ka jingshah lehbein ha ka jingbishar. Kane kaba hadien ka ladei bad ka jingshem ki Israel.

Uba tip ia ka khuslai... Ka mut ka jinglai iakynduh bad ki jingklusai.

Khuslai... Ka mut ruh ka jingpang, lane ia ki bun jaid ki jingjia kiba sngewsih. Kane ka long ka jingpyrkhat jong ki briew ha kito ki jaka.

Kum uba ki briew ki ju buhrieh ia la ka khmat... Hangne ka mut ba ka jingshem jong u ka la pynlong ba ki briew kin rieh na u.

Ha ka Kotbah Greek, la ong kumne 'buhrieh la ka khmat na ngi', te kumta u long uba buhrieh ka khmat naki briew. Kane ka long ka dur jong u bapang niangthohlieh (Lebi. 13.1). Kane ka long ka jingshah jynjar ba la iathuh-bniash hangne.

Ngim shym la niew ia u .. Kane ka long ka jingnie w bein, namar kim shym tip u dei uei bad aiu u leh.

Dkhot 4-6 Ha kine ki dkhot, hadien ba la batai ia ki jingshitom jongu, bad ki jingshah niewbein kiba u la shah, la iathuh mynta pat ia ka jingmih na kine ki jingshah jongu. Ki ktien 'Shisha' bad 'hynrei' ha kine ki dkhot ki kdew ia kawei pat ka dur jong kane ka bynta.

Dkhot 4 Shisha u la bah ia (ki khuslai jong ngi. Ki Jew ki ju pyrkhat ba baba ki jingshitom ki jia ha ka jingim u briew, ka dei na ka jinglong pop jongu. Hangne ka don ka jingshisha ba u shah shitom namar ka pop (tang ba ym dei la kajong). Une uba shah shitom hangne, u shah shitom na ka bynta ka pop jong kiwei pat. Kito ki briew kiba la ibein ia u ki dei namarkata ban ai burom ia u namar ka jingshah jongu na ka bynta jong ki. U bah ia ki khuslai bad sngewsih. Peit u Mathaios kumno u buh ia kine ki ktien (Math. 8.17)

U la bah...kit... Kine ki ktien ki thew la ka jingshitom jong kiwei. Kumba u lyngdoh u knia ia ki jingknia na ka bynta ki pop jong ki briew, une ruh u bah ia ki pop jong kiwei (dk. 5, 6, 8, 12). U la long u briew u bashisha namar u la shah ha ka met ia kine ki jingshitom bad jingklusai. (63 9 ; Heb. 4.15). Peit ia ka jingbah pop (Leb. 10.17. 16.22 ; Ekso. 28.38).

Ba la pynmong, ba la shoh da U Blei, bad ba la pyn-jynjar...Peit bha ia kine ki ktien, la ong hangne ba U Blei U leh ia kine. Kine kiba kren hangne ki shim ba ka dei kumba ki ong, hynrei kim lah ban batai ia ka jing-shisha, namar ba ka jingleh jong U Blei kam iadei bad kaba ki mut ma ki (peit dk. 10).

Dkhot 5 Hynrei la pynmong ..Ka ktien 'hynrei' ka iapher na ka ktien 'pynban' (dk. 4) **pynban** ka thew ia ka jingpyrkhat ki briew.

La pynmong...Ym tang ka jingsangewsih ha ka jing-mut, hynrei la pynmysaw ia ka met. Hangne haba peit bha ia ka ktien tynrai ka mut ka jingdung kum da u sum. (Salm. 22.16)

Namar jong ngi...Ka daw jong ka jingshah shitom jong u kam dei ka jong u hi, hynrei ka jongngi.

La pynlwet...Ha ka ktien khasi ka kham ai jingshai ban sngewthuh ia kane. Pynlwet ka mut ka jingshah shitom kaba shabar bad kaba shapoh.

Ka jingpynshitom ka jingsuk jong ngi ka la long balor jong u...Lah ban pyniadei ia kane, kum ka jingtrei shitom jong ki kpa ki kmie na ka bynta ka jingmanbha jong ki khun. Hangne ka ktien 'jingpynshitom' kam iadei bha, namar haba pynshitom ka mut namar ka jingbakla. Katei ka dur bala ai haneng ka kit jingmut shibun. Ka jingshah pynshitom jong u shakri ka long na ka bynta ka jingmanbha ka jaldbynriew. Ka jingshah shitom na ka bynta kiwei pat, ka long ruh kaba diang hun ha khmat U Blei.

Ki jingjngem snam ..Kum ha kaba shah sympat. (1.6).

La pynkhiah...Kane ka long ka ktien ba la pyndon-kam ha ka jingpynkhiah na ki jingpang ka met, hynrei hangne ka mut met bad mynsiem. **Ka jingsuk...**ka mut ruh met bad mynsiem.

Dkhot 6 Ha kane ka dkhot ngi tohi ia ka jingphla jong ki Israel. Baroh ki la hap ha {ki ryngkang. Ki jing-

ryngkang bad jingpalat ka long ka jingsakma noh na U Blei, ka jingphai noh uwei uwei sha la ka lynti lane ha ki jingkwah ka mon jong kl.

Kane baroh ka thew ia ka jaidbynriew Israel, la la buh ha ka jingmut shimet shimet.

Dkhot 7 **La ban bein ia u...Ka mut ka jingbynshet ha u ia ka ram jong kiwei ba u dei ban slew.** (Deut. 15.2, 3).

La pynrit ia lade...ang la ka shyntur...Kane ka bynta ka thew ia ka jingpynrit une u shakri. Um shym iam, lane lynniar. Ha ka Testament barim, ngi tlp ia u Job, Habakuk, Jeremalah kiba iam haba ki hap ha ki jingshem lanot jong kl. U nongrwai Salm ruh kumjuh. Hynrei une u iapher na ki. Ia kane ka jinglong jong u lah ban ia nujor bad 42.1-4, 50, 4-9.

Kum ka langbrot...kum khun langbrot...Ka kmie langbrot ka kham don dor namar u shñiuh jong ka. Te namar kata ka hap ban shah ia ka jingpang jong ka jingot shñiuh. Bad ia u khun langbrot pat la ju ot doh, u shah ka jingiap syndon.

Ia ka dur U Jisu Khrist kum u khun langbrot U Blei la shim na kane (Ioannis. 1.29, 36).

Dkhot. 8 **Da kaba ban bein...shim noh ia u... Ha ka Baibl phareng (King James Version) la thoh kumne 'La shim noh ia u na ka jingbishar bad na ka patok'. Kane ka lain ka mut ruh ba namar ka jinglui lui ba shu sngap khlem ai nia jong u, la shim noh ia u. Haba la shim noh ia u brlew na ka jingbishar bad ka patok, kata ka mut ba ym don jingbishar shuh la u, lah ban leh kumno kumno wat pyniap (Prob. 24. 11).**

Shaphang ka jingim...Kane kam da ai jingshai. Don kiba buh 'shaphang kiba hadien jongu' U Luther u buh ka jingim jongu.

Bala ot noh...Ka mut ka jingiap da kaba pynmyataw.

Namar ka ryngkang u paidlang jong nga. Lada U nongiathuhlypa hi u kren ia kane kata ka beit ban ong 'ki paidlang 'jongnga'. Hynrei lada ki jaid bynriew ki kren ia kane kan long ryngkang 'jongngi'. Don kiba ong ba dei U Blei uba kren na ka bynta U nongiathuhlypa. Namar kata ngin shim ba dei U Blei uba kren bad u ong 'u paidlang jongnga' namar u la jied ia ki.

Dkhot 9 U bymman bad bariewspah... Katkum ka jingmut ki ktien na ki jingthoh ha ka Baibl Greek bad Hebrew ngi shem ba kine ki ktien ki mut kumjuh. U Mikah ruh u ong ba kiba 'riewspah kileh donbor', kaba mut ba ki long bymman. (Mikah 6.12; Jer. 9 23, 17.11), namar kata hangne ka thew beit ba ka jingiap jongu ka long bad u bymman.

Um shym leh jubor...ka mut ka jinglong lui lui.

Dkhot. 10 Mynta na ka jinglong sngewrit jongu sha ka burom, Ka mon jong U Trai. 'Ka mon' hangne ka mut 'ka jingthmu.

Pynlwet ia u ..Ha ka Baibl Greek la thoh 'la pyinkhuid ia u' Hynrei hangne kan bha hi ban buh da kine ki ktien 'pynlwet ia u' Tangba ha kane ka jingpynlwet ka don ka jingthmu U Blei.

La pyinkhuslai ia u. Peit biang dkhot 4.

Haba men pynlong...jingainguh namar ka pop. Ka hok bad ka jingisnei U Blei ki iashem ha une u shakri. Ia ka pop dei ban pynshitom, hynrei ia ka hok yn siw bainong. Lada ngin peit ia ki ktien tynrai ha kane ka bynta ka pawshai ia ki jingaiti monsgewbha u shakri ia la ka jingim na ka bynta kiwei.

Namar ka pop...ka mut ia ka pop bad ka jing-pynshitom (peit 2 Kor. 5. 21).

Un iohi ia la u symbai...Ha kane ka bynta u Nongiathuhlypa u pynphalang blang ia ka jingmut sha 'u symbai' u Abraham. Hangne ka mut ia ka jingshisha

ba wat la u dei ban iap hynrei un iohi ia ka jingroi u sym-bai. Ka jingjrong jong ka jinghiar pateng ka long ka jingkyrkhu ia ki Israel. (Jen. 48.11). Ka jingkular ba la ai ha u Abraham mynta un sa pyndep (54.3)

Un pynslem ia la ki sngi... Ka jingimslem ka long ka dak jong ka jingkyrkhu jong U Blei. Hangne ka don ruh ka jingpyrkhat shaphang ka jingmihpat ka jaidbyn-riew kaba donbor.

Bad ka mon U Trai kan roi ha ka kti jongu... Hangne ka jingmut ka iasoh bad ki ktien ha kaba sdang 'pynban u la mon...'

Dkhot 11 U Jehobah u dang kren hangne...

...Jingtrei shitom... Hangne ka long ka dur u rangbah uba trei shitom ha la ka kam, kaba bud bad ka jingot kaba bun. Un iohi ia ki soh jingkyrkhu kiba mih na ka jingshah shitom jongu. (Peit 42.4, 5, ia kane ruh la ban peit 2.2-4). Ha ka Hebrew 'pynhun' ka mut ka jinglong dap kyrhai.

Da la ka jingtip... Ka jingmut kam da shai bha hangne. Don kiba la pyniasoh noh kumne 'bad yn pynhun da la ka jingtip'. Hynrei wat hangne ruh kam wan rah jingshai. Don pat ki jingthoh barim kiba thoh ha ka jaka 'ia la ka jingtip' ki buh 'ki jingjynjar jongu' lane 'ia ka jingshitom ba la leh halor jong u. Lada pelt bniah ia kine ki jingthoh barim namarkata agi iohi ia ki jingmut ba 'la pynhun ia ka mynsiem jongu da ki jingshah shitom namar da kane yn pynim shibun'.

U shakri bahok... Lah ban buh kumne (U bahok, u shakri jong nga) (42.1. 52.13).

Uba hok... La khot bahok halor ka nongrim ba u pynksan ia kiwei.

Un pynksan ia kiba bun . Kat kum ka ain ban pynksan ia kiwei, u briew u dei ban kit noh halade ia ka pop jong ki bad lada pdiang ne niew ia kane ba ka long kaba biang ban ainia ha ka ain ban ong ba kita kiba leh pop kim dei kiba leh pop.

Un bah ia ki jingbymhok jong ki. (Peit dk. 4, 5) ka mut kum u nongbakhlich ia ki lane uba la shah shitom na ka bynta kiwei pat.

Dkhot 12 Kane ka dkhot ka kren ia ki soh kiba mih na ka jingshah shitom.

Namar ngan iasam ..bad ki bakhraw...Kum u nongjop thma uba sam ia ka jinglute hadien ka jingjop (Salm 2.8). **Kiba khraw...**Ha ka 52.14, 15 la buh da ka ktien 'shibun', hynrei ka ktien khraw ka kham iadei hangne, namar ka jingiasam kan long bad kiwei ki syiem ki jaidbynriew.

Jinglute...Ha ka ktien Khasi kam da si jingshai, hynrei ka mut kiei kiei kiba ioh na ki ri kiba shah jop. Kane kan long ka bainong jong une u shakri.

Kiba khlain ..Ka mut jong ki ri bad jaidbynriew. Hangne ka jingjop jongu kam long tang ia kiba tlot bad barat hynrei wat la kiba donbor bad bakhlain.

U la theh noh ia la ka mynsiem...Ka jingim ka iasnoh bad ka snam (Lebi. 17.11). Kumta kane ka long ka dur jong ka jingiap da kaba shah pynmih snam.

La niew ruh ia u bad ki nongryngkang...Ym namar ba u long u nongryngkang, hynrei la niew ia u kum u nongryngkang.

Pynbaa u la bah ia ki pop jong ki babun...Ka jingim jong u ka long ka jingknia na ka bynta ka pop. Katba u dang shah shitom namar ka pop jong ki, ki pat ki'khot ia u nongpop, hynrei u iasaid na ka bynta jong ki. **Te namar-kata** kine ki ktien la iasaid ki long ki ktien pynkut jong kane ka bynta. Kumba U Abraham, u kpa jong ki Israel, bad u Moses u ksiang ka jutang, ki iasaid na ka bynta kiwei, u shakri ruh u iasaid na ka bynta kiwei. Hynrei kane ka jingleh jong u ka long kaba kham kyrpang bad kam iadei dor ei ei bad hitel kiwei ki nongiasaid. Ka jong u ka kham khraw bad ym lah ban la nuwor, namar une u shakri u teng hapdeang jong ki nongryngkang bad-ki pop jong ki.

Kane ka jingshah ka pynkynmaw ia ngi ki khristan ia ka jingshah U Jisu halor ka diengphaa.

Haba ngipule ia kane ka dkhot ngi hap ban peit bniah ia ka jingshisha ka ktien U Blei, kumno ka kren shaphang ka jaidbynriew Israel, kumno ngin batai ia ka, bad kumno ngin pynphalang ia ka. Ia ki khristan, kane ka lynnong ka don ka jingmut kaba khraw bad jylliew. Ka pynpaw ia ka jingim jong U Trai Jisui. Ki khristan kim dei ban sngewthuh bakla ia ka jingiapher hapdeng ka Testament barim bad bathymmai. Ka Testament bathymmai ka pyndep ia ki jingshisha baroh (Ki Kam.'8.30-35) Ka Baibl ka kren ia ki Israel naduh ka banyngkong haduh kiba mynta kata ia ka kynhun kristan.

LYNNONG 54

Hadien jong ka jingiathuh kaba sngewsynei ha ka lynnong kaba la dep, kane pat ka lynnong ka sdang da ka jingrisa ka jingkmn. Kane ka lynnong ka sdang pat ia ka phang jong ka jingpyntngen.

Ha kane ka lynnong ka don ka dur kaba ieng na ka hynta ka jaid Israel kum kaba la kyntait shisien namar ka jingbysalneh jong ka kum ha ka dur jong ka tnga bad U Tuga, hynrei mynta hadien ba ka la kylla ka bamut, ka ka la wan phai pat, bad la map ia ka.

Dkhot 1 To 'rwai...ju la suh khun...Ka pynpaw ia ka jingkmn (Sekharaia 3. 14)

Ka balyngki...U nongiathuhlypa hangne u kren shaphang ka Jerusalem kum ka briew ba la iehnoh da u lok lane ka riwkynthei kaba sngewsih (49.14-21). La pynjot ia ka Jerusalem da ki Nong Babilon ha ka snem 586 B.C. bad ia ka ri Judah la iehnoh ha ka jingjot. Hangne balyngki ka long ka dur jong ka kynthei ka bymdonkhun. Ka jingkha khyllung ka long ka dak jong ka jingkyrkhu bad ka jingleh baphylla jong U Blei. Ka jingpynjot ia ka Jerusalem ka long kum ka jingiashongkhlad hapdeng U Jehobah bad ki Israel. Ka por jong ka jinglongmraw namarkata la pynsyriem ba ka long ka por 'balyngki' (50.1).

Ki kham bun ki khun...badon tnga...Hangne ka mut ba kito kiba don ha ka jingkyajah ha Babilon, kin sa ioh ki jingkyrkhu hadien ka jingpyllait noh ia ki nangto.

Dkhot 2 Pynkylluid ia ka jaka...Kane ka dkhot ka bud ia ka jingmut jong ka dkhot kaba nyngkong. Hangne ka mut ba ki khun Israel kin sa roi shibun eh bad ba ia ka jaka shong dei ban pynheh shuh (49.19,20 ; Jer. 31,36, 38, 39).

Pyniar noh ia ki jain ki jaka shong...Kine ki dei ki jain ba tap ia ka dara.

Wat bynnud...Wat khnum lane tyngkai eiei.

Kham pynjong ia ki snar...Katba nangheh ka ingjain kata ruh ka donkam ban pynskem bha ia ki snar.

Dkhot 3 Phan nangroi...sha kadiang...Ki khun kin nang bun.

U symbai ..Ka long ka jingpyniapher ia ki Jew na ki Jentil.

Badon briew...ki shnong bakynjah—Peit 44, 26.

Dkhot 4 Wat sheptieng...Kine ki ktien ki iasoh bad ki jingjia kaba khraw ha kaba ia ka ia ka bathymmai yn sa pynwan ha ki Israel. Kane ka long ka jingpynkynmaw ia ki Israel ba kim dei ban sheptieng. Ki long ki briew ia kiba U Blei U la lateh Jutang. Ki jingshah khniot bor, ka jingshah pynjah burom, kine kin sa wai noh. (Peit ia ka jingpyndonkam ia kine ki juh ki ktien ha 41.10, 14, 45.17.

Naba phan klet noh...jinglong samla jong pha ..Kane kam shym thew tang ia ka jinglong mraw ha ri Iijpt, hynrei ia klet kiei kiba kham mynshuwa ia kane, kum ka jingbymiaineh jong ka jaidbynriew ha U Jehobah (kynmaw hangne ia kadur jong ka tnga bad u tnga). Hosia. 2.7, Jer. 2.2.

Jinglong riwkynthei. Kata ha ka por ka jinglong-mraw. Peit ia ki jingbatai kiba shakhmat jong kane ka

lynnong. Hangne ngi iohi ia ka jingmut u nongiathuh-lypa ba u pynkynmaw ia ka bala dep ha ka jingshai jong ki jingshisha kiba mynta bad ia ka ban sa wan.

Dkhot 5 Naba u Nongthaw jongpha... U Trai ki pait long ka kyr teng jong U. Hangne la kren biang shaphang U Jehobah kum u tnga ryngkat i bad ka jingbatai ia U Blei Jehobah kum U nongthaw.

Ki Israel ki buh ia ka nongrim jong ka jinglong jingman jong ki ha U Blei, bad ia ka jinglong kyrpang jong ki ha ka jingiateg jutang. Hangne ia ka jingiateg jutang la pynsyriem bad ka jutang shongkurim.

Nongsiewspah... Hangne ka mut ba ma U, U long U Nongthaw jong ki Israel, namarkata ka don ka jingngewskhem ba un long u Nongsiewspah jong ki.

U Blei ka khyndew baroh... Kane ka pynpaw ba U long U Blei Uba donbor baroh, bad U don bor ban pyndep ia la ka jingthmu.

Peit biang ia kine ki ktien ba la pyndonkam ; U Jehobah **U Nongthaw, U Nongsiewspah, U Tnga bad U Bakhuid jong ki Israel** kiba thew ia ka jingiadei bajan eh jong ki Israel bad U Blei.

Dkhot 6 Hangne ngi iohi shuh ia ka jingpyniasoh pat ia ka jingshongkurim kaba la pait la pra mynshuwa. Hynrei kane ka jingiasoh bathymmai kan long kaba kham phylla namar ki jingshem khulal ki Israel ha ka por ka jingiashongkhlad bad U Blei ki long kiba khraw eh.

Naba U Trai U la khot ia pha... Kane ka long ka jing-khot pat.

Kum ka tnga ba la iehnoh. Ka mut ba la kyntait noh.

Wat kum ka tnga ba dang samla...ong U Blei jong pha...Ka tnga ba dang samla (Peit Esekial. 16, 8, 22, 60, Jer. 2.2). Hangne ka mut ba U Blei Um lah ban iehnoh ia la ki brlew (Peit Hosia. 2.19 ; 11 ; 8-9). Ha kine ki lain ngi la ban iohi ia ka jingladei ka bym lah ban pynpra.

Ba la khuslai...Ki Israel ki khuslai ha kaba ap ia la U Blei hynrei U Blei U la khot pat ia ki da ka jingieit ka bymlah ban khang mano mano.

Dkhot 7 Tang shibit shibit nga la lehnoh ia pha... Kane ka jinglehnoh ka long tang shibit por haba ia nujor bad ka jingjrong jong ki jingkyrkhu kiba kin sa ioh (26.20) ...Kane ka ktien tang shibit ka mut ka jinglyngkot ka por haba ia pyrshang bad U Blei. U Blei Um lah ban shab ia ka'jingiakhlad kaba slem.

Dkhot 8 Ha ka jingshlei ka jingbitar...shi khyllip-mat...U Blei U la lehnoh ia ki Israel ha ki jingjynjar ba shyrkhei, hynrei kane ruh ka long tang shipor Um shym la burieh ia la ka khmat slem. (8.17 ; 30.7).

Ka don ruh ka jingshisha ba ia ki Israel kiba ap, ka por ka long kaba jrong, hynrei ia uta uba pyndep ia ka kam, ka por ka lyngkot. Kumta ka long bad U Blei.

Da ka jingsbun bymjukut ngan isnei ia pha...Bymjukut .pynianujor hangne bad kaba tang shipor.

Ha ki jingthoh kiba rim ha ka jaka jingsbun la buh da ka jingieit.

Dkhot 9 Naba kane ka long kum ki um u Noah ha nga...Hangne ban kham shai ngin hap ban pelt ia ka ktien 'smai' de. (Pelt Jenesia. 8.21, 9.11) Kumba U Blei u la smai ha u Noah bad U la pyndep ia ka kular, kumta ruh mynta U smai ba Un ym bitar shuh la la ki briew. Kiei kiel ki ban sa jia ha kane ka por ki long kumjuh kum ki jingkular hadlen ka jingshlei um. Kane ka thew ia ka jingkular baskhem U Blei ban isnei pat ia ki Israel.

Dkhot 10 Kin leit noh...Ka mut ruh kynriah na la ka jaka. Ki lum ki long kiba skhem bha na ki jingthaw jingpynlong U Blei (51.6). Hangne ia ka jingaskhem jong ka jingpyuim u nongiathuhlypa u ia pyrshang bad ki jingthaw U Blei, U Blei U pynbna ba haba ki lum kiba skhem kin leit noh, hynrei ka jingisnei U Blei kan bud ia ki Israel.

Ka jutang ka jingsuk... (Peit Esekielel 34.25 ; 37.26 ; Malakhi 2.5). Ka jutang bad ka jingsuk ki ia iaid lang bad ki don ka jingiadei ka bajan. Ka jingsuk ha ka ktien Hebrew ka mut ka jingmanbha, bad ha kane la kynthup ia ka jingdap bad jingshlel jong ka jingsuk.

Dkhot 11 Ko pha ka bashah jynjar... (Peit 51.21) Ka mut ia ki Israel kiba la shah jynjar ha ka por jong ka jinglongmraw. La pynkhih eriong ia ki da ki jingjia kiba ki iashem ha kito ki por.

Bym shym la pyntngen... Ka mut ym don mano mano ba la iarapia ka.

Ha khmih ngan buh ia ki maw...rong ba itynnad... Hangne ka don ka jingiathuhlypa kaba iadei bad ka jingtei ia ka Jerusalem kaba thymmai ka ban sa wan. Ngi iohi hangne ia ka jingpyrkhat u nongiathuhlypa shaphang kaba airong ia ki maw ka Jerusalem ha ki rong kiba itynnad. Ki rong baitynnad hangne Ka mut kito ki jingtah ki kynthei ha Babilon kiba ki tah ia ki lmat bad ia ki niuhmat (2 Syiem 9.30). Kumta ruh yn pynitynnad ia ka Jerusalem.

Saphir... Ki dei ki maw kiba long blue, kiba rem dor bha ha kito ki jaka ha kito ki por.

Shaphang ka jingitynnad ka Jerusalem kaba thymmai peit Jingpynpaw 21.18-21.

Dkhot 12 Ki paia da ki maw rubi... Ka mut kiba phyrnai kum ka sngi.

Karbunkl... Ia kane ka ktien la shim na ka ktien Hebrew kaba mut ban phyrnai tyngshan, namarkata kane ka mut, ki maw ki baphyrnai. Imat kine ki maw haba pynphai sha ka sngi ki thaba phyrnai kum u rnga ba dang rhem.

Rud jong ka... Lane baroh sawdong da ki maw kiba itynnad bad kordor.

Dkhot 13 Bad ki khun jong pha...hikai na U Trai... Mynta na kane ka dur jong ka jingtei ia ka Jerusalem u phai pat shawei, kaba long ka burom kaba shapoh kaba mut ia ka jinglong ki briew.

Ki khun jong pha... Ki khun ka Jerusalem kin foh hikai na U Trai (Peit 50.4). U Jeremiaah ruh u kren ia kane kaba shah hikai, tang ba ka jingmut jong u ka thew ia ka jutang bathymmai (Jer. 31.34) ha kaba baroh kin long ki shakri jong U Jehobah. Ha kane ka dkhot ngi rohi ruh ia ka jingshisha ba dei U Blei hi uba khot ia ki briew ba kin ithuh ia u. Peit ia ka jingong u Ioannis 6.45. Peit I Kor 2.10 ; Heb 8.10, 10.16.

Bad kan long kaba khraw...ka jingsuk ki khun jong pha... Kane ka thew ia ka jingsuk bad ka jungbha ha ka por jong ka jingpynim pat U Blei ia ki. (2.4 ; 9.6).

Dkhot 14 Ha ka hok yn pynskhem ia pha... Hangne ka mut ba ka Jerusalem kan long kaba skhem namar la tei ia ka ha ka mon kaba hok jong U Blei. La kane ka ktien ka thew ia ka jingleh hok, jingim hok, im khuid ki briew, hynrei lada ngin bud ia ka jingmut u nongiatuhlypa haba u kren ia ka hok, u thew ia ka jingpynim bad ia ka jingjop ka jong U Blei. Ia ka Jerusalem la thmu naduh myndai ban tei ia ka ha ka hok namarkata kane ka mut ia ka jingpyndep ia kane ka jingthmu. Peit naduh ki ngi U Melkhisedek, u syiem jong ka hok. (Jen. 14.18-20) uba long ka dur jong u shakri jong U Blei (Salm 110.4). Ki syiem jong ka Jerusalem la thmu ba kin long ki syiem kiba leh ia ka hok bad ia ka Jerusalem ka nongbah ka hok (1.27)

Phan long jngai na ka baban bein...ym sheptieng... Baroh shikatta ka Jerusalem ka shong ha ka jingsangewsyier na ki nong-banbein. Hynrei lah ban ban buh hangne kumne 'ai ba kane kan ym rung shuh ha ka jingmut jongpha' lane kam donkam ban sheptieng, namar kine ki jingsheptieng kin ym don ha ka jingmut jong ka. (Peit ia ka kular U Blei 51.12-16).

Dkhot 15 Kane ka lynnong kam da shai. Hynrei na kane ka Baibl Khasi ka la iarap ban ai jingshai. Ngil lah ruh ban buh kumne ban kham shai, 'ba lada jia ba ki nongshun ki ialum lang pyrshah ia pha (Salm 2.2), kin ym long kiba nga la phah (Hosia 8.4) kum ki atiar jong ka jingbitar jongnga'.

Uno no...un kyllon namar jong pha... Don kiba buh kumne 'un kyllon hapdeng jong ki hi' lane un hap ban wan noh sha ka liang jong pha'. Kane ka dkhoh ka bud beit la ka dkhoh 14.

Dkhoh 16-17 Hangne la pynpaw ia ka jinglahduh ka jong U Blei.

Dkhoh 16. Ha khmih ia nga la pynlong...pyrsut ding-rnga... U kamar hangne ka mut uto uba sain ia ki tiar ialeh thma ha ki por hyndai Une ruh u don hapoh ka bor jong U Blei, namarkata ym dei ban sheptieng.

Uba sei tiar ia la ka kam... Ka mut uba shna ia ki tiar da ka jingtrei jongu.

Nga la thaw ia u nongpynjot ban pynjot .. (10.5-7, 37.26, 27, 45.1-6) ki nongpynjot ki long kito kiba pyndonkam ia ki tiar pynjot ba la shna da u kamar. Kane ka dkhoh, namarkata ka iathuh ba U Blei u don ka bor halor kiba thaw ia ki tiar ialehthma bad ia kiba pyndonkam ia ki tiar.

Dkhoh 17. Ha kane ka dkhoh la kren shaphang ka jingpyllait na ka jingma kaba wan nabar bad ka jingshet phon napoh.

Ia u thylliej...ieng pyrshah ia pha... Kane ka long ka dur kum ha ingkashari (bishar). Kito kiba kwah bau 'pynrem' ia ki Israel, ki Israel pat 'kin pynrem' ia ki (Ekso. 11.7 ; Joshua 10 21 ; Salm 64.8 ; Rom 8.1, 33).

Ka bynta ki shakri U Trai .. Kane ka ai ia ka jingmut jong ki lain kiba sha khmat. 'Ka bynta' ka long ka ktien kaba iar shibun hangne Ha ka phareng la ong 'heritage'. Ka jingpynioh pat la ka nongbah bakhuid ka long ka bymlah ban weng noh na ka jingmut jong ki. Kane ka long ka bynta jong ki Israel.

Ki shakri U Trai... (63.17, 65.8-9, 13-15, 66.14).

Ka hok jongki...na nga... Lah ban buh kumhe 'ka jingpynksan kan long na nga'. Ki nongshun kin pynrem ia ki Israel, hynrei da kaba leh hok, ngan pynksan ia ki, kumta kin pynrem ia ki nongshun jong ki. (Peit 45.24, 46.13.)

LYNNONG 55

Ha kane ka lynnong u nongiathuhlypa u pynkut da ka jingpyntngen ia 'ki Israel. Ka por jong ka jingmap ka la poi (40.2) kiba don ha ka jinglongmraw kin sa wan phai sha Seion (40, 3. 5, 9-11) bad ka pyrthei mariang kan ia shim bynta ha ka jingiaroh da ki jingrwai (40.4). Ka ktien U Trai kan trei ban pyndep ia ka jingthmu ha ka pyrthei (40.8). Ka jingiateh jutang bymjukut ba la kular shisien ha u Dabid yn sa pyndep, bad ka jingwan phai na ka jinglongmraw kumba ka long na Ijpt kan wan jia pat mynta. U Nongiathuhlypa u kren shaphang kine ki jing-shisha. Ha kane ka lynnong namar kata u khot sngewbha ia kito baroh kiba thrang bad sliang shisha ban pdiang ia kine ki jingkyrkhu ba la kular, bad ha kajuh ka por u khot ia ki briew sha ka jingkylla ka hamut.

Ka don ka dur kaba phylla hangne, lada ngin peit ba kane ka jingkhoh sngewbha, kam shym ong tang ia ki Jew ne ki Jentil, hynrei ha uta uba sliang. Ka jingim kaba un ai ka long ia baroh ki Jew ne Jentil (peit dk. 5).

Dkhot 1-2 Ka jingkhoh sngewbha ia kiba sliang bad thrang.

Kaw jar...Kane ka long ka dur jong ka jingkhoh ba la khot sngewbha sha ka jingkhawai. Ki nongthoh jong ki Kitab Proberb, bad Eklesiatis ruh ki pyndonkam kumne (Pro. 9.5, 6, Eklesiatis 24.12-21). U Nongiathuhlypa hangne u kren ia ka bam ka dih kaba ai jingim ia kito baroh kiba bam bad dih. (Prob. 3.18 ; 4.22, 8.35). Kine ki long ki jingai sngewbha jong U Blei kat kum ka jingiateh jutang bad ka jinglong dkhot ha ka hima U Blei. La ai ei bad kylluid. Ka thew hangne ia ka jingbam kaba dei mynsiem.

Uba...Ha ka khasi ka mut uno uno uba, lane, uwei pa uwei, khlem da buh tang iano ban khot. Ka jingkhoh jong u nongiathuhlypa hangne ka pynpaw ia ka jingkhaw ka jingiar ka jingkhoh jongka khubor babha.

Sliang...Ka mut hangne ia ka jingdonkam (Mathaios 5.6).

Wan sha ki um...thied ka wain bad ka dud. Ha kito ki ri, ka um ka long kaba kordor shibun eh. Ha ki katto katne ki jaka ki hap ban da thied. Wat haduh kine ki angi ki dang don ki jaka sha ki thain pdeng mihngi kiba die ia ka um ha ki surok bah. Hangne la shim dur na ka jingpyrta jong kito ki briew kiba die ia ka um ha kito ki por.

Ka um ka long ruh ka dak jong ka jingkyrkhu U Blei ha ka liang ka thung ka tep. Hynrei hangne ka long ka dur jong ka jingkyrkhu U Blei na ka bynta u 'symbai' jong u 'ki Israel' (peit 44.3).

Ka dud bad ka wain...Ym dei tang ka um kaba ai jingim bad kaba bat ia ka jingim u briew, hynrei ka dud bad ka wain, ki thew ia ka jingpynkhlain bad ki alia ka jinghun. Peit bha ia ka ktien Ki um...Kane ka thew ia ka jingkyrhai jong ki jingkyrkhu. Hynrei ha jingkyrhai ki jingkyrkhu kam kut tang ha kaba ai ia ka um kum ha ri khlaw, hynrei ia ka dud ha ka ri Kanaan.

Sbai...Ka mut ka pisa. Lada ngin peit pat ia ki dk. 2 harum ngi iohi ia ka jingong phi pynlut pisa (sbai)'. Kane ka thew ia ka jingkyrdub, bym don pisa shuh, hynrei ki pat ki angew bad leh kumba ki don.

Khlem sbai bad khlem dor...(Peit 1 Pet 1.18) Hangne ka thew ia ka jinglehbha lehisnei ka jong U Blei

Dkhot 2 Balei phi pynlut sbai (pisa) Ha kito ki por kim pyndonkam da kine ki pisa kiba ngi pyndonkam, ka lah ban long ba ki iadie iathied da ki lyngkhot ru pa ne ksar. Ia ki pisa pliah la pyndonkam tang maduh ka por jong ki nong Persia. Hangne ka paw ba kine kiba shongmraw, ki ruh ki la im ka jingim kum ki nong Babilon, khamtam ha ka pynlut pynsep (Kat kum ki jingthoh) kiwei pat ki nongiathuhlypa, ki iathuh ba wat ha ka ri ka jinglongmraw, katto katne na ki Israel ki ioh lad ban khaii pateng bad ki la roi spah. (Jer. 29 6). U Jeremalah namar kata u kyntu ba kin ym jah noh da kaba iatuid lang bad kito ki briew. Ki jingioh bad ki jingpynlut jong ki kim ai jinghun ia ka dohnud jongki. (Peit Haggai 1). Ka jinghun bad ka jingkdang kaba shisha ia ka

mynsiem kaba lwaif ka long u kpu bad ka um kaba wan tang na U Blei hi (Deut. 8.3 ; Matt.4.4 ; Icen. 4 10 6 27).

Hangne ka don ruh ka jingmut kaba thew ia ka jing-pynlut ha kaba mane lehnohei ia ki bleithaw.

Ka jingtrei (Peit 45.14).

Ka bym pynkdang...(Peit Ekle. 1.8, 4 8).

Shah shkor biang biang ia nga. Kane ka plie ia ka jingmut jong ka dk.3.

Bad bam ia kata kaba bha...Kito kiba don ki shkor ban sngew kin ioh im Hangne ngi lohi ia ka jingkyntu ban sngap bad ban bam. Kine artylli ki jingkyntu ki mut ia ka jingmih na ka jingkohnguh. Da kaba kohnguh kin bam ruh. Iohsngew...lane shahshkor ka mut kohnguh. Ha Jen. 42.18 la ong 'to phin leh ia kane bad phin ioh im'. Ha ka dk. 1 la ong thied bad bam.

Shaphang ka jingkhoh sngewbha (Peit ruh Prob. 9.5, 6 Mat. 22.4).

To ka mynsiem...ha kaba khlein...Kat kum ka jingmut ki Hebrew ka mynsiem ka long ka jaka ba leit ka jingbam (Kata ka mut haba bam ka jinghun bad ka jing-bymhun ka mih nangta).

Kaba khlein. Kane ka thew ia ka ;jingroi jingman bha. (Jer. 31.14 ; Salm. 63.5).

Dkhot 3-5 Ka jutang kaba bymjukut u Dabid.

Dkhot 3 Pyndem la ka shkor.....ka mynsiem jong phi kan sa im. Kane ka long ka jingkhoh sngewbha ban wan bad ban sngap. Ia kito baroh kiba pdiang sngewbha ia ka jingisnei jong U Blei, yn ai ia ka jingim ka bathymmai, lane kito kiba wan sha U Blei kin ioh im, (kane ka long ka juh ka ktien ba la pyndonkam ha u Ioannis shaphang U Jisu kum ka Jingim. Ioannis 14.6).

Bad ngan pynlong bad phi ka jutang bymjukut (Peit Jer. 32.40. 2 Samuel 23.5). Kane ka jutang ka dei ruh ka jutang ka bathymmai (Jer. 31.31-34) bad kane kan long ka jutang ka baneh junom. U Blei Un ai ia kane da ka jingisnei ka jong U. Kane ka long ruh ka jutang ka

jingsuk (54.10). Kano kano ka baneh bad bym jot shuh ka wan tang na U Blei hi.

Ki jingisnei baskhem u Dabid...Kine ki ktien ki don ruh ha 2 Khronikl 6.42. Lada ngin pule na 2 Samuel 7. 8-16 u Nathan u iathuh shaphang kane ka jutang ka jingisnei ha kaba U Blei Un seng ia ka khet jong ka hima U Dabid junom, bad ka jutang jong ka jingisnei kan long ruh bad u. Ki Israel kin sa ioh laft na ki nongshun jong ki. Kine ki jingkular ia u Dabid kin long ym tang ia ki khun jong u hynrei ia ki Israel baroh. Lada phin pule ha 2 Samuel 23. 5 ngin shem ba u Dabid haba u kren ia ki ktien khadduh jong u u kren shaphang ka jutang ka baneh junom, ia kaba u la iateh bad U Blei Jehobah. (Peit Salm 18.50, 89.28-36 ; Jer. 33.21-22 ; 2 Khronikl 6.42) Haba ngi kren shaphang 'ka jutang' ngi kynmaw ruh ia 'ka jutang u Moses' bad 'ka jutang jong u Noah'. Hynrei hangne une u nonglathuhlypa u kren ia ka jutang ka bathymmai kaba pynduh noh ia ki jutang ki barim. Lada ngin pule Ezekiel 34.23 ngin tohi ia u Dabid ba u long ha ka dur U Messiah.

Ia u Dabid la jied da U Jehobah ban long u syiem jong ki Israel. La pynsleh ia u da ka umphniang da u Samuel, bad U Mynsiem U Blei U la htar halor jong u. Da ka jingtnei U Mynsiem U Blei ha u, u la lah ban synshar halor ki Israel, namarkata u long u jong U Jehobah, namar ba la jied ia u da U hi. Hynrei kane ka jingiadei jong u bad U Jehobah ka iasnoh pat bad ka jingiadei jong u bad ki briew jong U Jehobah, ki Israel, U don ka jingkitkhilleh na ka bynta jong ki, u long u nongialam bad u nonglarap jong ki la ha ki por suk ne thma, bad u nongmihkhmat jong ki Israel sha kiwei pat ki jaidbynriew. Ha kawei kaliang u long ruh kum unong-iasaid bad u ksiang jong ki Israel ha khmat U Blei.

Dkhot 4 Ha khmih nga...sakhi ia ki jaidbynriew... Ia ka jingkhraw u Dabid hangne la nang pynpaw. U Blei U la pynlong ia u u sakhi, u nongialam, bad u nongai hukum na ka bynta ki briew jong u. Hato kane ka thew ia u Dabid kum U Messaiah ? ki don katto katne ki nongbatai

kiba ong ba ka long kumta. Hyarei lada ngin peit bha hangne ngin iohi ba ka thew ia ki Israel, ym ia u Dabid. Ka long na ka bynta ki Israel ba ia kane ka jutang ka jingleit yn al.

U Nongialam... Hangne ka thew ia u syiem kum u nongialam (Daniel 9.26).

U Nongai hukum.....ka mut ruh kum u Nongialam shipai uba ai hukum.

Ki ktien ha kane ka dkhot namarkata ki mut ba kumba u Dabid u long u sakhi jong U Jehobah ha ka jinglong syiem jong u (peit ia ka kam jong ki Israel kum ki sakhi 43.10 ; 44.) kumta ruh ki Israel kin long ki sakhi ia ki jaidbynriew (Salm 18.43.) Kat kum ki lynnong kiba sha khmat kane ka kam jong ki Israel kam thew ia ka jingjop kum da ka bor shipai, hynrei ka long ban pynpaw ia ka burom U Blei sha kiwei pat.

Dkhot 5. Ha kkmih men khot.....U Jehobah mynta U kren ia ki Israel

Ka jaid bynriew...Ha ki jingthoh barim la buh ki jaidbynriew. Namar kata la ong 'ka jaid bynriew' hynrei ka mut ia ki jaid bynriew baroh (42.6, 42.7 ter). Kito ki jaidbynriew wat kiba ki Israel kim pat tip. kine ruh kin engew, bad kin phylla bad wan ruh sha U namar ka jingsakhi jong ki Israel ia Uta U Bakhuid U Blei Jehobah (44.5 ; 45.14, 49.7).

Kan phet...U Blei Un khot, bad ki briew kin mareh (peit Jingrwal u Solomon 1.4). Kane ka ktien mareh lane phet ka thew ia ka jingwan da kaba da angnud.

Naba u la pyndonburom ia me...(Peit 60.5, 9 ; Sekharaia 8.23). Ia kine ki ktien la pyndonkam na ka bynta ki Israel.

Dkhot 6-9 Kane ka bynta ka khot sha ka jingkylla ka bamut. Ka por jong ka jingpynlm ka la jan. Ki Israel ki dei ban phai sha U Blei Jehobah da ka jingkylla ka bamut, namar ba U Blei U kloï eh ban map ia ki pop jong ki. Ha kine ki dkhot 6, 7 ka kren ia ka jingkloï kata

ka por bad ba ki dei ban kylla ka bamut noh, bad ha ka dkhoh kaba 9 ka kren shaphang ki jingmut bad ki lynti jong U Blei.

Dkhot 6 Wad phi ia U Trai katba dang lah ban shem ia U... Lada ngin peit ia ki dk. 1-3 ngi iohi ia ka kyndon ba la buh ia ka ban iohpdang ia ki jingmyntoi ba kynja mynsiem.

Wad... Mynta ha kane ka por, ki Israel ki dei ban wad- Kane kalong kawei na ki kyndon. (Amos. 5.4 ; Jer. 29.12-14).

Dang shem .. Ka mut kito kiba wad ia u ki shem.

Khot kyrpad... Kaba mut bret lut ia lade ha ka jing-anei jongs Blei (Rom 10.13). Kane ka kham donbor ban is kaba wad.

Dang bajan... U Blei u hajan ia kito kiba khot kyrpad lane kiba bret lut islade ha ka jingisynei jong U (Peit Salm 34.18, 145.18).

Dkhot 7 U briew u bymhok... Ha ka Hebrew ka mut u briew uba don ki jingmut bymman. Uba bymman haba u leh sniew u leh ha khmat lane ha kaba isid ba ieng. Hynrei u riewbymhok ka mut, uba leh pop ha ka jingmut jingpyrkhat. Hynrei kine baroh ar ki long kiba sniew. Namar U Trai u ithuh ia ka lynti lane ka jingmut jong u briew, kumta ym don ba lah ban buhriei ei ei na khmat U Blei (Salm 94.11).

Kane ka mut ruh kumba ka Testament kaba Thymmai ka kren. U briew shua ba un ioh ban rung sha ka hima U Blei u dei ban kylla ka bamut (Math. 3 2 ; Mark. 1.15) Ka jingkylla ka bamut ka mut ka jingkylla nadong shadong, ha ka jinglong bad ka jingmut, naduh napoh bad shabar ruh kumjub. Namarkata kane ka ktah ia ka jingim baroh kawei. La kane ka jingbuh kyndon ka jong U Blei ka iapyrshah ia ka jingtyrwa jong ka jingaiei, hynrei kane ka long kaba shisha ba U Blei u aiei ia ka jingmap lada ngi kylla ka bamut.

Sha U Blei...Lada ngin peit bniah ha kane ka dkhot ngi shem ia kiei kiei kiba phylla kumne : ka lynti ka jingkylla ka bamut ka sdang shua na kaba iehnoh ia ki jingmut, basniew nangta dei ban phai sha U Blei.

Phai sha U Blei...Hangne ka mut ka jingwan phai pat. Shisien u briew u la ia id bad U Blei hynrei mynta u dei ban wan phai. Kane ruh ka thew ia ka jingkylla ka bamut.

Namar un map phar...Lada shu kylla ktien beit na ka Hebrew ka mut ba U Blei u long u bakhrav ban map Kane ka kham khraw ia ka ktien 'ban isynei'. Ha u Jer. 31.34, ka jingthew kaba kut jong kane ka jutang kaba thymmai ka long ka 'jingmapei'. Ka jingiadei jong U Blei bad ka jingmap ka nangkhraw nangkhraw katba u briew u nangjan bad ithuh ia u (Salm 130.7).

Dkhot 8-9 Ha kine artylli ki dkhot la kren shaphang ki 'jingmut bad ki lynti Peit ia ka jingpyniadei la kine bad kiei kiei kiba u la thaw kum ka bneng bad ka khyndew. Ka jingthew hangne ka long shaphang ba u briew u dei ban kylla ka bamut.

Dkhot 8 Namar ki jingmut...ki lynti jong phi...Kane ka bud ia ka dk. 7. Hangne ka thew ia ka jingmap kyrha: jong U Blei. La 'ki jingmut' bad 'ki lynti' kim ladei satia, bad ki jong U Blei, kata ka mut, la ki jingsniew jong ki 'lynti' jong u bymman lane ka jingpyrkhat jong u briew ki long kiba sniew katno katno katba i kum bym lah ban map shuh, hynrei ia ki jingmut bad la ki lynti U Blei ha kaba map ei la ki briew ym shym thew kat knm ka jingkhraw jong ;ki jingbymman ki briew. U briew u thew ia la u para briew, uba pynsngewsih ia u, hynrei kam long kumta bad U Blei.

Dkhot 9 Kane ka dkhot ka nang pynshai ia ka dkhot kaba haneng. Shisha ha ki briew, kine ki jingphylla jong ka jingaei U Blei ki long ki bym lah da lei lei ban angewthuh lane ka long hi ka bym lah long, hynrei ki jingmut bad ki lynti jong U Blei ki lapher na ki jong ki briew (45-9-13). Ka jingiohi jong U Blei ka long ia ka pyrthei satlak bad ka kynthup ia ki briew baroh. Namar

kata ka jingangewthuh jeng u ia ka dohnud briew ka kham jylliew ban ia ka jingshemphang ba kynja briew. Ka jingsynshar bad ka bor jongu ka iapher na ka lynti jong ki briew. Namar kane ka daw ka jing'khot ia ki briew ban wad, ban khot kyrpad. bad ban phai pat sha u, ka don ka bor ha ka. Lada ngin peit ia kane, ngi iohi ba ia **U Blei lah ban shem** namar u la pynlong ia lade kumta. U Blei ha ka jingshsha u dap biang ha ka bor bad ka jingkhuid jongu. Hynrei u ring hajan ia kito baroh kiba wad, khot kyrpad, bad kiba kylla ka banut. (Salm 103 11, 130.4 ; Jer. 29.11)

Dkhot 10-11 Kane ka bynta ka iathuh ia ka jingtrei bad ia ka bor jong ka ktien U Blei.

Dkhot 10 Ka rukom kren jong u nongiathuhlypa hangne ka iasyriem bad kitei ki artylli ki dkhot ha khamat.

Kumba u slap...ai um ia ka khyndew... Ha kito ki por ha kito ki jaka phang mihngi: ki ju don ka jingmane blei ia ki 'lei mariang. U slap namarkata u long uwei na ki jingai babha jong ki 'lei mariang jong ki ban pynsboh bad ai jingim ia ki jingthung ka mariang. Hangne u nong-iathuhlypa u buh ia kane ka jingmut ban pynpaw ia ki jingkyrkhu kiba khraw bad phylla. Lada ngin ipeit ha kiba bun ki khap u nongiathuhlypa u kren shaphang kiei kiei jong ka mariang bad ka bor jong ki. Ngim lah ban thew katno u sngewthuh ia kine. Hynrei na ka ktien U Blei ngi shem kum ha u Job. 36 ; 26-29 ia kijuh ki rukom pyrkat. Ha kine ki bynta ngi iohi ia ka jingianujor ka jong u nongiathuhlypa shaphang ka jingtyrkhong jong ki dohnud jong ki briew ha kiei kiei kiba dei mynsiem bad da ki jingkyndrei ka jingmap U Blei yn sa pynshlei biang ia ka dohnud jong ki briew ba kin seisoh ia ka hok. (5.6 ; Deut. 32.2 ; 2 Sam. 23.4 ; Salm 72.6.

Bad ka ior na bneng... Ka ior ka don la ka jong ka jingbha, ym kum u thah uba pyniap ia ki jingthung. ka ior ka iada pynban ia u. Ka ior haba ka hap ka tap bun sngi ia ki jingthung hynrei kim iap. Ha kajuh ka por haba ka ior ka um noh ka tulid bad ka ai um ia ka khyndew.

Kam ju phai shatei hynrei ka ai um...Ka ktien 'hynrei' ka pynpaw ia ka jingshisha, ba u slap um ju wan hap khlem da ai um ia ka pyrthei.

Dkhot 11 Kumta kan long kata ka ktien...kan ym phai suda ha nga. U slap haba u hap ha ka khyndew i kumba u shu jah noh kumto khlem leh ei ei ia ka khyndew, hynrei kam long kumta, u pyndep ia ka jingthmu U Blei. Kumta ruh ka ktien U Blei (Peit 40.8, 45.10, 23; 50.4 peit ruh Mat. 24.35). Ha kane ka dkhot u nongiathuhlypa u la nangban jur ia ka bor ka ktien U Blei. Ka ktien ka hap ha ka dohnud jong ki briew, la ha ka dohnud eh, hynrei ka trei ban pynkylla bad lada um pdiang ia ka jingtrei, u briew u lehnoh ia lade kumto bad un ym ioh ban ai daw.

Kata kaba nga sngewbha... 'Sngewbha' hangne ka mut 'thmu' Ka ktien U Blei bad ka jingthmu jong U Blei ki long kawei. Peit ia ka ktien 'jingsangewbha' ha kine 44.28, 46.10, 48.14, 53.10. Shaphang ka jingpyndep ia ka jingthmu U Blei, ym don shuh uwei pat u nongiathuhlypa ha ka Testament kaba rim uba kham kren bad shon jur ban ia une u nongiathuhlypa Ka jingthmu jong U Blei ka don ha ka ktien jong u bad yn sa iohi ia ka jingpyndep ha ki jingjia ha kiba ym lah ban pyniakhlad bad kael kaba la kren.

Kan roi ruh ha kaba nga la phah ia ka... Ka mut ba ka ktien ka long ka nonglamktien U Blei.

Dkhot 12-13 Kine ki dkhot ki kren shaphang ka jingmih noh jong ki Israel na ka ri ka jinglong mraw.

Dkhot 12 Namar phin mih noh ha ka ka bakmen Ki Israel kin mih noh na ka ri jinglongmraw ban leit sha sha ka ri la jong. (Ezekiel 11.17). Kane ka long ka jingpyndep ia ka ktien jong U Blei.

Yn ialam noh ruh ia phi ha kaba suk... Kane ka kdew ia ka jingialam bad ka jingumar babha U Blei ia la ki briew. (40.11; 49.10, 22; Jer. 31.8-9). Lada ngi peit ia

.ka jingphet ki Israel na ka ri ka jinglongmraw ha Ijpt (Ekso. 12.11) ngin iohi ia ka jingiapher kaba khraw. Ha kato ka por ka don ka jingmih kaba kyrkieh bad hapdeng ka jingma, hynrei kane ka long ha kaba suk. (52.12, Mikah 2.12,13).

Ki lum bah bad ki lum rit kin iakyang pynjam ia la ki jingrwai. Kane ka long ka dur jong ka jingwanphai ha ka jingkmén, ym kum ha kaba mynshua na Ijpt. Ka pyrthei mariang kan iasnoh kti lang ha kane ka jingkmén jong ka jingwanphai na ka ri jinglongmraw. (44.23, 49.13 ; Salm 96 11-13). Ha kane ngi iohi ruh ia ka jingshisha ba ka jingkmén kaba shapoh jong ka jingmap jong U Blet, ka paw ruh habar ha kane ka jingwanphai pat.

Jingrwai...Ka jingim niam jongki Israel ka long harabor ka jingrwai. Ki Salm ki iathuh ia ki Israel ba haba ki lehniám ki leh ryngkat bad ki jingrwai lem bad ki jingtem jingput, lem bad ka jingiaroh. Kat-kum kane ka jingkren U nongiathuhlypa, ki lum ym tang ba ki rwai iaroh, hynrei ki ia shim bynta lem ha ka jingkmén.

Kin iathab ia ki kti...U nongiathuhlypa bunsien u kren kum u nongrwai salm. (Peit Salm. 98.8).

Dkhot 13 Ha ka jaka u shiah.....dieng martl. Kine ki ktién ki mut ba ka ri shyiap kan sa kylla da kumwei pat. Ha ka jaka ki dieng shiah kin mih ki dieng kseh bad ki dieng martl Kine ki dieng ki don ki sla bad ki long ka jingkah sngi namar kata ki ai jingtngen ia ka khvndew kaba shit. (35 1-2).

Diengshiah...U ju long ka dak jong ka jaka shrah.

Ka nam...Ka dak bymjukut ka mut ka jingpynsah kyrteng ban kynmaw ia ka burom jong U Jehobah (Jer. 13.11, 33.9). Ki Israel ki im harabor ha ka jingkynmaw ia kiei kiei kiba khraw kiba jia ha ka jaidbynriew jong ki. Kine ki long ki jingleh bahok jong U Jehobah na

ka bynta jongki (Nongbishar 5.11 ; Mikah 6.5.) U Moses haba U jop ia ki Amelek ha kato ka jingjop kaba phylla, u tei ia ka duwan ha ka kyrteng jong U Jehobah (Ekso. 17.15-16).

Ka nam jong U Jehobah ka long ka jingkynmaw kaba junom. Ha kane yn iai buh jingkynmaw ia ka kam jongka jingsiewspah bad ka jingpyllait mraw. Yn ym don mano mano ba lah ban pyndam noh ia kane.

Ka dak... Une u nongiathublypa u kren bunsien eh shaphang ka rishyiap ka ban sa seisoh Kane ka long ka dak jongka jingpynkylla U Blei ia ki Israel na ka jinglongmraw sha ka jinglait pat. Ki briew baroh kin iohi ia kane Ym lah ban buhrieh ia kane ka jingshisha. Bad ia kane ka dak yn ym **lah ban ot noh.** (7.11, 14;8, 18, 20. 3 ; Deut. 13. 2-3)